

Ρεϋμόνδος Πετρίδης

Δρ. Φιλοσοφίας του *New School For Social Research, N.Y.*

«Ίσχυς» και «Ἐξουσία» στο ὄψιμο ἔργο τοῦ Π. Κονδύλη

Εκκινώντας ἀπὸ τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι κατὰ βάση ἀδύνατη ἢ πλήρης αὐτοῦπο- νόμηση τῆς κοινωνικῶς δρώσας ὑπαρ- ξης¹, δὲν μπορούμε παρὰ καὶ στὸ ἐνέργημα τῆς

κονδύλειας –ἀξιολογικὰ ἀδέσμευτης– περιγρα- φικῆς θεωρίας νὰ διαβλέψουμε μιὰ σημαίνου- σα μὲν αὐτοαποδυνάμωση τοῦ εἰσηγητῆ τῆς (ὡς φορέως ἑνὸς μὴ ἐπιδεχόμενου ἰδεολογοποιή- σης ἐγχειρήματος), ἢ ὅποια, ὡστόσο, παρέχον- τὰς τοῦ ἰδιοπροσωπία ἔναντι τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν θεωρητικῶν κι ἐνδυναμώνον- τας τὸ «ἐσώτερο» αἰσθημα ταυτότητας, τοῦ προ- σπορίζει μιὰ ὑποκατάστατη μορφή ἰσχύος. Δια- τυπώνοντας «κονδυλικότερα» τούτη τὴν ἄπο- ψη θὰ λέγαμε ὅτι «ἢ λογικὴ τῆς τακτικῆς ὀρθο- λογικότητας ὑποτάσσεται στὴν λογικὴ τῆς ταυ- τότητας» ὥστε νὰ ἔχουμε καὶ ἐν προκειμένῳ μιὰ ὀρισμένη ἀντιστροφή τοῦ καθιερωμένου τρόπου λειτουργίας τῆς σχέσεως ἀντιληψῆς «ἐσώτερου» αἰσθήματος ταυτότητας καὶ ἐπίτευξης τῆς στε- νὰ νοουμένης αὐτοσυντήρησης, ἀντιστροφή κα- τὰ τὴν ὅποια ἀπεμπολοῦνται στοιχεῖα τῆς φυσι- κῆς-ποσοτικῆς αὐτοσυντήρησης χάριν τῆς ἰδεα- τῆς ἀντίστοιχης. Ἡ μερικὴ ἢ ἐπιλεκτικὴ προτε- ραιότητα τῆς δευτέρας ἔναντι τῆς πρώτης ἤδη φανερώνει πὼς ἐδῶ δὲν ἔχουμε μιὰ ἀποποίηση τῆς ἰσχύος ἐν γένει παρὰ μιᾶς –τῆς βασικότερης ἴσως– μορφῆς ἰσχύος χάριν μιᾶς ἕτερης, ἐνδεχο-

¹ Ἀκροθιγῶς ἀναλυθεῖσα –μὲ τὶς ἀπαραίτητες παρα- πομπὲς στὶς πηγές– στὸ: Ρ. Πετρίδης, *Hegel καὶ Κον- δύλης*, Εὐρασία, Ἀθήνα 2011, σελ. 54, 112-113. Χάριν εὐκολίας, συνοψίζουμε ἐπιγραμματικὰ τὸ παραπάνω ἐπιχείρημα: Στὴν παράγραφο 222 τῆς *Φαινομενολογίας τοῦ Πνεύματος*, ὁ Hegel προβάλλει τὴν ἰδέα πὼς ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀποποιηθεῖ κάποιος τὴν “ἀτομικότητά” του (στὴν θεολογικὴ γλῶσσα διάβαζε: προκειμένου οὗτος νὰ καταστῆ ὁ “τόπος” τῆς θείας χάριτος· στὴν ἐκκοσμηκευμένη γλῶσσα διάβαζε: προκειμένου νὰ καταστῆ ὁ ἴδιος ἐμπλεος τῆς “ἐλευθερίας” τοῦ ὑπερ- βατολογικοῦ Ἐγῶ) εἶναι νὰ κάμει κάτι πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση· ὡστόσο, κάθε φορά πού προβαίνει σὲ μιὰ *πράξη* ἐκεῖνο πού κατ’ οὐσίαν ἐπιβεβαιώνει εἶναι τὴν ἀϋθεντία τῆς δικῆς του (κοινωνικῶς ἐκδηλωθείσας) “ἀτομικότητας” ὡς τέτοιας. Τὸ ἐν λόγω ἐπιχείρημα, συ- ναπτόμενο μὲ τὴν ἔννοια τῆς αὐτοέκθεσης, ἀνιχνεύε- ται στὸν Dostoevsky (*Ὁ Ἥλιθος*, μτφρ. Ἄ. Ἀλεξάνδρου, ἐκδ. Γκοβόστη 1991, τόμος Β’ σελ. 139, 156, 199), πα- ραλαμβάνεται δὲ ἀπὸ τὸν Κονδύλη, ὁ ὅποιος φθάνει νὰ εἰσηγηθεῖ μιὰ θεωρητικὴ πρόταση περιλαμβάνουσα ἀκόμη καὶ τὶς ἀκραῖες περιπτώσεις τῆς αὐτοθυσίας καὶ αὐτοκτονίας. Οἱ τελευταῖες ἐρμηνεύονται τώρα ὡς ἰδι- ότυπες «ἀπόπειρες παραμονῆς στὴν [κοινωνικὴ] ζωὴ» ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἄλλων (διὰ τῆς ἐξασφάλισης μιᾶς θέσεως στὰ μάτια τους πού μόνον ἢ αὐτοχειριαστικὴ ἐνέργεια ἢ ἢ αὐτόβουλη ἐκθεση στὸν βέβαιο κίνδυνο καθιστᾶ δυνατὴ), καὶ ὄχι ὡς ὀριστικὴ καὶ ἀμετάκλητη ἐξοδος ἀπὸ τὸ ἱστορικοκοινωνικὸ γίγνεσθαι. (Γιὰ τὶς ἀκραῖες τοῦτες περιπτώσεις βλ. ἀνέκδοτα κονδύλεια δελτία ἀρ. 4117, 4129, 4136-4137, 4159-4160, 4559-

4560, 4679, 4754-4755, 4757-8, 4781-2, 5435-5437, καθὼς καὶ σκόρπιους ἀδημοσίετους ἀφορισμοὺς ἢ καὶ δημοσιευμένα παραθέματα τοῦ Ἑλληνα στοχαστῆ ὅπως λ.χ. τὸ κριτικὰ διακεῖμενο πρὸς τὴν χαίντεγγε- ριανὴ προβληματικὴ τῆς θνητότητας, εἰς: *Μελαγχολία καὶ Πολεμικὴ*, Δοκίμια καὶ Μελετήματα, Θεμέλιο, Ἀθή- να 2002, σελ. 197-198).

μένως πιό «εύκαμπτης» αλλά, ως τέτοιες, λιγότερο δεσμευτικής. Προγραμματική εισήγηση για την αποδοχή ανάλογης θεωρητικής διάκρισης μεταξύ δύο μορφών ισχύος, ωστόσο, νομιμοποιείται ουσιαστικά μονάχα στη βάση μιας προϋποτιθέμενης γνώσης για τὸ ποιὸν τῆς «ισχύος» ὡς ἔννοιας γένους, τῶν τυπικῶν γνωρισμάτων πού μοιράζονται οἱ διακριτὲς μορφές τῆς ὅσο καὶ τῶν εἰδοποιῶν διαφορῶν βάσει τῶν ὁποίων οἱ τελευταῖες ἀναδεικνύονται ὡς τέτοιες.

Πρωταρχικὴ μέριμνα τῆς παρούσας μελέτης, μὲ ἄξονα τὰ προαναφερθέντα, ἀποτελεῖ ἡ διερεύνηση τῆς –νευραλγικῆς γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ κονδύλειου πανοράματος– γενικῆς ἔννοιας πού ἀναπαριστᾷ τὸ «συμβάν» ἐκεῖνο τὸ διαφοριζόμενο ἐδῶ σὲ «ισχὺ» (ἢ «αἴσθησις ἰσχύος» ἀντανεκλώσα μιὰ «ἀντικειμενικῶς» ὑπαρκτὴ ποιότητα) καὶ «ἐξουσία» (ὡς κύρια μορφή δεσμευτικῆς ἰσχύος), προκειμένου νὰ φωτισθεῖ τὸ εἶδος τῆς ἀντι-αὐθεντίας πού *συμβολικά*, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἐκπροσωποῦσε –καὶ ἐπεδίωκε νὰ ἐνσαρκῶνει– ὁ Κονδύλης ὡς φορέας ἀκριβῶς ἐμπράγματων ἰδιότητων τῆς εὐρύτερης ἔννοιας ἰσχύος.

Τοιοτοτρόπως, γιὰ νὰ πᾶμε ἓνα βῆμα παραπέρα, ἴσως καταστῆι μπορετὸ νὰ δειχθεῖ πῶς συναρτᾶται στὸ μυαλὸ τοῦ ἐν λόγῳ στοχαστῆ ἢ ἔννοια τῆς «ἐσώτερης» ἰσχύος μὲ ἐκείνην ἐνὸς βαθύτερου πένθους – νοομένου ὡς εἰλικρινοῦς ἀποδοχῆς τῆς ἀνυπαρξίας (θεολογικὰ ἢ ἐκκοσμικευμένα χρωματισμένης) «λύτρωσης» ἢ τελικῆς λύσης, μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ σημασία τῶν ὄρων. Πρέπει, πράγματι, θέλουμε νὰ ποῦμε, νὰ διαθέτει ἢ νὰ ἔχει κατακτήσει κάποιος ἓνα –ἀνεξάρτητα πόσο ἀμυδρὸ ἢ ἀόριστο– «αἴσθημα ἰσχύος», ταυτότητας καὶ ἰδιοπροσωπίας, ἄρα καὶ νὰ ἔχει ἐγκλωπθεῖ μιὰ στιγμὴ ρῆξης μὲ τοὺς καθιερωμένους θεσμοὺς μέσα ἀπὸ μιὰ «ἀποκλίνουσα» ἐνέργεια² (ἢ ἔστω νὰ ἔχει πεισθεῖ πῶς ἔχει προσοικει-

ωθεῖ τοὺς ἐν λόγῳ θεσμοὺς μὲ τὸν δικό του τρόπο³), γιὰ νὰ μπορεῖ ἔπειτα καὶ νὰ πενήθει γιὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ κοινωνικὴ ἀναγνώριση ἢ καὶ καθολικὴ ἐπιβολὴ αὐτοῦ τοῦ –μὴ δημόσια μετρήσιμου– αἰσθήματος⁴ ἂν ὄχι τελικὰ καὶ γιὰ νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν ὀδυνηρὴ, ψυχολογικὰ συχνὰ ἰσπεδωτικὴ, ἀναδρομικὴ διαπίστωση ὅτι τὸ ζωτικὸ τοῦτο αἴσθημα *δομικὰ* ἢ *ποιοτικὰ* (δηλ. πέραν τῆς μοναδικότητάς του ἀπὸ ἄποψη περιεχομένου καὶ ἐντάσεως) διαφέρει πολὺ λιγότερο ἀπ’ ὅσο ἀρχικὰ πίστευε ὁ φορέας του ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο αἴσθημα ταυτότητας καὶ ρῆξης τοῦ θεσμιζόμενου (ἀπὸ μέρους) τῶν ἄλλων ὑπάρξεων. Τοῦτα λοιπὸν προαπαιτοῦν μιὰ, κατὰ τὸ δυνατό, ἀναλυτικὴ περιγραφή τῆς κονδύλειας ἔννοιας τῆς ἰσχύος στὴ βάση τῆς μελέτης τόσο τοῦ δημοσιευμένου ὅσο καὶ τοῦ ἀδημοσίετου ὑλικοῦ τοῦ Ἑλληνα στοχαστῆ.

* * *

Ἐχει ὀρθὰ διαπιστωθεῖ⁵ ὅτι στὸ *Ἰσχύς καὶ Απόφαση*

σθανθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν ἔξω ἀπὸ «τὸ γεγονός τῆς κοινωνίας». Στὴν σημαίνουσα αὐτὴ ἰδέα ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐπανεέλθουμε σὲ αὐτοτελεῆς δημοσίευμα.

³ Τὸ ἄτομο ἐν γένει ἔχει μιὰ διττὴ στάση ἔναντι τῶν θεσμῶν: ἀφενὸς ὑποτάσσεται σὲ αὐτοὺς μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικέυση καὶ ὑπακοὴ στὶς νόρμες πού αὐτοὶ ἀποτυπώνουν, καὶ ἀφετέρου τοὺς παραβιάζει, ἐρμηνεύοντας ἐμπράγματα κατὰ τρόπο πού συμφέρει τὸ ἴδιο τις ἐπιταγές τῆς ἐκάστοτε νόρμας καὶ τοῦ θεσμοῦ πού «κρυσταλλώνει» ἢ ἀναπαριστᾷ αὐτὴν (βλ. ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 5469 – ἀρχεῖο Κονδύλη). Ἦδη στὰ *Πολιτικά* (Βιβλίον V, 1 = 1301a · βλ. καὶ Βιβλίον III, 5 = 1280a) ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἐπισημάνει ὅτι εἶναι μὲν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι διατεθειμένοι νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν γενικὴ ἐπιταγὴ τῆς νόρμας, ἀλλὰ μόνον γιὰ νὰ τὴν «ἐφάρμοσουν» στὴν δική τους καθ’ ἕλην ἐρμηνεία, ἢ ὅποια ἀσφαλῶς ἀποκλίνει ἀπὸ τις ἐρμηνείες τῶν ὑπολοίπων.

⁴ Τὸ γεγονός, τουτέστιν, ὅτι δὲν θὰ μπορέσει μὲ κάθε ἔννοια καὶ πληρότητα τὸ «ἰδιαίτερο» ἢ ἀτομικὸ (singular) αὐτὸ κομμάτι τῆς κοσμοθεώρησής του νὰ ἀναγνωρισθεῖ κοινωνικὰ μὲ τὸν προσήκοντα γι’ αὐτὸν τρόπο καὶ ἀνάλογα νὰ θεθεῖ στὸν πυρῆνα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς – μάλιστα δὲ ὀριστικὰ καὶ τελεσίδικα.

⁵ Βλ. Μιχάλης Παπανικολάου, «Ἡ ἔννοια τῆς Ἰσχύος στὸ *Ἰσχύς καὶ Απόφαση*», περιοδικὸ *Νέα Ἐστία*, Ἀθήνα, Νοέμβριος 1999, σελ. 544. Στὸ ἐπιμελημένο ὅσο καὶ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἄρθρο (ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἀξιόιστα-

² Ἡ «ἀποκλίνουσα» ἢ «παραβατικὴ» αὐτὴ πράξις [act of transgression], ἢ προσπορίζουσα στὸν Κονδύλη «αἴσθημα ἰσχύος» καὶ ταυτότητας, μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ συναφθεῖ μὲ τὴν ἐμβάθυνση στὴν κατανόηση τῶν λόγων τῆς ἔλλειψης δυνατότητας νὰ σκεφθεῖ ἢ αἰ-

ση, έργο στο οποίο ό έν λόγω στοχαστής συνοψίζει βασικές θέσεις του, λείπει παντελώς ένας όρισμός τής έννοιας τής ισχύος, ό όποιος άποφασιστικά θα συνέβαλλε στο να σφυρηλατήσουμε μια περιεκτικότερη ή βαθύτερη εικόνα για τó πώς ό συγγραφέας άντιλαμβάνεται τις κύριες ιδιότητες τής κεντρικής αúτης έννοιας· τó ίδιο ισχύει και για τόν πρώτο τόμο του δεύτερου μεγάλου φιλοσοφικού του συγγράμματος –στο όποίο έκλεπύνεται ή θεωρητική πλαισίωση του πρώτου έργου– τ.ξ. του *Τò Πολιτικό και ό Άνθρωπος*. Ό μοναδικός όρισμός του Κονδύλη σέ όλόκληρο τó δημοσιευμένο έργο του εύρίσκεται σέ μια μικρή μελέτη, τó *Έπιστήμη, Ισχύς και Άπόφαση*, όπου ή έννοια τής ισχύος όρίζεται γενικότατα με βάση τήν έννοια τής αυτοσυντήρησης, μη προσφέροντας περαιτέρω καθοδήγηση στόν έρευνητή από εκείνην του ήδη καταγεγραμμένου ύλικου⁶.

Ό,τι, ώστόσο, δέν μπορεί να βρεθεί σχετικά με τούτο τó ζήτημα στόν δημοσιευμένο Κονδύλη, δέον να τó αναζητήσει κανείς στα άδημοσίευτα κατάλοιπα δελτία του τρίτου τόμου τής σχεδιαζόμενης κοινωνικής του όντολογίας (*Τò Πολιτικό και ό Άνθρωπος*) πού –κατά μαρτυρία του συγγραφέα– έπρόκειτο να φέρι τόν ύπότιτλο «Ταυτότητα, Ισχύς, Πολιτισμός». Είμαι έδω κατά κύριο λόγο πού μπορούν να βρεθοún συνοπτικοί όρισμοί τής έννοιας τής ισχύος⁷, διασαφηνίσεις τής σχέσης αúτης με θεματικά συναφείς όρους (όπως «έξουσία», «κυριαρχία», «βία»), συγκριτικές έπε-

ξηγήσεις τών διαφορών του σημασιολογικού περιεχομένου έτούτης τής έννοιας έν σχέσει πρós τήν αντίστοιχη άλλων έπιφανών στοχαστών (λ.χ. Max Weber, Schmitt, Gehlen, Manheim κ.ά.) και άνίχνευση τών τυπικών γνωρισμάτων της. Μια έποπτική δέ συγκέντρωση τών βασικών της χαρακτηριστικών μπορεί να προκύψει από τήν συνθετική διερεύνηση τών άποσπασματικών άδημοσίευτων και δημοσιευμένων πηγών· πió συγκεκριμένα, από μια συστηματική έπεξεργασία τών καταλοίπων δελτίων του τρίτου τόμου τής *Κοινωνικής Όντολογίας*⁸ από κοινού με τις έξεταζόμενες νύξεις για (ή άναφορές σέ) γνωρίσματα τής ισχύος, οι όποιες ένυπάρχουν –έκτός από τó *Ισχύς και Άπόφαση*– σέ έπιλεγμένα δημοσιευμένα θεωρητικά του κείμενα (όπως λ.χ. στα *Οί Φιλόσοφοι και ή Ισχύς, Θεωρία Πολέμου, Μελαγχολία και Πολεμική*, ή στο έλληνικό άρθρο «Οί Φωτεινές και Σκιερές Πλευρές τών Όραμάτων»).

Έδω δέν μπορούμε να ύπεισέλθουμε σέ μια έξαντλητική άνάλυση τών άθησαύριστων όρισμών και περιγραφομένων ιδιοτήτων τής κονδύλιας έννοιας τής ισχύος, προκειμένου να προβούμε με βάση αúτην σέ μια άπολύτως έμπερι-

τα παρά τις όποιες έπιμέρους άντιρρήσεις – ιδίως σελ. 563, 570) τίθεται τó πράγματι καίριο ζήτημα εάν ταυτίζεται ή διακρίνεται στην κονδύλια θεώρηση ή ύποκειμενική «αίσθηση ισχύος» με / από τήν «κοινωνική ισχύ» ως άντικειμενικό μέγεθος (βλ. ιδίως σελ. 568).

⁶ Ό όρισμός τούτος έχει ως έξής: «Ισχύς είναι ή έπιτυχής αυτοσυντήρηση μέσω μιās αυτοεπίτασης ίκανής να διασφαλίσει ή να βελτιώσει τή σχετική θέση ένός όρισμένου φορέα ισχύος άπέναντι σέ άλλους (δυναμικά) άνταγωνιστικούς». Π. Κονδύλης, *Έπιστήμη, Ισχύς και Άπόφαση*, Στιγμή, Άθήνα, 2001, σελ. 17.

⁷ Ένδεικτικοί όρισμοί περιέχονται (μεταξύ άλλων) στα άνέκδοτα δελτία αρ. 3656, 3621-3622, 3869-3870, 3871-3872, 3923-3924, 4192.

⁸ Ιδιαίτερα μεταξύ τών δελτίων αρ. 3617-4209 και 4569-4645 ύπάρχει πληθώρα άναφορών για τήν έννοια τής ισχύος, χωρίς αúτο να σημαίνει πώς δέν ύπάρχουν διάσπαρτα όμόθεμα δελτία σέ όλόκληρο τó άδημοσίευτο σώμα του έργου του συγγραφέα (όπως λ.χ. στα δελτία ύπ' αρ. 4683-6, 4710 κ.π.ά.). Άκριβώς έπειδή τά παραπάνω πολύτιμα καταγεγραμμένα πορίσματα τών μελετών του Κονδύλη, τά περιληφθέντα στο άνέκδοτο ήμιτελές του corpus, έχουν περισωθεί σέ δελτία, απαιτείται ιδιαίτερη κάθε φορά προσοχή και λεπταισθησία στην χρήση τους από μέρος τών έρευνητών: χρειάζεται τ.έ. να πιστοποιείται κατ' άρχην αν μια άπόφαση είναι του συγγραφέα ή άποτελεί καταγραφή κάποιας πρós κρίσην πηγής (όπου αúτο δέν αναγράφεται) αλλά, ιδίως, να έπισημαίνεται ή –στην έσχατη περίπτωση– να πιθανολογείται (με βάση όσα γνωστά στοιχεία διαθέτουμε [λ.χ. παραπομπές πρώτου τόμου *Κοινωνικής Όντολογίας*]) σέ ποίο πλαίσιο εκφέρεται μια άποψη ή διαπίστωση. Είναι άδηλο άκόμη αν θα μπορούσε να άνασυγκροτηθεί ένιαίο νοηματικό όλον πέραν όρισμένων συνεκτικών έννοτήτων ή συμπαγών νοηματικών κρυστάλλων με βάση τó άδημοσίευτο ύλικό.

στατωμένη συζήτηση της παραπάνω έννοιας – κάτι τέτοιο θα απαιτούσε στ’ αλήθεια τόν χώρο μιās ξεχωριστής πραγματείας. Ούτε και θέλουμε να περιορισθούμε στην επανάληψη όσων ήδη έχουν άποσαφηνισθεί στην δευτερεύουσα βιβλιογραφία για τήν έννοια της ισχύος με βάση τὸ δημοσιευμένο *corpus*, παρὰ μόνον νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ τήν ὑπάρχουσα θεματικὴ ὅ,τι συνιστᾶ ἀναγκαῖο προπαρασκευαστικὸ ὄρο γιὰ τήν συγκεκριμένη ἐρμηνευτικὴ μας προσέγγιση⁹. Προβαίνουμε, ἐπομένως, στὴν ἐξέταση ἐκείνων τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς «ισχύος» τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν στὸ ἐρμηνευτικὸ πλαίσιο πού ἔχουμε θέσει, ἔχοντας ἐν τῷ μεταξύ βεβαιωθεῖ ὅτι οὐδεμία περίπτωση νοηματικῆς ἀντίφασης συντρέχει μεταξύ ἐτούτων (τῶν ἐδῶ χρησιμοποιουμένων παραθεμάτων) καὶ τῶν ἐμπεριεχομένων στὰ ἀνέκδοτα ἐκεῖνα χωρὶα γνωρισμάτων τὰ ὁποῖα δὲν πραγματευόμαστε στὴν παρούσα συνάρτηση ἢ στὰ σύστοιχα ἐπεξηγηματικὰ τοῦ δημοσιευμένου ἔργου.

Θὰ ἦταν ἴσως θεμιτὸ νὰ ξεκινήσουμε τὴν προβληματικὴ μας ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι ἡ ἀνάγνωση τοῦ *δημοσιευμένου* κονδύλειου ἔργου συχνὰ φέρνει τοὺς μελετητὲς (μὲ κοινωνιολογικὸ ἰδίως ὑπόβαθρο) μπροστὰ στὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ ἀντικειμενικὴ ὄψη τῆς ισχύος πού λαμβάνει τὴν μορφή τῆς *κοινωνικῆς ισχύος*¹⁰ ἀπορροφᾶει οὐσιαστικῶς κάθε ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ισχύος» (ἀκόμη καὶ τὴν ἀντανακλῶσα ἐκείνη “ποιότητα” τὴν ἐπέχουσα θέση ὄντολογικοῦ status πού ὁ Weber ἀποκαλεῖ “ἄμορφη”) καθιστώντας τὴν δευτέρη ἀπλῶς μιὰ ποσοτικὰ συρρικνωμένη ἢ ἀπισχνασμένη μορφή κοινωνικῆς ισχύος, δηλαδή, ἐὰν –ἀντίθετα πρὸς τὴν τρέχουσα γλωσσικὴ

χρήση– τὰ δύο «εἶδη» ισχύος συγχωνεύονται ἢ ταυτίζονται ἐντέλει ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς τους (μὲ τὸν ὅποιο ποσοτικὸ διαφορισμὸ τους νὰ «μετατρέπεται» σὲ ποιοτικὸ μονάχα γιὰ λόγους λειτουργικὸς ἢ ἔστω μεθοδολογικὸς¹¹). Ἀναδιατυπωμένο τὸ παραπάνω ἐρώτημα θὰ μπορούσε νὰ λάβει ἐδῶ τὴν ἐξῆς μορφή: Ἀποτελεῖ (ἢ θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ) ἡ ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ισχύος» ἀπλὸ προϊόν ἐκλογίκευσης ἢ στοιχεῖο «ἐξορθολογισμοῦ» γιὰ τὴν ἔλλειψη κατοχῆς ἐπικυρωμένης κοινωνικῆς ισχύος ἢ μήπως ἡ «αἴσθηση ισχύος» συνιστᾶ ἢ θὰ μπορούσε νὰ συνιστᾶ κάτι αὐτοτελὲς ἢ διαφορετικὸ καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, κάτι περισσότερο ἀπὸ καρπὸ ἐκλογίκευσης;

Θὰ μπορούσε νὰ συνιστᾶ ἡ ἔκφραση «ὑποκειμενικὴ ισχύς» στὸ βάθος μιὰ ψευδαἴσθηση ἢ ἀντίφαση ὄρων; Δεδομένου ὅτι ἡ ἴδια ἡ ὑποκειμενικότητα συγκροτεῖται διυποκειμενικὰ μὲ φόντο μιὰ κοινωνία καὶ ὅτι *κάθε* μορφή ισχύος γιὰ νὰ εἶναι μορφή *ισχύος* δὲν νοεῖται παρὰ ὡς κοινωνικὰ διαμεσολαβημένη καὶ ἐπενδυμένη, δὲν πρέπει ἄραγε ἓνα (κραταῖο) αἴσθημα ὑποκειμενικῆς ισχύος ἀναγκαῖα νὰ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν *δεσμευτικὴ* ἐρμηνεία καθιερωμένων, κυρίαρχων ἢ σημαίνοντων κοινωνικῶν νορμῶν¹²; Ἦ, ἀπεναντίας, κατ’ ἀντιδιαστολὴ πρὸς ὅ,τι ὀνομάζεται (νομιμοποιημένη) «κοινωνικὴ ισχύς», ὑπάρχει μιὰ «ἄμορφη *ισχύς*» (ἄμορφη μὲν, ισχύς δὲ) καὶ ἓνα διαφορισμένο *ποιοτικὰ*, ἐνίοτε ἴσως καὶ *μὴ μετρήσιμο* μὲ γνώμονα τὰ (δεδομένα ἢ κρατοῦντα) κοινωνικὰ κριτήρια, «ὑπόλοιπο» ἢ περίσσειμα ισχύος¹³;

¹¹ Στὴν ἀνάλογη περίπτωση ἡ «ὑποκειμενικὴ ισχύς» δὲν θὰ μπορούσε παρὰ νὰ ἰδωθεῖ ὡς πενιχρὸ μῆρισμα ἢ ὠχρὴ ἀντανάκλαση τῆς «ἀντικειμενικῆς ισχύος».

¹² Ἡ διατύπωση αὐτοῦ, ὅπως καὶ τοῦ ἐπομένου, ἐρωτήματος παραμένει ἀκόμη ἀόριστη καὶ ἀσαφῆς ὅσο δὲν ἔχει διευκρινισθεῖ τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενο τῶν ὄρων «ὑποκειμενικὸ», «ἀτομικὸ» καὶ «ἄμορφο». Ἡ ἐν λόγῳ διασάφηση λαμβάνει χώρα παρακάτω, γι’ αὐτὸ καὶ προσωρινὰ ζητοῦμε μερίδιο ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ τοῦ ἀναγνώστη.

¹³ Διερωτᾶται συναφῶς ὁ Μ. Παπανικολάου: «Ταυτίζεται ὁμως ἡ “ισχύς” μὲ τὴν “κοινωνικὴ ισχύ” ὡς ἀντικειμενικὸ, ἀπτό μῆγεθος; Γιατὶ ἐδῶ εἶναι ὅλο τὸ

⁹ Τὸ παρὸν κείμενο, παρουσιαζόμενο ἐδῶ αὐτοτελῶς, ἀποτελεῖ ὄργανικὸ μέρος εὐρύτερης –ὑπὸ ἐπεξεργασίαν– μελέτης.

¹⁰ Διάβαζε: τῆς κοινωνικὰ ἐπικυρωμένης ἢ νομιμοποιημένης ισχύος (κι ὄχι ἀπλῶς τῆς στατικὰ νοούμενης ἢ στενὰ συλληφθείσας φυσικῆς αὐτοσυντήρησης), δηλ. τῆς μορφῆς ἐκείνης ισχύος πού πορίζεται «ὅποιοι ἐρμηνεύει δεσμευτικὰ δῆθεν ἀντικειμενικὲς κανονιστικὲς ἀρχὲς καὶ ἀξίες» (ὁ κατὰ Κονδύλη κυρίαρχος).

Οί λόγοι γιά τούς όποιους ό μελετητής τού Κονδύλη παρακινείται κατ' άρχήν νά θέσει αυτό τό έρώτημα είναι, όπως νομίζω, πέντε κατά κύριο λόγο: πρώτον, ή αφιέρωση ένός κατά πολύ μεγαλύτερου κομματιού τού θεωρητικού του έργου (άρχής γενομένης από τό δεύτερο κεφάλαιο τού *Ίσχύς και Απόφαση*) στην έννοια τής «κοινωνικής ισχύος» ύποδαυλίζει τήν ύποψία ότι ή λεγόμενη ύποκειμενική «αίσθηση ισχύος» θά μπορούσε έν πολλοίς νά νοείται από τόν συγγραφέα ώς μιá χλομή άντανάκλαση τής δεσμευτικής ή νομοποιημένης «κοινωνικής ισχύος». δεύτερον –όπως ήδη είπαμε–, ή παντελής άπουσία ένός στιβαρού όρισμού τής ισχύος στό δημοσιευμένο έργο αφήνει άνοιχτή τήν ένδεδλεχέστερη πραγμάτευση τού ζητήματος τής ύφης και τού χαρακτήρα τής ισχύος έν γενεί· τρίτον, ή «προκλητική» άποσιώπηση ή μη ρητή παραδοχή από μέρος τού συγγραφέα ότι έμφορείται κι ό ίδιος από αξιώσεις (δεσμευτικής) κοινωνικής ισχύος ή ότι –άν μη τι άλλο– προσβλέπει έξίσου στην κατοχή ένός «αίσθήματος ισχύος» τό όποιο πρέπει νά διασταλεί από τίς καθιερωμένες μονάχα μορφές θεσμικά κατοχυρωμένης κοινωνικής έξουσίας¹⁴ (και όχι από κάθε μορφή κοινωνικής ισχύ-

ος έν γενεί), θέτει γιά τόν μελετητή τό «παράδοξο» τού *status* τής περιγραφικής θεωρίας στό φώς τών άνθρωπολογικών τής κριτηρίων και μαζί ύποθάλλει τήν ιδέα ότι επειδή άκριβώς ό ίδιος ό συγγραφέας δέν ήθελε νά παραδεχθεί άνοιχτά ότι άποποιείτο τήν νομοποιημένη «κοινωνική ισχύ» χάριν ένός δυνατότερου «αίσθήματος ισχύος» ίσως δέν έκανε και άνοιχτά λόγο γιά τήν άνάλογη διάκριση μεταξύ τών δύο μορφών ισχύος· τέταρτον, ή μη έπαρκής ή πλήρως ίκανοποιητική γιά όρισμένους σχολιαστές κονδύλεια έρμηνεία (μέσω τής ιδέας τής βίωσης άνεπανάληπτης «έντασης» ή «έπίρρωσης») τών άκράιων περιπτώσεων τής θυσίας και τής αυτοκτονίας, στις όποιες καταφανώς άντιστρέφεται ή σχέση φυσικής αυτοσυντήρησης και ταυτότητας, μέ τήν πρώτη νά άποκηρύσσεται χάριν τής δεύτερης, ένθαρρύνει τήν άποψη ότι πρέπει πράγματι νά έχει γίνει άποδεκτή ή διάκριση μεταξύ δεσμευτικής «κοινωνικής ισχύος» και εύρύτερα νοουμένης «αίσθησης ισχύος», *έφόσον έπιζητείται ή έξήγηση τής «όλότητας τών γνωστών μας φαινομένων»*, χωρίς πάντως και πάλι αυτή νά έξαιρείται κάπου *expressis verbis*· και, πέμπτον, ή επισήμανση τού Κονδύλη ότι, στις περιπτώσεις όπου λαμβάνει χώρα μιá μεταμφίεση τής αξίωσης γιά νομοποιημένη κοινωνική ισχύ, «μπορεί [μέν αυτή] νά έμπλέξει τήν ύπαρξη σ' ένα συχνά συγκεχυμένο παιχνίδι έλιγμών και έκλογικεύσεων, μέσα στό όποιο *μπορεί άκόμα και νά χάσει από τά μάτια τής τούς άρχικούς τής σκοπούς*»¹⁵, ώστόσο,

πρόβλημα· όταν ό Κονδύλης μάς λέει ότι τά ύποκείμενα «έπιδιώκουν τήν αυτοσυντήρησή τους και τή διεύρυνση τής ισχύος τους», έννοεί άραγε τήν «κοινωνική ισχύ»...ώς δυνατότητα έπιβολής τής ιδίας βούλησης άνεξαρτήτως μέσων, ιδεολογιών κτλ. στό έσωτερικό τών σχέσεων ισχύος πού άποτελοϋν οι κοινωνικές σχέσεις, και στό όνομα κάποιας «δήθεν άντικειμενικής αξίας»; Άν μπορούσαμε νά έχουμε μιá έννοια τής ισχύος εύρύτερη από αυτήν τής κοινωνικής ισχύος, τότε θά μπορούσαμε νά έξηγήσουμε και ένδεχόμενες άντιστροφές τής προτεραιότητας τής αυτοσυντήρησης σέ σχέση μέ τήν ταυτότητα πέραν και τών (προσωρινών) τακτικών «θυσιών» πού συνεπάγεται τό περίπλοκο παιχνίδι τής κοινωνικής ισχύος» (ό.π. σελ. 568). Στην χορεία τών παραπάνω έρωτημάτων άς προστεθεί πρόσωρινά και τό άκόλουθο: Θά μπορούσε νά ιδωθεί ό,τι όνομάζεται «ύποκειμενική ισχύς» ώς πρωτότυπο μείγμα ή καινούργιος συνδυασμός στοιχείων ήδη άπαρτιζόντων τήν θεωρούμενη «άντικειμενική ισχύς»;

¹⁴ Βλ. λ.χ. άναφορές όπως αυτήν στό *Τό Άόρατο Χρο-*

νολόγιο τής Σκέψης (Νεφέλη, Άθήνα 1998, σελ. 94) ή στην Εισαγωγή τού *Pavese* (Στιγμή, Άθήνα 1993, σελ. 14), όπου γίνεται μέν ρητά διαστολή «ύποκειμενικής» και (θεσμικά κατοχυρωμένης) «άντικειμενικής» ισχύος και άναγνώρισης, χωρίς, ώστόσο, νά έξαιρείται ή ύπογραμμίζεται έξίσου ρητά ή κοινωνική διάσταση ή ό χαρακτήρας τής πρώτης (άλλά και δίχως αυτόχρονα τούτο νά συνεπάγεται, όπως παρακάτω θά δοϋμε, πώς ή / ό τελευταία / -ος παραγνωρίζεται).

¹⁵ *Ίσχύς και Απόφαση*, Στιγμή, Άθήνα 1991, σελ. 89 (δική μου έμφαση). Έστω πρόωρα, ή άνωτέρω ύπογραμμισθείσα άπόφανση θά μπορούσε νά άναγνωσθεί και μ' έναν πιό «έλεύθερο» –άπ' ό,τι ύπαγορεύει

τό στρατηγικό αυτό τέχνασμα ή ή λύση ανάγκης μονάχα προσωρινή αυτοεπήρεια θα μπορούσε να έχει (με τὰ λόγια του Κονδύλη: ήδύνατο να διαρκέσει «για λιγότερο ή περισσότερο χρόνο»¹⁶), ένισχύει τήν πεποιθήση ότι εκεί που δεν υπάρχει σκόπιμη «μεταμφίεση» πρέπει να λαμβάνει χώρα μιὰ ειλικρινής έσωτερικήυση άρα και μιὰ έπιλογή διαφορετικής ψυχολογίας που σαφώς διακρίνεται από εκείνην τής συνήθους θήρευσης έπικυρωμένης «κοινωνικής ισχύος», κάτι όμως που για μιάν άκόμη φορά δεν μνημονευόταν ξεχωριστά.

Έχοντας στα χείλη τήν άποκρίση για τὸ πῶς στάθηκαν γενικά Έλληνες μελετητές μπροστά στο τίθέμενο ζήτημα και ποιά θέση απέδωσαν στον Κονδύλη, θα ήταν περισσότερο κι από χρήσιμο προηγουμένως να διασαφηνίσουμε όρισμένα κάτρια έννοιολογικά σημεία: α) ὁ έν λόγω στοχαστής όμιλεί συχνά για «αίσθημα» ή «αίσθηση ισχύος» του ύποκειμένου¹⁷ έχοντας προφανώς κατά νοῦ ένα *minimum διακριτής* έννοίας ύποκειμενικής ὄψης τής ισχύος (είτε αυτή φθάσει να ιδωθεί τελικώς ως έκλογικήυση / υπερανάπληρωση ή «έξορθολογισμός» για τήν έλλειψη κατοχής άντικειμενικής ισχύος είτε ως ποιστικά διαφέρουσα τής τελευταίας), ὅπως παράλληλα όμιλεί και για «άξίωση» ή «άξιώσεις ισχύος» οί όποιες έπιβαλλόμενες προσπορίζουν «θέση ισχύος» μέσα στον άστερισμό των «σχέσεων ισχύος» – με τήν δεύτερη αυτή περίπτωση να άποτελεί έκδήλωση τής άντικειμενικής πλευράς τής ισχύος που είναι άντιληπτή από τον παρατηρητή και δεν έξαρτάται από τήν αυτοκατανόηση των ύποκειμένων· β) ή άντικειμενική ὄψη τής ισχύος πρέπει να γίνει κατανοητή από ένα ση-

μείο και πέρα μέσω μιās ευρύτερης έννοιας τής κοινωνικής ισχύος, δεδομένου ότι ή φυσική αυτοσυντήρηση συντομότητα μετατρέπεται ή μετεξελίσσεται στον λεγόμενο δημόσιο στίβο σε κοινωνική – ιδεατή αυτοσυντήρηση (με τον ρόλο τής γλώσσας να άναδεικνύεται πλέον πρωταρχικός)· και γ) ή κονδύλεια έννοια τής κοινωνικής ισχύος δεν έξαντλείται – με βάση τον όρισμό του κυρίαρχου ως δεσμευτικού έρμηνευτή δήθεν άντικειμενικών άρχων και άξιών– στην έννοια τής πολιτικής έξουσίας, ή όποια συνιστά μιὰ ειδική μόνον περίπτωση (όπωςόποτε ὅμως τήν πλέον βαρύνουσα ως «όρατότερη») τής πρώτης¹⁸, άπειναντίας, ὅπως εὔστοχα έχει σημειωθεί, «έμπεριέχει τὰ στοιχεία του “άμορφου” από κοινωνιολογική άποψη όρισμού τής ισχύος του Weber¹⁹, έμ-

¹⁸ Στα άνέκδοτα δελτία άρ. 3642-3643 ὁ Κονδύλης γράφει: «Πεδίο έκδίπλωσης ισχύος δεν είναι μόνον ή πολιτική. Η πολιτική ως σκοπός και ως άυτοτελής δραστηριότητα είναι άγώνας για τήν κατάκτηση των μοχλών εκείνων που έπιτρέπουν τή διατύπωση διατάγων. Στον βαθμό που ή πολιτική συνοδεύεται από ιδεολογίες άποτελεί παράλληλα και μιὰ άξίωση ισχύος με τήν ευρύτερη έννοια».

¹⁹ Δύο φορές, μάλιστα, στα άνέκδοτα κατάλοιπα, ὁ Κονδύλης ύπογραμμίζει τὸ έσφαλμένο τής άντίληψης του Weber πῶς ή ισχύς (ως οὔσα “άμορφη”) δεν μπορεί ν’ άποτελέσει άντικείμενο κοινωνιολογικής άνάλυσης. Στο δελτίο άρ. 3741 τονίζει σχετικά: «Ανάμεσα σε ισχύ και σε έξουσία βρίσκεται τὸ κοινωνικό άποτελεσμα. Τέτοιες διαβαθμίσεις πρέπει να βρεθούν και να τυποποιηθούν κοινωνιολογικά, σε άντίθεση με θέση Weber ὅτι μόνον ή έξουσία είναι κοινωνιολογικά διαπραγματεύσιμη. Έπρεπε να λαμβάνει ύπόψη ισχύ γενικότερα»· στο δέ δελτίο άρ. 3960 έξίσου κριτικά έπισημαίνει: «Ισχύς κατά Weber περιλαμβάνει έξουσία και βία. Δύο δυνατότητες: ή ή ισχύς θα περιλαμβάνει και τὰ τρία είδη δύναμη-άρχη, έξουσία, βία ή θα κρατήσουμε τον ὅρο για φαινόμενα ισχύος που είναι άμορφα, ὅμως άμορφη δεν είναι μόνο ή δύναμη-άρχη αλλά και ή βία. Όρισμός Max Weber έχει μιὰ άντίφαση» (βλ. συναφώς δελτίο άρ. 4057). Η βεμπεριανή θέση περι τής -μη κοινωνιολογικά άνάλυσης- ‘άμορφης’ ισχύος διατυπώνεται στο: Max Weber, *Economy and Society*, έπιμ. G. Roth & Cl. Wittich, University of California Press 1978, τόμος Ι, κεφ. Ιο, σελ. 53· τόμος ΙΙ, κεφ. Ιο°, σελ. 941 κ.έ. (ιδίως σελ. 946).

τὸ ίδιο της τὸ γράμμα- τρόπο: χάνοντας από τὰ μάτια της τους άρχικούς σκοπούς, καταφέρνει να λησμονεί τήν ώρα τής πράξης ή ύπαρξη ότι εκείνο που τής προσπορίζει «αίσθηση ισχύος» δεν είναι παρά μέσον ή “ιδεολογικά” άξιοποιησέμο έργαλειό μονάχα για να πορισθεί μακροπρόθεσμα τήν πολυπόθητη έπικυρωμένη ή νομιμοποιημένη κοινωνική ισχύ.

¹⁶ Ο.π.

¹⁷ Ο.π. λ.χ. σελ. 58, 215.

πνέεται από τον κυρίαρχο του Hobbes²⁰ και συμπληρώνεται από την μαρξιστική ρήτρα περί ιδεολογίας του “κοινοῦ καλοῦ”, όπου ἡ συγκεκριμένη ρήτρα, ἀποσυνδεδεμένη πλέον ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς μαρξικῆς θεωρίας, δὲν ἀφορᾷ πλέον “ταξικὲς ιδεολογίες” στὶς ὁποῖες [καὶ μόνον] μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν οἱ ἐπικλήσεις ὁμάδων καὶ ἀτόμων περὶ τοῦ “κοινοῦ καλοῦ”»²¹.

Τοῦτου λεχθέντος, ἂς περάσουμε τὸ δίχως ἄλλο στὴν στάση τῶν μελετητῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός πὼς, μολονότι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐρμηνευτὲς ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς ποιοτικῆς ταύτισης / οὐσιαστικῆς συγχώνευσης ἢ μὴ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος –θεωρώντας ὅτι ὑπάρχουν ἐνδείξεις στὸ κονδύλιο ἔργο πού θὰ μπορούσαν θεωρητικὰ νὰ ἀναδείξουν τὴν ἀνάγνωση περὶ ὑποκειμενικῆς «αἰσθητικῆς ἰσχύος» ὡς καρποῦ ἐκλογίκευσης ἢ «ἐξορθολογισμοῦ» γιὰ τὴν ἔλλειψη ἀντικειμενικῆς ἰσχύος, ἄρα, πὼς, σὲ κάθε περίπτωση, διόλου ἀθέμιτο δὲν θὰ ἦταν, ἂν μὴ τι ἄλλο, νὰ τεθεῖ ὡς ἐρώτημα ἢ διάκριση ἢ μὴ τῆς ὑφῆς τῶν δύο εἰδῶν ἰσχύος– δὲν προχώρησαν τελικὰ, ὅπως νομίζω, στὸ νὰ προκρίνουν οἱ ἴδιοι ἢ νὰ ἀποδώσουν τελεσίδικα ἢ μὲ τὸ τρόπο κάθετο στὸν Κονδύλη τὴν θέση περὶ ὑποκειμενικῆς ἰσχύος ὡς ὠχρῆς ἀντανά-

κλασης τῆς ἀντικειμενικῆς ἰσχύος, αἰσθανόμενοι πιθανότατα ὅτι οἱ ὅποιες ἐνδείξεις δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ὑποβαστάξουν ἕναν τόσο ἀπαιτητικὸ ἰσχυρισμό. Ἐτσι, ἡ διαμορφωθείσα στάση τους ἐναντι τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος διαγράφει οὐσιαστικὰ μιὰ κοινὴ ἐρμηνευτικὴ γραμμὴ, ἐκείνην τῆς ἀπόδοσης στὸν συγγραφέα τῆς διάκρισης τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος, μολονότι φαίνεται νὰ παρουσιάζονται ἀποκλίσεις σχετικὰ μὲ τὸν βαθμὸ ἐπίγνωσης ἢ προθετικότητας πού τοῦ ἀποδίδεται κάθε φορά. Θὰ μπορούσαμε εἰδικότερα νὰ ποῦμε ὅτι συναντοῦμε ἕναν διαφορισμὸ ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώρα στὸ πλαίσιο μιᾶς (κατὰ τὰ ἄλλα) κοινῆς ἐρμηνευτικῆς γραμμῆς: ἀφενὸς δηλαδὴ ἔχουμε μιὰν ἀνάγνωση πού, ἐκκινώντας ἢ ἴδια ἀπὸ τὴν θέση ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ μιὰ ποιοτικὴ διάκριση (διάκριση εὐρους καὶ ὑφῆς) μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος (παραδεχομένη τ.ἔ. τὴν ἐκάστοτε κρατοῦσα κοινωνικὴ ἰσχύ ὡς τὸν σημαντικότερο ἀλλὰ ὄχι ἀποκλειστικὸ τρόπο ἐπίτευξης τοῦ «αἰσθήματος τῆς ἰσχύος»), ἀπέδιδε μὲν καὶ στὸν Κονδύλη τὴν παραπάνω διάκριση, ὡστόσο τόνιζε ὅτι αὐτὴ ἀποτυπώνεται στὸ ἔργο του μᾶλλον *de facto*, ἴσως μάλιστα καὶ κατὰ τρόπο συχνὰ ἀνεπίγνωστο ἢ ἀντίθετο κάποτε πρὸς τὴν ρητὴ του πρόθεσης, ὅπως, –διατιενόταν ἢ ἐν λόγῳ ἐρμηνείας– μπορεῖ νὰ προδώσει μιὰ ἀναδρομικὴ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῆς περιγραφικῆς θεωρίας στὸν ἑαυτὸ της καὶ στὴν ψυχοστασία τοῦ εἰσηγητῆ της²². Ἀφετέρου, δι-

²⁰ Βλ. ἐδῶ τὰ ἀναφερόμενα στὴν χομπσιανὴ ἔννοια τῆς ἰσχύος κονδύλια ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 3625-3632, 4014, 4178-4200.

²¹ Μ. Παπανικολάου, ὁ.π., σελ. 554. Σχετικὰ μὲ τὸ τελευταῖο στοιχεῖο ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου, ἐξίσου εὐστοχα, ἐπεξηγεῖ: «Γιατὶ ἐνῶ ἡ μαρξικὴ “ἔσχατη πραγματικότητα” ἀποτελεῖται ἀπὸ τάξεις μὲ συγκεκριμένες λειτουργίες στὰ πλαίσια ἐνὸς ιστορικοῦ ἐξελικτικοῦ σχήματος φιλοσοφικοῖστορικής προέλευσης, ὁ Κονδύλης δὲν θεωρεῖ τίς ιδεολογίες ὡς ὄπλα ταξικῆς πάλης, παρὰ κοινωνικῆς πάλης ἐν γένει. Ἀπὸ τὸν ὕλισμό του λείπει ἀκριβῶς τὸ στοιχεῖο τῆς τελεολογίας, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὴν καντιανῆς καταγωγῆς ἐγγελιανὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, καὶ τὸ ὁποῖο, μετασχηματισμένο πλέον, παρέλαβε ὁ Μάρξ. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἀναμενόμενες εἶναι καὶ οἱ προτιμήσεις του γιὰ τὸν γαλλικὸ (“μηχανιστικὸ” καὶ ὄχι “διαλεκτικὸ”) ὕλισμό (Βλ. κεφάλαιο γιὰ La Mettrie καὶ Sade στὸ Π. Κονδύλης, *Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Διαφωτισμὸς*, τόμ. ΙΙ, ὁ.π., σελ. 169-202).»

²² Γράφει λ.χ. ὁ Μ. Παπανικολάου: «Ἐδῶ μπαίνει κανεὶς ἴσως πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά στὸν πειρασμὸ νὰ ἐφαρμόσει τὴν περιγραφικὴ θεωρία στὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ ἐπισημάνῃ πὼς, ἐνῶ εἶναι ἢ πλέον ἀκατάλληλη νὰ ὑπηρετήσῃ κοινωνικὲς ἀξιώσεις ἰσχύος, πόσο μᾶλλον πού “παρατεῖται ἀπὸ τὴν ἐνεργὴ συμμετοχὴ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ” (*Ἰσχύς καὶ Απόφαση*, ὁ.π., σελ. 211), θὰ πρέπει νὰ γεννάει τὴ μέγιστη αἰσθητικὴ ἰσχύος, ἀφοῦ εἶναι σὲ θέση... “νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὀλότητα τῶν γνωστῶν μας φαινομένων” καὶ νὰ βγάλῃ τὸ συμπέρασμα πὼς ὁ θεωρητικὸς πού τὴν παράγει ἢ τὴν ἐνστερνίζεται ἔχει λόγους νὰ προτιμᾷ τὴν αἰσθητικὴ τῆς ἰσχύος πού τοῦ χαρίζει ἢ ἀλήθεια τῆς θεωρίας του ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἰσχύ πού παρέχουν οἱ “κανονιστικὲς θεωρήσεις”.

αθέτουμε μιάν ανάγνωση πού έξισου θεωρούσε ότι αποτυπώνεται στο κονδύλειο έργο ή παραπάνω διάκριση, αφήνοντας όμως τούτη τή φορά να διαφανεί καθαρότερα ό συνειδητός-προθετικός της χαρακτήρας²³. Καί στις δύο περιπτώσεις

Όστόσο, όταν ό Κονδύλης μιλάει για τὰ δικά του κίνητρα ως θεωρητικού, δέν κάνει λόγο ούτε για “αίσθημα” ούτε για “αίσθηση” ισχύος, παρά για “θεωρητικές περιέργειες” και για τὸ “άπειρο ενδιαφέρον” πού παρουσιάζει ό κόσμος στα μάτια του» (ό.π., σελ. 570). Περιοριζόμενοι σε μιὰ κριτική διευκρίνιση αναφορικά με τήν αιχμή τούτης τής πρότασης, νόμιμα μπορούμε κατ’ άρχήν να πούμε: Δέν μπορεί τὸ “συμπέρασμα” (τ.έ. « πώς ό θεωρητικός πού τήν παράγει ή τήν ένστερνίζεται έχει λόγους να προτιμάει τήν αίσθηση τής ισχύος πού τού χαρίζει ή άλήθεια τής θεωρίας του από τήν κοινωνική ισχύ») να “βγει” ή άντληθει μέσα από τὸ περιεχόμενο τής ίδιας τής θεωρίας, παρά από μιὰ (“έξωτερική” πρὸς τὸ περιεχόμενο τής τελευταίας) άνορθολογική – με τήν μυστική έννοια τού όρου– ή “ήθικη” άπόφαση.

Η ύπηρετηση ή διατήρηση τής λογικής συνέπειας έντός τής έπιστημονικής επικράτειας (σε όσο μεγάλο εύρος κι άν λαμβάνει χώρα) δέν μπορεί από μόνη της να κομίσει έν γενεί ήθικη ύπεροχή (έκτός τών όρίων δηλ. τού παραπάνω πεδίου). Τὰ έπίπεδα εδώ πρέπει να διακριθούν άυστηρά διότι, ως γνωστόν, ό Λόγος δέν δύναται να άυτονομιμοποιηθεί πατώντας στο ίδιο του τὸ έδαφος, δέν μπορεί, με άλλα λόγια, να δικαιολογήσει ό έπιστήμονας τήν άξία πού άποδίδει σ’ εκείνο πού έπιτελεί ως έπιστήμων, μετερχόμενος άποκλειστικά τὰ έπιστημονικά έργαλεία τού κλάδου του ή τής έπιστήμης έν γενεί. Τὰ τεκμήρια έτούτης τής άποψης μπορούν να βρεθούν στο: Max Weber, ‘Science as a Vocation’ έν: *Sociological Writings*, The German Library, Vol. 60, Continuum, New York, 1999, σελ. 290-291· συναφώς στα: Π. Κονδύλης, *Τὸ Άόρατο Χρονολόγιο τής Σκέψης*, ό.π., σελ. 23-24· Raymond Aron, ‘Max Weber’ και «Ο Max Weber και ή Πολιτική τής Ισχύος» (Επίμετρο ΙΙΙ) στο: *Η Έξέλιξη τής Κοινωνιολογικής Σκέψης* (έλλ. μτφρ. Μπ. Λυκούδης, Γνώση, Αθήνα 1984, τόμ. Β’, σελ. 304, 335-336, 491- 494).

²³ Βλέπε π.χ. τὸ άκόλουθο παράθεμα τού Παναγιώτη Χριστιά: “Comment arrive-t-on a adopter ou a formuler une telle theorie? Par ironie, repond l’ auteur. Mais quelle ironie? Celle qui consiste a renoncer au pouvoir objectif pour atteindre le point non plus ultra de son sentiment de pouvoir... L’ homme a qui l’ idee que la vie n’ a pas de sens effleure l’ esprit et qui met cette idee a l’ eprouve

συμφωνείται ότι ό Έλληνας στοχαστής πράγμα-

de l’ histoire avec succes ne peut l’ abandonner sans payer le prix de la contradiction interne qui consiste a abandonner son sentiment de pouvoir au point non plus ultra d’ intensite existentielle au profit d’ un mediocre pouvoir objectif au service des maitres d’ une vision du monde. Tel est l’ ultime legitimisation de la posture libre de valeurs. Celui qui se mesure a l’ infini n’ a que faire de la reconnaissance des hommes”. [= «Πώς φθάνει κάποιος να υίοθετησει ή να διαμορφώσει μιὰ τέτοια θεωρία; Με τήν ειρωνεία, άπαντάει ό συγγραφέας. Ποιά όμως ειρωνεία; Έκείνη πού συνίσταται στην άποκήρυξη τής άντικειμενικής ισχύος για τήν άπόκτηση τού μέγιστου δυνατού βαθμού τού δικού του αίσθηματος ισχύος. Ό άνθρωπος, τού όποιου ή ιδέα πώς ή ζωή δέν έχει νόημα κοσμεί τὸ πνεύμα και θέτει με έπιτυχία έτούτη τήν ιδέα στη βάση τής ιστορίας, δέν μπορεί να τήν άποποιηθεί δίχως να πληρώσει τὸ τίμημα τής έσωτερικής άντίφασης ή όποία συνίσταται στο να έγκαταλείπει τὸ προσωπικό του αίσθημα ισχύος τὸ όποιο εύρίσκεται στο έσχατο σημείο τής ύπαρξιακής έντασης χάριν τού όφέλους μιὰς μέτριας άντικειμενικής ισχύος πού τίθεται στην ύπηρεσία τών άφεντάδων ένός όράματος τού κόσμου. Αύτη είναι ή έσχατη νομομοποίηση τής άξιολογικά ελεύθερης στάσης. Έκείνος πού άναμετριέται με τήν αιωνιότητα δέν ενδιαφέρεται για τήν άναγνώριση τών άλλων» (P. Christias, “Du Decisionnisme Descriptif a l’ Ontologie Sociale. Une introduction a l’ oeuvre de Panajotis Kondylis” στο: Mouchtouris A., Christias P. (έπιμ.), *Actualite de la Pensee Grecque Paris*, Le Manuscrit 2014, σελ. 191-228 – για τὸ έν λόγω παράθεμα σελ. 225-226 – μετάφραση κι έμφαση δική μου)].

Βρίσκω ενδιαφέρον τὸ ότι, από τούς προαναφερθέντες σχολιαστές, ό Π. Χριστιάς παρουσιάζεται πιὸ πρόθυμα διατεθειμένος (και έν “θετικιστικώτερω” πνεύματι) να άποδώσει στον Κονδύλη τὸν τίτλο τής “έξαιρησης” (σπεύδοντας, ώστόσο, να συμπληρώσει, πώς πέραν πάσης άμφιβολίας πρόκειται σύν τῷ χρόνῳ να άπεκδυθεί ό Έλληνας στοχαστής έτούτον τὸν χαρακτηρισμό, αντιπροσωπεύοντας πλέον ό ίδιος – στην χορεία τών ειδικών άν μή τι άλλο– τὸν ιστορικό “κανόνα”) άπ’ ό,τι ό Μ. Παπανικολάου, ό όποιος, άν και έξισου άνατέμνει τήν δυνατότητα άπόδοσης στον Έλληνα φιλόσοφο τού τίτλου τής “έξαιρησης” (και πιθανότατα τήν άποδέχεται σε πολὺ σημαντικό βαθμό) θά σταματούσε –άποτολμῶ να εικάσω– στην άποψη ότι ναι μεν ό ίδιος ό Κονδύλης εἶχε όπωσδήποτε μιάν άνάλογη (έν πολλοίς άναποκρινόμενη στα πράγματα) άυτοκατανόηση, αλλά ότι αύτη δέν θα πρέπει να υίοθετηθεί από έμάς άπολύτως τοίς μετρητοίς ή του-

τι δέχεται –ή τουλάχιστον αυτό συνάγεται από

λάχιστον χωρίς την επισύναψη ρήτρας για όρισμένες αυτοαναφορές του.

Έτσι, ό μὲν πρῶτος γράφει: “Le sentiment subjectif de pouvoir, ou la vanite poussee a son extreme, consiste dans la volonte de faire partie de ce college mystique des grands hommes. Mais pour y arriver, aucun compromise n’est possible: on ne peut tromper que certains hommes un certain temps, jamais tous les hommes tout le temps” [= «Τὸ ὑποκειμενικὸ αἰσθημα ἰσχύος, ὅπου ἡ ματαιοδοξία φθάνει στὰ ἄκρα, συνίσταται στὴ θέληση νὰ ἀποτελέσει [κάνεις] μέρος αὐτῆς τῆς μυστικῆς συνομάδωσης τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ φθάσει κάποιος ἐκεῖ, κανέναν συμβιβασμὸς δὲν εἶναι δυνατός: δὲν μπορούμε νὰ ἀπατήσουμε παρὰ ὀρισμένους ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα, ποτὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους συνεχῶς» – μετάφραση δική μου (δ.π., σελ. 226)]. ἐνῶ ὁ δεύτερος, ἀφοῦ διερωτηθεῖ γιὰτί νὰ μὴν διατηρήσουμε ἀν δικαιώμα γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας ἐκεῖνο ποῦ ὁ Κονδύλης ἀνοιχτὰ ἐπεφύλασσε στὸν δικό του, τ.ἔ. πῶς τὸ (ἀπώτερο) πραγματικὸ κίνητρο τῆς θεωρητικῆς δραστηριότητος ἀποτελεῖ μᾶλλον ἢ «θεωρητικὴ περιέργεια» καὶ τὸ «θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον» παρὰ ἢ ἐπιδίωξη τοῦ «αἰσθήματος τῆς ἰσχύος», φθάνει νὰ τονίσει πῶς, ἐὰν ἢ τελικὴ ἀπάντηση τοῦ Ἑλληνα στοχαστῆ στὸ παραπάνω ζήτημα εἶναι πῶς οἱ δυσάρεστες ἀλήθειες τῆς κονδύλιας ἀνθρωπολογίας «χαρίζουν ἀπολαύσεις μονάχα σὲ λεπτογεῦστες καὶ ἐπαίοντες τοῦ περιθωρίου» (οἱ ὅποιοι προφανῶς ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνα), τότε ἢ ἀπόκριση αὐτοῦ τοῦ εἰδους ἐπιτάσσει συγκεκριμένη αἰτιολόγηση· καὶ εἶναι μονάχα δοθείσας τῆς ἀνάλογης αἰτιολόγησης (βλέπε τὴν ἔκφραση τοῦ Μ. Παπανικολάου: «σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσι θὰ δικαιούμασταν») ποῦ θὰ “ἐνομομοποιεῖτο” κάποιος νὰ ἀποδώσει ὀλοθύμως στὸν Κονδύλη τὸν τίτλο τῆς “ἐξαιρέσης” καὶ ἔτσι τελειῶς ἀβίαστα πλέον νὰ ἀναγνωρίσει στὸ πρόσωπο τοῦ τελευταίου τὴν πεμπουσία τοῦ ὠραίου σμιτιανοῦ παραθέματος (τοῦ ἀναφερόμενου στὸν Kierkegaard) σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο «ἢ ἐξαιρέση ἐξηγεῖ τὸ γενικὸ καὶ τὸν ἑαυτὸ τῆς· κι ἂν θέλει κανεὶς νὰ ἐξηγήσει σωστὰ τὸ γενικὸ, χρειάζεται ἀπλῶς ν’ ἀναζητήσῃ μιὰ πραγματικὴ ἐξαιρέση. Αὐτὴ τὰ φανερῶνει ὅλα πολὺ πιὸ ξεκάθαρα ἀπ’ ὅ,τι τὸ ἴδιο τὸ γενικὸ. Τελικὰ ἀηδιάζει κανεὶς τὴν ἀσταμάτητη φλυαρία γιὰ τὸ γενικὸ. Ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις. Ἄν δὲν μπορούμε νὰ τίς ἐξηγήσουμε, τότε δὲν μπορούμε νὰ ἐξηγήσουμε οὔτε τὸ γενικὸ. Συνήθως δὲν παρατηροῦμε τὴν δυσκολία, γιὰτί τὸ γενικὸ οὔτε κἂν τὸ στοχαζόμεσθε μὲ πάθος, παρὰ μὲ βολικὴ ἐπιφανειακότητα. Ἀντίθετα, ἢ ἐξαιρέση στοχάζεται τὸ γενικὸ μὲ ἐνεργὸ πάθος» [Carl Schmitt, *Πολιτικὴ Θε-*

τὴν ἐπιτελεστικότητα [*performativity*] τοῦ ἔργου του– τὴν ποιοτικὴ διάκριση (τ.ἔ. τὴν διάκριση ὕψους πέραν τῆς διάκρισης εὗρους) μεταξὺ τῆς λεγομένης ὑποκειμενικῆς καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς-κοινωνικὰ περίοπτης ὄψης τῆς ἰσχύος· ἐκεῖνο ποῦ ἀντιμετωπίζεται ὡς διακυβευόμενον [*contested*] εἶναι ἐὰν ὁ ἀπώτερος καὶ οὐσιαστικὸς στόχος ἢ ἢ ῤρητὴ πρόθεση τοῦ συγγραφέα ἦταν νὰ καταδείξει ἐντέλει ἢ ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα τὴν ταυτότητα τῆς ὕψους τους ἢ, ἀπεναντίας, ἐὰν ὁ ἴδιος ἐξ ἀρχῆς διεπτόταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ διακριβώσει τὸ σημεῖο τῆς διάκρισής τους (τὴν ὅποια κάθε φορὰ ὑπομνήσκει ἢ κάνει αἰσθητὴ ἢ «σχάση» τοῦ ἑαυτοῦ σὲ δρῶσα κοινωνικὴ ὕπαρξη καὶ θεωρητικὸ Ἔργῳ) προκειμένου ἀκριβῶς νὰ περιχαρακώσει τὴν ἐπικράτεια καὶ αὐτοτέλεια τῆς καθεμιάς. Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ, μὲ τὴν σειρά του, ἀναγεται στὸ πυρηνικὸ ἐκεῖνο ἐρώτημα, ἐὰν, καὶ μὲ ποιά ἔννοια, εἶναι μετρήσιμη ἢ κοινωνικὴ ἰσχύς – ὅπως θὰ δοῦμε.

Στὸ πλαίσιο τοῦ παραπάνω διλήμματος διαφαίνεται, ὅπως πιστεύω, ἢ δυνατότητα καὶ μιᾶς τρίτης ἐπεξηγηματικῆς προσέγγισης, «ισοτίμως» εὐρισκομένης ἐντὸς τῆς κοινῆς αὐτῆς ἔρμηνευτικῆς γραμμῆς στὴν ὅποια μετέχουν οἱ δύο προηγούμενες, σύμφωνα μὲ τὴν ὅποια ἐκεῖνο ποῦ διὰ τῆς συγκεκριμένης ἐπιτελεστικότητος ἐπιδιώκει ἢ κονδύλεια θεωρία νὰ δείξει εἶναι μονάχα πόσο πασχίζει ἢ λεγόμενη ὑποκειμενικὴ (ἀλλὰ πάντοτε κοινωνικὰ συγκροτημένη) ἰσχύς μὲ τοὺς πιὸ ἑτερόκλητους τρόπους νὰ καταστῆ ἀντικειμενικὴ κοινωνικὴ ἰσχύς *δίχως ταυτόχρονα νὰ ἀπεμπολήσῃ ἢ ἀπολέσει τὴν ἀτομικὴ-«ἀποκλίνουσα» στιγμή τῆς [singular moment]*²⁴ (ἢ ὅποια ἀκριβῶς καὶ μόνον (!) μπορεῖ νὰ τῆς προ-

ολογία, Λεβιάθαν, Ἀθήνα 1994, σελ. 32] (Μ. Παπανικολάου, δ.π., σελ. 570-571).

²⁴ Διάβαζε: τὸ “ἄμορφο” ἢ “μὴ μετρήσιμο” ἐκεῖνο μαγματικὸ στοιχεῖο ποῦ ἐπιδιώκεται νὰ μὴ ἀπορροφηθεῖ κατὰ τὴν κοινωνικὴ μορφοποίηση ἢ ‘κρυστάλλωσι’ τῆς κρίσιμης μάζας ἰσχύος, τὴν ὅποια ἀνασκοπικὰ ἀντιλαμβανόμεσθε ὡς “μετασχηματισμένη” ἢ (κατὰ Weber) κοινωνιολογικὰ ἀναλύσιμη.

σπορίσει την απαιτούμενη ώθηση για να επιχειρήσει να επιβληθεί μετά κοινωνικά).

Με βάση την τελευταία προτεινομένη άναγνωση, ή ιδέα την όποία ήθελε κατ' ουσίαν να άναδείξει ό Κονδύλης ήταν ότι κατά την *μορφοποίηση* τής ύποκειμενικής ισχύος (ή –πράγμα πού είναι ταυτόσημο– την εύρύτερη κοινωνική της σάρκωση και δεσμευτικοποίησή της) μεταβάλλεται (κατά κανόνα κάτω από την μύτη του φορέα της) ή ίδια της ή ύφή, έφοσον ή μετάβαση αυτή από ύποκειμενικώς ιδωμένη σε κοινωνικά «όρατή» πρέπει να «πατήσει» επάνω σε αποκλεισμούς πρός άπόωση ή έξαντικειμενίκευση / «ιδεολογοποίηση», άποκλεισμούς πού πρέπει να καταστούν δεσμευτικοί *προκειμένου* ή ισχύς να έκλαμβάνεται πλέον και άντικειμενικά επιζητήτεια και ύποκειμενικά λειτουργική (μολονότι φυσικά τά δύο αυτά έμπράγματα θα άποδειχθούν για όρισμένους φορείς ή τούς «συνοδοιπόρους» τους –μερικώς ή όλικώς– διαστάμενα). Και στην περίπτωση αυτή άμφότερα τά μέλη τής συνάρτησης («ύποκειμενική» και «άντικειμενική ισχύς») διακρίνονται μεθοδολογικά ή όνομαστικά για να περιγραφούν όμως άπλως ή άσστηρά ως έννοιολογικό ζευγάρι πού άλληλοκοιτάζεται με ήδυπάθεια. τó δέ ζήτημα τής έπιδιωχθείσας άναγωγής, συγχώνευσης ή –καλύτερα– *άλληλοπεριχώρησής* τους (για να θυμηθούμε τόν καιριο αυτό θεολογικό όρο) –με τρόπο ώστε να διατηρείται κάθε φορά τó ποιοτικό έκεινο στοιχείο πού δύναται να άξιοποιηθεί «ιδεολογικά» χωρίς να είναι κατ' άνάγκη *έξ άρχής* «ιδεολογικό»– άποτελεί τó καιριο σημείο τριβής του όποίου οί όροι έναπόκινεται στην (ή προσδιορίζονται από την) σκοπιμότητα τών συγκεκριμένων συνθηκών.

Η προσεκτική μελέτη τών *άδημοσίεωτων* καταλοίπων του τρίτου σχεδιαζόμενου τόμου τής κοινωνικής όντολογίας του Κονδύλη άναμφίβολα κομίζει έδώ πολύτιμη βοήθεια για την πληρέστερη σύλληψη τής έννοιας τής ισχύος γενικά, τών βασικών ιδιοτήτων της και, φυσικά, για τó ζήτημα τής διάκρισης τών μορφών της πού μάς

άπασχολεί²⁵. Έπιπλέον, δείχνει μέσες – άκρες να έπιρρωνύει την τρίτη άνάγνωση. Προτού επιχειρήσουμε, ώστόσο, να συνοψίσουμε τά άσφαλή πορίσματα πού θα μπορούσαν να συναχθούν από την τριβή με τó άδημοσίευτο *corpus* ώστε, κατ' άκολουθία, να προσπελάσουμε βασικούς όρισμούς και να έπισκοπήσουμε έδραία χαρακτηριστικά τής έννοιας τής ισχύος στο φώς του συνολικού πλέον διασωθέντος έργου, θεμιτό θα ήταν ένδεχομένως να προτάξουμε σε τούτο τó σημείο μιá σειρά προσεκτικά έπιλεγμένων –σχεδόν διυλισμένων θα έλεγα– παραθεμάτων ή δελτίων με καιρίες άποσαφηνίσεις για τó υπό συζήτηση θέμα. Η πρόταξη αυτή, πέραν τής ιδιαίτερης εύρετικής άξιας και γονιμότητας τών χωρίων, κατατείνει και στην καθησύχαση τής συνείδησης του άναγνώστη σχετικά με την κειμενική πιστότητα με την όποία ως τώρα παρακολουθείται ή σκέψη του Κονδύλη (άρα και για τó ότι άποφεύγεται ή –συνειδητή τουλάχιστον– έρμηνευτική άθθαιρεσία), άντισταθμίζοντας (θέλουμε να πιστεύουμε) τó κόστος μιáς έπιπλέον περιδιάβασης πρην την συναγωγή και διατύπωση έτοιμων και έπεξεργασμένων συμπερασμών.

* * *

Η κατ' *άρχήν* άποδοχή τής διάκρισης (*όχι όμως άντιδιαστολής!*) μεταξύ άντικειμενικά ιδωμένης –θεσμικά ή έξθεσμικά νομιμοποιημένης– κοινωνικής ισχύος²⁶ (διάβαζε: «έξουσίας» – ως επί τó πλείστον πολιτικής²⁷) και (ύποκειμενικού²⁸)

²⁵ Η άξιοποίηση έτούτης τής πηγής, μολονότι συντείνει όπωσδήποτε στην έμβάθυνση του υπό συζήτηση θέματος, δέν θα πρέπει, κατά την άποψη μας, να γεννήσει υπέρμετρες προσδοκίες για άπολύτως έπαρκείς άπαντήσεις από τά όσα έχουμε στα χέρια μας. Τούτο, φυσικά, μόνον ως πειθαναγκαστικό έπιχείρημα υπέρ μιáς άποπεράτωσης τής έρευνας δέν πρέπει να έκληφθεί.

²⁶ Βλ. δελτίο άρ. 3939.

²⁷ Ό Κονδύλης άποφαίνεται: «Σε μη πολιτικές σχέσεις δέν μπορούμε να μιλάμε για έξουσία άκόμα κι όταν άσκειται βία. Κριτική σε Max Weber» (δελτίο άρ. 4057).

²⁸ Είναι ένα ζήτημα τί άκριβώς έννοείται ως “ύποκειμενικό” δεδομένου ότι, άν και στο δελτίο άρ. 3883 ό

Κονδύλης –έπεξεργαζόμενος την διάκριση ισχύος και εξουσίας– αποφαίνεται πως «*ή πρώτη μπορεί να είναι και άτομική, ή δεύτερη ποτέ*» και πως «*ή πρώτη είναι εμπράγματη σχέση, ή δεύτερη θέλει νομοποίηση*», στο αντίστοιχο δελτίο αρ. 3876 ο Κονδύλης έχει γράψει: «*Ισχύς ασκείται με την επίκληση του Γενικού. Η άτομική ισχύς είναι ψευδαίσθηση, ή συνείδηση είναι άτομική υπόθεση, γι' αυτό ισχύς και ήθικη δεν συμπιπτουν. Όποιος όμιλει με αυτόν τον τρόπο μεταφέρει στον τομέα της ισχύος ατομικιστικά σχήματα προθέσεων, όρέξεων και άλλα*» (δική μου έμφαση). Ο όρος “υποκειμενικό” δεν σημαίνει, σύμφωνα με την άποψή μας, “μη κοινωνικό” ή “μη κοινωνικά συγκροτημένο / επενδυμένο”, παρά μόνον ότι, εξαιτίας της μη συμμόρφωσης με τις *κυρίαρχες ή καθιερωμένες* νόρμες, κατά κανόνα δεν συνειδητοποιείται από τους άλλους, ένιοτε δέ κι από τον ίδιο τον δράντα, τὸ κοινωνικό ρίζωμα και ή κοινωνική επίπρεια (μιάς πλευράς) της έσωτερικής ή έξωτερικής του πράξης – *όπως τούτα γίνονται αντιληπτά στον θεωρητικό παρατηρητή*: ότι δηλ. τούτη ή πράξη υπακούει σὲ *διαφορετικές* κοινωνικές νόρμες, με ὅ,τι αυτό συνεπάγεται γιά ρόλους και πρόσωπα μέσα σὲ συγκεκριμένες καταστάσεις.

Από την άμεσως παρακάτω υπογράμμιση του κυρίως κειμένου διαφαίνεται ὅτι αποδίδουμε ξεχωριστή σημασία στην διάκριση μεταξύ *απολύτως* και *μερικώς* άμορφης ισχύος (όπου, με βάση τὸ βεμπεριανὸ και *μανχαϊκό* λεξιλόγιο, έξολοκλήρου “μορφοποιημένη” ή “καναλαρισμένη ισχύς” θεωρείται ή έξουσία). Η άνασκοπικά ή από την έποψη του παρατηρητή διατυπωμένη αὐτή διάκριση, τὴν ὁποία εὐρίσκει κανείς στὰ (παρακάτω παρατιθέμενα) δελτία αρ. 3660-3661 και 4839-4840, συνιστᾶ, ὅπως νομίζουμε, ἕνα κατ’ ἀρχὴν πολύτιμο έρμηνευτικὸ κλειδί γιά τὴν χροιά του υποκειμενικὸ ή «έσώτερου» αίσθηματος ισχύος και κατ’ επέκταση γιά τὴν διάκρισή του από τὴν λεγόμενη *αντικειμενική ὄψη* τῆς κοινωνικής ισχύος.

Ὡστόσο, από μόνη της τούτη ή άνιχνευθεῖσα πρόσθετη διάκριση δὲν ἀρκεῖ γιά νὰ βάλει τέλος στὰ βάσανα, δεδομένου ὅτι στὰ (έπίσης παρακάτω παρατιθέμενα) δελτία αρ. 3923-3924 καθώς και 2412-2413, 2417 ὁ Κονδύλης δείχνει νὰ βλέπει τὴν ισχὺ ὡς *άναπαράσταση του ἴδιου στοιχείου πὸν συγκροτεῖ τὴν έξουσία*, γεγονός πὸν, ἂν μὴ τί ἄλλο, “έλαττώνει”, ἂν δὲν έξαλείφει με κάποια έννοια, τὴν διαφορά *ύψους* μεταξύ τῶν δύο μορφῶν ισχύος, ἔστω και ἂν διατηρεῖ ἕνα *minimum* διαφορετικότητας στὸν τρόπο και τὸ εὖρος πορισμοῦ ισχύος. (Σὲ κάθε περίπτωση, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὸ ὕλικὸ πὸν ἔχουμε στὰ χέρια μας εἶναι ἀδημο-

«αίσθηματος ισχύος» ή, ἀπὸ πλευρᾶς θεσμικής, *απολύτως* «άμορφων», μη καναλαρισμένων στὸν ὑπάρχοντες θεσμοὺς (πολιτικά ἀκατέργαστων²⁹ ή μόνον «δυνητικά» / ἐπιστημικά ἀξιοποιήσιμων) κρυστάλλων ισχύος, πρὶν ἀπὸ κάθε *πενταίτερω* έρμηνευτική διασάφηση, καταφαίνεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα ἀνέκδοτα δελτία ή παραθέματά τους:

Στὴν έξισωτική κοινωνία ή ἀξίωση ισχύος γίνεται έντονότερη ἀκριβῶς ἐπειδὴ ή έξουσία γίνεται πολυκεντρική και συχνὰ ἀνώνυμη, με ἄλλα λόγια, έξασθενίζει. *Διαστολή ισχύος και έξουσίας. Ὅσο πὸν πολὺ ὑποχωρεῖ ή έξουσία και οἱ συγκεκριμένοι της φορεῖς –τὸ κράτος– τόσο περισσότερος χῶρος ἀφήνεται στὰ ἄτομα γιά νὰ ἐκδιπλώσουν τὶς ἀξιώσεις ισχύος τους...* (δική μου έμφαση – δελτία αρ. 3646-3647).

Η δυνατότητα έξεγέρσεων και ἀνατροπῶν σὲ μιὰ κοινωνία έξηγείται ἀπὸ τὴν *διαφορετι-*

σίευτο –ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀνέκδοτα χειρόγραφα δελτία–, γεγονός πὸν σημαίνει ὅτι ὁ Έλληνας στοχαστής μάλλον έπεξεργαζόταν ἀκόμη στὸν νοῦ του τὸ ἐν λόγω ζήτημα και ὡς ἐκ τούτου εἶναι πλήρως δικαιολογημένη ή έντύπωση μιᾶς ένιοτε “έπαμφοτερίζουσας” επιχειρηματολογίας, έφόσον ή καταγραφή / πρώτη καθαρογραφή δὲν ἰσοδυναμεῖ με ὀριστική ἀποκρυστάλλωση παρά δυνατότητα ευχέρεστερης ἐπιλογῆς και διεκδύλωσης του περαιτέρω στοχασμοῦ).

²⁹ Νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι ὁ ὅρος “πολιτικά” χρησιμοποιεῖται ἐδῶ συναρτημένος ἀπὸ ἕνα σημείο και πέρα πρὸς τὸν ὅρο “θεσμικά”. Εκείνο πὸν κάνει τὸ πολιτικὸ πολιτικό, τ.έ. συνιστᾶ τὸ εἰδοποιὸ του γνώρισμα, εἶναι –διαφορετικά ἀπ’ ὅ,τι πίστευε ὁ Carl Schmitt– ὁ *δημόσιος χαρακτήρας* τῆς διάκρισης φίλου – ἐχθροῦ (ὄχι ή διάκριση *per se* – βλ. δελτίο αρ. 1689), και αὐτὸς ἐμφανίζεται ἀρχικά πρὸ του κράτους και τῶν θεσμῶν οἱ ὁποῖοι, ὡστόσο, σὺν τῷ χρόνῳ τὸν κρυσταλλώνουν ή παγιώνουν. Οἱ θεσμοὶ δημιουργοῦν στή θέση του (ισχυροτέρου) προσώπου, πὸν ἀρχικά διαχειριζόταν τὴν ισχὺ τῆς δημόσιας έρμηνείας / σημασίας πὸν καταλαμβάνει ή ἐκάστοτε σημαίνουσα διάκριση φίλου – ἐχθροῦ, μιὰ *θέση* τὴν ὁποία μποροῦν πλέον νὰ διεκδικήσουν οἱ “ἐπίγονοι” με διαφορετικά ἔκτοτε μέσα. Γιὰ τούτο και ὁ Κονδύλης ἀποφαίνεται πως «πολιτική εἶναι ἀγώνας γιά νόημα και κοινωνικὸ νόημα ὑπάρχει μόνον ὅπου ὑπάρχουν θεσμοὶ» (δελτίο αρ. 1724).

κή ύψη και εὔρος ανάμεσα σὲ ἰσχύ και ἐξουσία. Ἄκόμα και ὀλόκληρη ἡ ἐξουσία ἄν είναι συγκεντρωμένη, πάλι ἔξω της μένει διάχυτη ἰσχύς ἡ ὁποία είναι ἄμορφη και μόλις βαθμιαία κρυσταλλώνεται σὲ ὁμάδες και ὄργανα τὰ ὁποία προβάλλουν ὑποψηφιότητα γιὰ ἐξουσία. Ἡ ἰσχύς κινητοποιεῖται ἐναντίον τῆς ἐξουσίας και ὅσης ἰσχύος ἔχει ἡ ἐξουσία, ὥσπου νὰ γίνει ἡ ἴδια ἐξουσία (δική μου ἔμφαση και ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3648-3649, πρβλ. και 3654).

Διαφορὰ ἰσχύος και ἐξουσίας. Ἡ πρώτη προσίτη στὸν καθένα, ἡ δεύτερη ἀσκειται ἀπὸ συγκεκριμένα πρόσωπα. Ποτὲ ὅλη ἡ ἰσχύς σὲ μιὰ κοινωνία δὲν χωράει μέσα στὰ θεσμικὰ πλαίσια τῆς ἐξουσίας (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3946).

Ἡ ἰσχύς προσπαθεῖ νὰ γίνει ἐξουσία, δηλαδὴ νὰ μεταβληθεῖ ἀπὸ γενικὸ ἐπηρεασμὸ σὲ δεσμευτικὸ ἐπηρεασμὸ³⁰. Ὅμως αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ πετύχουν ὅλοι οἱ προβαλλόμενοι ἀξιώσεις ἰσχύος, παρὰ μόνον ἓνας. Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία ἔχει ἓνα ἀντίτιμο: ὁ δεσμευτικὸς ἐπηρεασμὸς συμπεριφορᾶς μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει μόνον ἓνα της μέρος, τὰ ἄλλα μένουν ἀπ' ἔξω. Ἄκόμα δὲν ἔχει ἐφευρεθεῖ κανένα σύστημα ἐξουσίας πὸ νὰ ἀγκαλιάζει ὅλες τις δυνατὲς πλευρὲς τῆς ἰσχύος σὲ μιὰ κοινωνία (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4020 και 4021).

Ἡ ἰσχύς εἶναι εὐρύτερη τῆς ἐξουσίας. Καμμιά ἐξουσία δὲν μπορεῖ νὰ ἀπορροφήσει τὴν ἰσχύ (ἔμφαση δική μου – δελτία ἀρ. 4029-4030).

Ἰσχύς, ἐξουσία, βία: τρεῖς ὁμόκεντροι κύκλοι ὅπου ἡ βία εἶναι ὁ στενότερος και ἡ ἰσχύς ὁ εὐρύτερος... (δική μου ἔμφαση και ὑπογράμμιση – δελτίο ἀρ. 4043)³¹.

Ἡ ἰσχύς θεσμοποιεῖται και γίνεται ἐξουσία (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3635 πρβλ. και ἀρ. 3883).

Ὁ πόλεμος ὄλων ἐναντίον ὄλων θὰ ἀρχίζει ἄν

προσπαθοῦν νὰ ἀποσυνδέσουν προγραμματικὰ τὴν ἰσχύ ἀπὸ τὴν βία ἢ τὴν ἐξουσία (λ.χ. Jaspers, Arendt). Ἀντὶ πολλῶν βλ. τὴν συνοπτικὴ ἀλλὰ διαφωτιστικὴ συζήτηση στὸ Π. Κονδύλη, «Οἱ Φιλόσοφοι και ἡ Ἰσχύς» ἐν: Ἡ Ἡδονή, ἡ Ἰσχύς, ἡ Οὐτοπία, ὅ.π., σελ. 94-97 και 59-64.

Ἀναφορικὰ μὲ τὴν σχέση βίας, ἐξουσίας και ἰσχύος, ὁ Κονδύλης συμπληρώνει στὰ ἀκόλουθα ἀνέκδοτα δελτία: «Ἡ βία...περιορίζει τις ἀξιώσεις ἰσχύος τῶν ὑποκειμένων ἐνῆστε μέχρι σημείου νὰ τις ἐκμηδενίζει. Ἀντίθετα, ἡ τάξη ἀφήνει στὸ ὑποκείμενο τὴν ἐπιλογή τῆς συμμόρφωσης ἢ τῆς ἐξέγερσης ἀνεξάρτητα ἀπὸ τις συνέπειες, ἔστω και μὲ ἀποδοχὴ τῆς συντριβῆς τοῦ ἐξεγερμένου. Ἐνῶ ἡ βία ἀχρηστεῖ τὸ ὑποκείμενο, ἡ τάξη μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιήσουμε γιὰ τοὺς σκοποὺς μας» (ἀρ. 3984). «Στὴν ἠθικιστικὴ παράδοση –ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποῖα ὑπόθεση ὑπηρετεῖ ἡ ἐκάστοτε ἠθικὴ– ἡ ἰσχύς διαστελλεται συχνὰ ἀπὸ τὴ βία γιὰ νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ “ἀληθινὴ” ἰσχύς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν βία παρὰ ριζώνει σὲ ἠθικοὺς παράγοντες» (ἀρ. 3999). «Ἡ βία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προβάλλει γυμνὴ [καθῶς] και ἡ ἐξουσία. Μόνον ἡ ἰσχύς μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ της, ὡς συνεργὸς στὴν κατάργηση τῆς ἰσχύος» (ἀρ. 4035). «Οἱ κανονιστὲς ἀντιπαράθετον τὴν ἰσχύ και τὴν ἐξουσία στὴν εἰρηνικὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀντιπαράθεση εἶναι ἐσφαλμένη διότι ἰσχύς σημαίνει καθαυτὸ κοινωνικὴ ἀξίωση ἰσχύος ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ προβληθεῖ ἀλλιῶς παρὰ ὡς ἀξίωση εἰρηνικῆς διαμόρφωσης τῆς κοινωνίας» (ἀρ. 3907-8)· ἐνῶ σὲ ἀφορισμὸ πὸ ἀντιστρέφει τὴν γνωστὴ ρήση τοῦ Clausewitz γράφει στὸ ἴδιο πνεῦμα ὅτι «ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ συνέχιση τοῦ πολέμου μὲ ἄλλα μέσα». Νὰ μὴν λησμονηθεῖ στὴν παρούσα συνάρτηση ὅτι ὁ Γοργίας ὑποστήριζε πὸς ἡ πειθὸ γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς μορφή ἰσχύος διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ “βία” (Diels II, 298 B 11a). Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὅτι γιὰ τὸ στοιχείο τῆς βίας ἐιδικότερα, ὁ Κονδύλης γράφει μὲ νόημα: «Ἡ ἀπουσία φυσικῆς βίας σημαίνει ὅτι τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης γίνεται πὸ μαλθακό, λιγότερο πρόθυμο νὰ μετέλθει ἐπικίνδυνες μορφὲς ἀναμέτρησης. Ὅσοι ἀποκηρύσσουν τὴν ἀνοιχτὴ βία, πὸ εἶναι πάντα μιὰ μορφή εὐλικρίειας, θὰ πρέπει νὰ ἀναρωτηθοῦν μήπως στὴ θέση τῆς προάγουν τὴν ὑποκρισία. Τὸ “καλύτερα ὑποκριτῆς και ζωντανὸς” εἶναι ἀπλῶς ἡ φωνὴ τῆς αὐτοσυντήρησης – ὄχι ἡ μορφή τῆς ἠθικῆς» (δελτία ἀρ. 944-945).

³⁰ Στὸ χωρίο αὐτὸ, ὅπως εἶναι πρόδηλο, ἡ ἔννοια τῆς ἰσχύος ἔχει εὐρύτερο κοινωνικὸ βεληνεκὲς (ἐπιτυγχάνει, ὅπως λέγεται, «γενικὸ ἐπηρεασμὸ»).

³¹ Ἐδῶ ὁ Κονδύλης, μεταξὺ ἄλλων, πρέπει νὰ ἔχει ὅπωςδὴποτε στὸ πίσω μέρος τοῦ μυαλοῦ του και τὰ συνήθη –πλατωνικῆς καταγωγῆς– σφάλματα ὅσων μάταια και παραπλανητικὰ ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως

κανέναν δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν θέση τοῦ ἄλλου. Ὅπου ἡ ἀξίωση ἰσχύος δὲν γίνεται ἀξίωση γιὰ ἐξουσία, ἐκεῖ ὅλοι πολεμοῦν ἐναντίον ὄλων (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 2163).

Μεγέθη ποὺ βρίσκονται ἀνάμεσα στὴν ἀπολύτως ἄμορφη καὶ στὴν θεσμικὰ κρυσταλλωμένη ἰσχύ – δηλαδὴ στὴν ἐξουσία – συνυπάρχουν σὲ πραγματικὸ ἐπίπεδο κοινωνικὰ μὲ τὴν ἐξουσία καὶ ἡ κατάταξη καὶ κατηγοριολόγησή τους κινεῖται μόνο σὲ λογικὸ ἐπίπεδο. Αὐτὰ ἐμπλέκονται ἄμεσα στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας. Τὰ μεγέθη αὐτὰ εἶναι: τὸ ἀποτέλεσμα, παρεμβολή, εἰσαγωγή τῆς διαθέσιμης ἰσχύος (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3660-3661).

...Ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος καλύπτει ἀκριβῶς τὴ μεσαία ζώνη ἀνάμεσα στὸ ψυχικὸ ρευστὸ καὶ στὴ θεσμικὴ του κρυστάλλωση. ... [Στὸν Gehlen] μένει ἀνεξερεύνητη ἡ ζώνη ἐξάπλωσης τῆς ἰσχύος – ἡ ζώνη ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ ρευστὸ καὶ στὴν κρυστάλλωσή του (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 4839-4840).

Ἀνάμεσα σὲ ἰσχύ καὶ σὲ ἐξουσία βρίσκεται τὸ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα. Τέτοιες διαβαθμίσεις πρέπει νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ τυποποιηθοῦν κοινωνιολογικά, σὲ ἀντίθεση μὲ θέση Weber ὅτι μόνον ἡ ἐξουσία εἶναι κοινωνιολογικὰ διαπραγματεύσιμη³². Ἐπρεπε [ὁ τελευταῖος] νὰ λαμβάνει ὑπόψη ἰσχύ γενικότερα (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3741).

Ἡ παραπάνω διάκριση τῶν μορφῶν ἰσχύος, στὰ ἀκόλουθα δελτία δείχνει νὰ «ἐλαττώνεται» ἢ «σχετικεῦεται» ἀπὸ καθαρὰ πλευρᾶς ὑφῆς παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἀπαλείφεται ὁλότελα ὡς διάκριση ἔνεκα τῆς πολυμέρειας τῆς ἰσχύος, τῆς ποικιλίας τῶν ἀποχρώσεων, ἐκφάνσεων, ἐντάσεων καὶ ἐκδηλώσεων τῆς καί, φυσικά, ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς εὗρους:

Ἴσχύς εἶναι ἡ σχέση μεταξύ προσώπων στὴν ὁποία ἡ συμπεριφορὰ τῆς ὁμάδας τῶν προ-

σώπων προσαρμόζεται στὶς ἐπιθυμίες ἐνὸς ἢ μερικῶν ἀπὸ αὐτούς. Ἡ ἰσχύς δὲν σχετίζεται ἀναγκαστικά μὲ διαταγή. Ἡ διαταγή σχετίζεται μὲ κανόνα δηλαδὴ μὲ θεσμοθετημένη πολιτικὴ ἰσχύ. Ὁρολογία Weber πρέπει νὰ ἀναθεωρηθεῖ: ἡ ἰσχύς δὲν εἶναι κάτι ἄμορφο σὲ ἀντίθεση μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ἀναπαράσταση τοῦ ἴδιου στοιχείου τοῦ ὁποίου τὰ τρία κύρια εἶδη εἶναι: δύναμη, ἐξουσία, βία (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3923-3924).

Ἐξουσία εἶναι εἶδος ἰσχύος ἄρα ὄχι κατ' ἀρχὴν ἀντιδιαστολή. Εἶναι ἄτοπο νὰ λέγεται ὅτι ἡ ἰσχύς εἶναι ἄμορφη ἐνῶ ἡ ἐξουσία πρακτικὴ (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4045-4046).

Στὴν ἀρχαιότητα ἀποκαθιστοῦν ἄμεση σχέση ἀνάμεσα σὲ ἐλευθερία καὶ ἐξουσία. Αὐτὸ κάνουν οἱ Ἀθηναῖοι δικαιολογώντας τὴν ἡγεμονία τους. Ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι ἡ ἐλευθερία κερδίζεται καὶ κατοχυρώνεται μὲ ἰσχύ, ὅμως πραγματικὴ ἰσχύ δίνει μόνον ἡ ἐξουσία. Σὲ αὐτὴ τὴ συνάφεια ἐμφανίζεται ἡ σύνδεση ἐλευθερίας - κυριαρχίας ὡς ἡ ὕψιστη ἐνσάρκωση τοῦ ιδεώδους τῆς αὐτάρκειας. Χάρη στὴν ἀρχὴ τῆς ἡ Ἀθήνα ἔχει ὑλικά καὶ πολιτικὰ ἀγαθὰ. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπικράτηση τοῦ δήμου ἐντάσσεται σὲ αὐτὸ τὸ γενικὸ σχῆμα (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 2412-2413).

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψη τῆς ἐλευθερίας ἔτεινε νὰ ἐμπεριέχει στὴν προσωπικὴ μου ἐλευθερία τὸ δικαίωμα νὰ κυριαρχῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Νὰ συνδέει στενὰ ἀπαίτηση γιὰ ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ ἐπιθυμία νὰ κυριαρχεῖς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ὡς μόνον ἐπιλογή γίνεται αἰσθητὸ τὸ νὰ σὲ ὑποτάξουν ἢ νὰ ὑποτάξεις, δηλαδὴ ἢ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος ἐσὺ ἢ νὰ εἶναι ὁ ἄλλος. Τὸ ἴδιο σχῆμα ἐφαρμόζεται καὶ στὴν σύλληψη τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων: ὁ δῆμος ἢ κυριαρχεῖ ἢ κυριαρχεῖται. Δικὴ τους ἐλευθερία σημαίνει ἡγεσία ἢ κυριαρχία ἐπὶ τῶν ἄλλων, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ θεμιτὸ (*Πολιτικά* 1333 b38 – 1334 a2). Τὰ μικρότερα κράτη ἦταν τὸ ἴδιο *ἔτοιμα*

³² Βλ. καὶ προαναφερθεῖσα ὑποσημείωση ἀρ. 19.

μέ τα μεγαλύτερα να επιβάλλουν τους κανόνες – όρους τους στους γείτονές τους (πρβλ. Larsen, *Freedom*, σελ. 231, 233 και έξης) (δική μου έμφαση – δελτία άρ. 2417-2418).

Η δέ (μικρότερη ή μεγαλύτερη από πλευράς ύψης) διάκριση τών μορφών ισχύος έν σχέσει προς τίς νευραλγικές έννοιες τής ταυτότητας και τής αναγνώρισης ένός άτομικού ύποκειμένου μπορεί να γίνει όρατή στα ακόλουθα:

Τα πολλά πρόσωπα τα ύποδύεται κανείς άκριβώς έπειδή ζητᾶ ένα πράγμα: τήν αναγνώριση. Για να είναι ένας, πρέπει να είναι πολλοί³³. Συχνά τὸ ίδιο πρόσωπο ξέρει ότι ύποδύεται πολλά. Τὸ αντίτιμο για να είναι έπιτυχής προς τὰ έξω είναι να έξασθενίζει προς τὰ μέσα – μπορεί όμως να κάνει και τὸ αντίθετο (πρώτη έμφαση τοῦ συγγραφέα, δεύτερη δική μου – δελτία άρ. 4683-4684³⁴).

³³ Μὲ τήν άποψη αὐτή περί *role-playing* να άπηχεί, βέβαια, τήν γνωστή θέση τοῦ William James, πὼς διαθέτει κανείς τόσους κοινωνικούς έαυτούς ὅσοι είναι κι εκείνοι με τούς ὁποίους σχετίζεται οὐσιαστικῶς, αντίληψη πὼς έκτοτε άπετέλεσε άκρογωνιαίο λίθο μιᾶς ὀλόκληρης σχολής σκέψης για τήν συγκρότηση και ύψη τοῦ Έαυτοῦ – παρακλάδι τής ὁποίας άποτελεῖ κι ὁ –διάρκῶς άναπτυσσόμενος– τομέας τής λεγόμενης *Ego Psychology* (“*A man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their minds*” είναι ή –πολλάκις ύπομνηματισθεῖσα– πρόταση τοῦ Άμερικάνου στοχαστή πὼς συμπυκνώνει τήν έν λόγῳ θέση, στό: W. James, *Selected Writings*, έπιμ. G. H. Bird, Everyman, London 1995, σελ. 207).

³⁴ Τα συγκεκριμένα δελτία έχουν περιληφθεῖ στην εὐσύννοπη έπιλογή εκείνων πὼς είδαν τὸ φῶς τής δημοσιότητας στα έλληνικά ὑπὸ τὸν γενικό τίτλο «Ταυτότητα, Ισχύς, Πολιτισμός» (πενήντα δελτία) στὸ περιοδικό *Νέα Έστία* (σελ. 6-9) τὸν Ιούλιο-Αὐγουστο τοῦ 2004, τεῦχος 1769, σελ. 13. Βλέπε ἐδῶ και τήν ώραία κονδύλεια ρήση – τήν έλαφρῶς παραλλάσσουσα ή έπαυξανουσα τήν ιδέα τοῦ παραπάνω παραθέματος: «Η στάθμιση προσεπικουρεῖ τήν αξιοπρέπεια, δείχνοντας πὼς ὀτιδήποτε κερδίζεται μέσα στην κοινωνία έχει αντίτιμο πάντοτε ὑπερβολικό για τήν αξιοπρέπεια» (Π. Κονδύλης, Εἰσαγωγή στό: *Σαμφόν*, Στιγμή, Άθήνα 1994, σελ. 19).

Έσωτερικός ρόλος δέν σημαίνει έν μέρος μη κοινωνικός αλλά ὅτι ένα μέρος τοῦ προσώπου είναι κοινωνικά συμμορφωμένο και ένα μέρος του δέν είναι. Η αντίθεση στις κυρίαρχες νόρμες δέν σημαίνει έλλειψη κοινωνικής άναφορᾶς και κοινωνικότητας έν γένει· φαίνεται τέτοια μόνο έν σχέσει με τίς κυρίαρχες νόρμες. Άπό τήν σκοπιὰ αὐτῶν φαίνεται μη κοινωνική με τήν κανονιστική έννοια, όμως είναι κοινωνική σὲ σχέση με άλλες νόρμες· είναι κοινωνική και αξιοπεία ισχύ και έξουσία κοινωνική (δική μου έμφαση – δελτία άρ. 4685-4686³⁵).

³⁵ Μὲ βάση αὐτά, ὁ Κονδύλης ὑποστηρίζει ὅτι ή παραβίαση τής εκάστοτε ιστορικής τάξης δέν συνιστᾶ παραβίαση τής κοινωνικοοικονομικῶς νοούμενης τάξης έν γένει, παραβίαση μιᾶς συγκεκριμένης ή καθεστηκυίας τάξης –χώρια πὼς συχνά και ή τελευταία είναι (ὡς ένα βαθμὸ τουλάχιστον) σεβαστὴ από τὸν παραβάτη, διαφορετικά ὁ ποινικός έγκληματίας λ.χ. δέν θα ένιωθε τήν άνάγκη να άποκρύψει τήν πράξη του– ὅπως συχνά συμβαίνει. Στην περίπτωση πὼς ὁ παραβάτης τυγχάνει να μην τήν άποκρύπτει ή άποκηρύσσει αλλά να επιδιώκει άνοιχτᾶ να ανατρέψει τὸ περιεχόμενο τών κρατούντων κανόνων (ή τήν έμπράγματη έρμηνεία τους έντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν), τότε οὐσιαστικά άλλο δέν κάνει παρά να εμφανίζεται ὡς ὑποψήφιος έξουσιαστής, λαμβάνοντας εὐρύτερη πολιτική θέση.

Τήν αίτωση, σύμφωνα με τήν ὁποία ισχύς και έξουσία έχουν κοινή δομή και, ὡς εκ τούτου, διακρίνονται λόγω εὔρους (έμφανιζόμενες άπλῶς με διαφορετικές μορφές και φέρουσες διαφορετικά περιεχόμενα) μπορεί κανείς να άντικρούσει, έφόσον στοιχειοθετήσει τήν άποψη ὅτι ή ισχύς θεωρεῖται εὐρύτερη τής έξουσίας εκτὸς από ποσοτικής, και από πλευρᾶς ύψης. Έάν, άπεναντίας, δείχνει διατεθειμένος να έξοβελίσει τελείως τήν διάκριση ύψης για να κρατήσει μονάχα τήν διάκριση εὔρους, τότε οἱ διαφορετικοί προικισμοί –ὡς ή πρώτη ὕλη για τὸν πορισμὸ ισχύος– θα έπρεπε στα μάτια του να λαμβάνουν τιμές άληθείας (διάβαζε: “πραγματικότητας” τής ισχύος) από μόνη τήν διατίμησή τους σὲ σχέση με τὸν βαθμὸ έξουσίας πὼς καταφέρνουν να προσπορίζουν στους φορεῖς τους, κάτι ιδιαίτερα παρακινδυνευμένο.

Εἶναι ένα μεγάλο ζήτημα –τὸ κεντρικότερο ἴσως– εάν με τὸν ὅρο ὕψη ὁ Κονδύλης έννοεῖ μορφή ισχύος πὼς άντλεῖ τήν αὐτοτέλεια και ἰδιοπροσωπία τής δυναμείας τής άνεπανάληπτης σκευῆς τοῦ τύπου τής (λ.χ.

Στήνοντας τὸ σκηνικὸ τῆς ἀναγνώρισης τὸ ἄτομο στήνει ὁλόκληρο τὸν κόσμο της. Ἐπίσης, ὀρισμένες ὑπάρξεις [ποῦ] φοβούνται τις δοκιμασίες, ἀρνοῦνται ἐντελῶς τὴν ἀναγνώριση, ζητοῦν τὴν ταπείνωση, *στήν πραγματικότητα τοποθετοῦν τὴν αὐτοαπόδοση ἀξίας σὲ τόσο κρυφῇ μεριά, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴν βρεῖ κανεὶς γιὰ νὰ τὴν προσβάλει* (δική μου ἔμ-

ἀθλητικὴ ὑπεροχή, πνευματικὴ ἀνωτερότητα, μουσικὴ ἰδιοφυΐα κ.ο.κ ὡς τέτοια) ἢ ἐὰν ἐννοεῖ τὴν μοναδικότητα τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου μπαίνει κάθε φορὰ σὲ λειτουργία ὁ ἐκάστοτε (ἡδῆ) θεσμισμένος τύπος προικισμοῦ. Οἱ τύποι ἰσχύος εἶναι βέβαια σχετικὰ σταθεροὶ (ἔστω καὶ ἂν κάποτε ἐμπλουτίζονται μὲ τὴν γένεση νέων) ἀλλὰ ἡ διατίμησή τους μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τις ἱστορικὲς συνθήκες, χῶρια ποῦ οἱ ἐκάστοτε διατιμήσεις δὲν εἶναι καθολικέες. Ἐνα ἀτέλειωτο παζάρι διατιμήσεων καὶ ἕνας πόλεμος κατίσχυσης ἑτερογενῶν κριτηρίων φαίνεται νὰ λαμβάνει χώρα.

Ἐδῶ ὑπάρχουν δύο ἐπιλογές: εἴτε θεωροῦνται (μᾶλλον) πάγιοι οἱ βασικοὶ τύποι καὶ διαφέρει ὁ τρόπος λειτουργίας τους (μὲ τὴν ἑτερότητα τοῦ τρόπου νὰ συγκροτεῖ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ “ἐπιβάλλει” τις ἐκάστοτε νόρμες) εἴτε δημιουργοῦνται νέοι τύποι ἔνεκα νέων ἀναγκῶν, στοὺς ὁποίους ὀδηγοῦν διαφορετικοὶ προικισμοὶ (μὲ τοὺς τρόπους κοινωνικῆς λειτουργίας τους νὰ παραμένουν σχετικὰ μονοδιάστατοι). Καὶ τὰ δύο εἶναι δυνατὰ. Τὸ διακυβεύομενο πάντα ζήτημα εἶναι σὲ ποῖο βαθμὸ δύναται νὰ μετρηθεῖ ἀντικειμενικὰ ἡ ἰσχύς (ἐντὸς τῶν ἐκάστοτε συγκεκριμένων συνθηκῶν ἢ γενικὰ). Εἶναι πάντοτε συγκρίσιμη μὲ τις κρατούσες μορφές διατίμησης μιὰ ὀρισμένη ἀτομικὴ ἢ ὀμαδικὴ διατίμηση ὀρισμένου προικισμοῦ ἢ μήπως ἡ βαρύτητα τοῦ ὁποίου “ποιοτικοῦ” στοιχείου τοῦ ἀνήκοντος σ’ ἕναν προικισμό δὲν μπορεῖ οὐσιαστικὰ (τουλάχιστον ὄχι ἐν λευκῷ καὶ σὲ κάθε περίπτωσι) νὰ διατιμηθεῖ, μετρηθεῖ, ἐξαργυρωθεῖ ἢ ἀνταλλαχθεῖ μὲ κάποιον γνωστὸ κοινωνικὸ νόμισμα, τοῦ ὁποίου μόνη ἢ κατοχὴ προσπορίζει κάποιον –μὴ ρητῶς προσδιορισίμο ἀπὸ κοινωνικὴ ἔποψη– «αἰσθημα ἰσχύος»;

Φαίνεται, ὅπως καὶ νὰ ’χει, πῶς ἡ διακαῆς ἐπιζητήση ἀποτελεσματικῶν τρόπων ἐξαντικειμενίκευσης ἢ ἀξιακῆς ἀπολυτοποίησης τοῦ στοιχείου ἐκείνου προικισμοῦ (τῆς δεξιότητος ἢ τοῦ ταλέντου) τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ὕλη πορισμοῦ «αἰσθηματος ἰσχύος», ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπομακρύνει τοὺς φορεῖς του ἀπὸ τὴν μέγιστη δυνατὴ καλλιέργεια τοῦ ἴδιου τοῦ ποιοτικοῦ στοιχείου.

φαση – δελτίο ἀρ. 4710).

Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση εἶναι βαθύτερη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἰσχύ. Πολλοὶ παραιτοῦνται ἀπὸ ἰσχύ καὶ ἐξουσία, κανένας ὅμως δὲν παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση ἔστω καὶ σὲ στενότατο κύκλο, ἔστω καὶ σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις μπροστὰ στὰ ἴδια σου τὰ μάτια. Οἱ τρέχουσες θεωρίες τῆς ἰσχύος ὑστεροῦν γιὰτὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται αὐτό. Ἀνάγκη ἀναγνώρισης σημαίνει νὰ ἀποδέχονται οἱ ἄλλοι τὴν αὐτοκατανόησή σου, νὰ φτιάχνεις τέτοια ταυτότητα ὥστε ἡ αὐτοκατανόησή σου νὰ βρίσκει τὴν ἀναγνώριση τῶν ἄλλων (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3887-3888).

Τί σημαίνει τὸ *πραγματικὸ* γεγονός ὅτι κά-νω πράγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν περιμένω ἀναγνώριση ἀπὸ τοὺς ἄλλους, γιὰτὶ αὐτὰ δίνουν ἀπὸ μόνον τους τὴν ἱκανοποίηση τοῦ ἐκπληρωμένου καθήκοντος; Σημαίνει ἀπλῶς ὅτι τὸ *αἶσθημα ἰσχύος καὶ ἡ δυνατότητα πορισμοῦ ἰσχύος δοκιμάζεται συνεχῶς μὲ κριτὴ τὸν ἴδιον μας τὸν ἑαυτό*. Ἄν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν ποῦ πράττει καὶ ἂν δὲν τοῦ εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ πράττει, τότε τὸ *πείραμα ἰσχύος γίνεται ἀρκεῖ καὶ μόνον νὰ πράττει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιὸς τὸν βλέπει ἢ ἂν δὲν τὸν βλέπει κανεὶς*. Ἀπὸ *ἐδῶ προκύπτει ἡ ἄσκηση τεχνικῶν δεξιότητων ὡς αὐτοσκοπῶν, ἀπὸ ’δῶ ἐπίσης προκύπτει ἡ ἀνιδιοτελεῆς ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. Βεβαίως ἀκόμα καὶ τότε ἡ ἀναγνώριση ἀπὸ μέρους ἄλλων κατὰ κανόνα ἀρέσει καὶ ἐνθαρρύνει*. Ὅμως τὸ *ἴδιο τὸ ἄτομο ἐξασφαλίζει ἀκόμα περισσότερη ἰσχύ* ξέροντας ὅτι κατέχει ἕναν τομέα ὅπου εἶναι μόνον τοῦ κριτῆ καὶ κρινόμενος (πρῶτη ἔμφαση τοῦ συγγραφέα, οἱ ὑπόλοιπες δικές μου – δελτία ἀρ. 4097- 4098).

*Ἡ μεγάλη ματαιοδοξία*³⁶ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν

³⁶Ἡ λέξη “ματαιοδοξία” ἀβίαστα μπορεῖ νὰ διαβασθεῖ ἐδῶ ὡς ἐπιδίωξη πορισμοῦ «ἐσώτερου» “αἰσθηματος ἰσχύος”, ὅπως ἄλλωστε καὶ στὸ χαρακτηριστικὸ χωρίο τοῦ *Ἰσχύς καὶ Απόφαση*, στὸ ὁποῖο ὁ Κονδύλης ἀποφαίνεται ὅτι ἡ “ἀσυνέπεια” τῆς δημόσιας ἀνα-

μικρή, πού ζεί από τις προσόδους του πυρετώδους πάρε-δώσε στο Vanity Fair της καθημερινότητας, είναι σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητη από τον έπαινο και την έπιδοκίμασία· γι' αυτό και φαντάζει σαν μετριοφροσύνη (προσωπική έμφαση – άφορισμός Κονδύλη πού δημοσιεύθηκε στην έπιλογή των *Στοχασμών* και *Άποφθεγμάτων* μετά τον θάνατο του συγγραφέα³⁷).

Δίπλα στα προαναφερθέντα δελτία και παραθέματα πού κάνουν φανερή την κατ' άρχην διάκριση των μορφών ισχύος στην όποία προβαίνει ό Κονδύλης –έστω κι άν είναι συζητήσιμο εάν και σε ποίο βαθμό ή τελευταία είναι εύκρινής διάκριση εύρους και ύψης ή εύρους / έντασης / μορφής πού τελικά ή κάποια στιγμή γίνεται / «καταντάει» ύψης– θεμιτό θά ήταν να παραθέσουμε και μιá σειρά έπιλεγμένων χωρίων περιεχόντων βασικές ιδιότητες τής κεντρικής έννοιας τής ισχύος, προκειμένου να έπισκοπήσουμε σφαιρικότερα τά βασικά πορίσματα σ' έναν κατά τó δυνατό συμπαγή-ένιαίο όρισμό τής ισχύος προτου κινάξουμε ποιάν ύψη ισχύος πορίζεται (ή έν πάση περιπτώσει φαίνεται ή έπιδιώκει να άντλει) ό φιλόσοφος μας από τó ποιόν τής θεωρίας του:

Η ισχύς είναι αυθυπερβάλλουσα αυτοσυντήρηση, με την έννοια ότι πρέπει συνεχώς να ξεπερνάει τόν έαυτό της. Μόλις κατακτήσει μιá θέση στρέφεται πρòς την εξασφάλισή της, άσχολεϊται δηλαδή με τó προγενέστερο έπίπεδο των φιλοδοξιών της από την σκοπιά ένòς άναγκαστικά ύψηλότερου και περιεκτι-

κότερου επιπέδου. Έτσι, ή *ισχύς είναι κίνηση, μολονότι θά έπιθυμούσε να είναι στάση*, δηλαδή να έχει υπερβεί όλα τά πραγματικά ή φανταστικά έμπόδια, δηλαδή να είναι Θεός (δική μου έμφαση – δελτίο άρ. 3740· πρβλ. και δελτίο 4430[071] όπου συναφώς έπισημαίνεται: «Η έπιδίωξη ισχύος ως συνεχής προσπάθεια τού ύποκειμένου να άποκτήσει εκείνο πού δέν πρόκειται να έχει ποτέ: σταθερή και άδιατάραχτη ταυτότητα. Όποιος θά είχε κάτι τέτοιο δέν θά ήθελε ισχύ γιατί θά ήταν Θεός, δηλαδή άπόλυτα γαλήνιος και αυτάρκης...»).

Έχω ισχύ» και «άσκω ισχύ» εκφράζουν τó ίδιο πράγμα. Τó «έχω ισχύ» δέν πρέπει να μάς κάνει να ξεχνάμε ότι ή *ισχύς είναι σχέση*. Άκόμα και φυσικά προσόντα μετράνε σε σχέση με τά προσόντα άλλων. «Έχω ισχύ» σημαίνει άσκω ισχύ δηλαδή κατέχω όρισμένη θέση στο σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και με βάση αυτή τή διαπίστωση πιστεύουν οί άλλοι ότι έχω δυναμική ισχύ δηλαδή μπορώ να άποκτήσω και άλλη ή άλλης μορφής (δική μου έμφαση – δελτίο άρ. 3871· πρβλ. και δελτία άρ. 3869-3870 στα όποια τονίζεται ότι οί άλλοι ρυθμίζουν τις άντιδράσεις τους βάσει τής τωρινής θέσης και ικανότητας (για μέλλοντική δράση) τού ύποκειμένου, ώστε άποκρούεται ή αυστηρή συμπεριφοριστική ταύτιση ισχύος με την άσκηση της· όμοίως στο δελτίο άρ. 3874 υπογραμμίζεται ότι ή έπιθυμία άπόκτησης ισχύος έπιτείνεται ένεκα τής αδυναμίας άκριβούς μετρήσεως τής ισχύος τού έκάστοτε άλλου).

Ίσχύς είναι τέτοια πάντοτε σε σχέση με ισχύ κάποιου άλλου... (δελτίο άρ. 4603· στο δελτίο άρ. 3964 έπισημαίνεται συναφώς ότι «ισχύς είναι σχέση μεταξύ ανθρώπων» ή όποια «για να σταθμισθεί πρέπει να γίνει άναφορά στην πηγή, στα μέσα, στόν στόχο, στην ποσότητα ισχύος», ενώ στα άντίστοιχα άρ. 4196-7 –σχολιαζομένης τής άνθρωπολογικής και πολιτικής σημασίας τής ισχύος στόν Hobbes– τονίζεται: «...Η άνθρωπολογικά δεδομένη ισχύς

κοίνωσης τής θεωρίας του όφείλεται σε «συγγραφική μεταιοδοξία» (βλ. *Ισχύς και Απόφαση*, ό.π., σελ. 229).

³⁷ Π. Κονδύλης, «Στοχασμοί και Άποφθέγματα», *Νέα Έστία*, Αθήνα, Νοέμβριος 1999, σελ. 493. Για τόν άναβιβασμό τής σημασιολογικής έντασης τού χωρίου, δέον ή έννοια τής έπιδοκίμασίας να νοηθεί ως εύρύτερα νοούμενος συμμερισμός τής αυτοκατανόησης τού άλλου – πρβλ. δελτία 5609-5610 όπου έπισημαίνεται πώς ό έν λόγω συμμερισμός είναι όπωσδήποτε σημαντικότερος για τó ύποκειμένο από τόν έπαινο πού τού προσφέρεται μονάχα στις καλές ή «δημιουργικές» του στιγμές.

δεν περιορίζεται μόνο από φυσικά εμπόδια, αλλά από την παρέμβαση μίας άλλης σχεδιασμένης πράξης, δράσης. Ίσχυ με την πολιτική σημασία έχω αν αντιμετώπισω με επιτυχία παρόμοιες παρεμβάσεις. Με αυτήν την έννοια *ισχύς σημαίνει κάτι συγκριτικό, ότι δηλ. είμαι ισχυρότερος σε σχέση με κάποιον άλλον*. Ίσχυς είναι ταυτόχρονα αναφορά της ανθρώπινης δράσης στον κόσμο και συνάμα αναφορά της ανθρώπινης δραστηριότητας μεταξύ άλλων. Η σύνδεση των δύο αυτών έποψεων σημαίνει ότι η σχεδιασμένη πράξη του ανθρώπου κατευθύνεται προς την απόκτηση εξουσίας και από τις δύο πλευρές. Συνεχής μετατόπιση και μετάβαση από το ανθρωπολογικό στο πολιτικό επίπεδο, ανθρωπολογικοί και πολιτικοί σκοποί συμπλέκονται συνεχώς» (πρβλ. Schelsky, *Hobbes*, σελ. 84 και έξης). Έπιπλέον, στο δελτίο αρ. 3968 σημειώνεται ότι «*ή ισχύς μπορεί [κατ' αρχήν] να είναι υπόσταση, σχέση, ικανότητα*», [ώστόσο] *δεν είναι το πρώτο*» για να επεξηγηθεί η τελευταία απόφαση στο αρ. 3916-3917 όπου, όπως λέγεται, «*ή χομπσιανή αντίληψη περί ισχύος ως υπόστασης παραμελεί τον σημαντικό για την πολιτική πράξη χρονικό παράγοντα*» – όλες οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Αιτία που ώθει στην διεύρυνση της ισχύος δεν είναι κυρίως το ότι δεν αρκείται στα όσα έχει αλλά το ότι *για να εξασφαλίσει όσα έχει πρέπει να αποκτήσει περισσότερα* – Leviathan XI-. Πώς όμως κρίνει κανείς αν είναι εξασφαλισμένα τα όσα έχει; Κοιτάζοντας τί έχουν οι άλλοι ή αν υπάρχουν άλλοι ισχυρότεροι από αυτόν. Πρέπει κατ' αρχήν να αποκτήσει κανείς τουλάχιστον όσα έχουν οι άλλοι, ή οι σχετικοί άλλοι (δική μου έμφαση – δελτία αρ. 4181-4182). Δεν χρειάζεται να έχω ισχύ πάνω στα αγαθά ενός ανθρώπου, αρκεί να έχω ισχύ πάνω στη δική του ισχύ, ή όποια είναι ισχύς πάνω στα αγαθά του και στην ικανότητα να κάνει αυτό ή το άλλο. *Έχω ισχύ πάνω σε κάποιον σημαίνει*

ότι μπορώ να βάλω την ισχύ του να δουλέψει για λογαριασμό μου, ήτοι ή δική μου ισχύς διόλου δεν άπαιτεί αναγκαστικά τη γενική εκμηδένιση της ισχύος του άλλου – παρά μόνο την εκμηδένισή της άπέναντί μου. Ό άλλος προθυμοποιείται να εκμηδενίσει την ισχύ του άπέναντί μου αν του δώσω ισχύ άπέναντί σε άλλους – συχνότατα άποκτᾶ γενικά ισχύ μόνο αν ύποταγεί ολοκληρωτικά σε κάποιον (δική μου έμφαση – δελτία αρ. 3958-3959· βλ. έδῶ τον όρισμό της ισχύος ως άδιόρατης καθυπόταξης του άλλου, του δελτίου αρ. 3656 («*Εξουσία σημαίνει να εξαναγκάζεις κάποιον να κάνει κάτι παρά τη θέλησή του*». Ίσχύς σημαίνει να ώθεις κάποιον να κάνει κάτι νομίζοντας ότι αυτή είναι ή θέλησή του») όπως και τα γραφόμενα του δελτίου αρ. 3913 στο όποιο τονίζεται ότι «*το κρίσιμο σημείο για την έννοια της ισχύος είναι αν είναι δυνατόν να υπάρξει ισχύς χωρίς να παράγεται ή ισχύς από αυτόν καθαυτόν τον άγώνα*» – δική μου έμφαση· έπιπροσθέτως για την ιδέα της ύποταγής ως εργαλείου πορισμού ισχύος βλ. τα λεγόμενα των δελτίων αρ. 4153 & 3000 [00059]: «*Άξιωση ισχύος δεν σημαίνει αναγκαία έπιβολή έπί των άλλων. Οι σκοποί της μποροῦν να διασφαλίζονται με την ύποταγή σε έναν ισχυρότερο όταν αυτή δίνει τη δυνατότητα μακροπρόθεσμης αυτοσυντήρησης, δηλαδή κατοχής ιδεατού άγαθού όπως ταυτότητα*». «*ένάντια σε μιάνα τουραλιστική αντίληψη της ισχύος* – έπιβολή της δια της βίας. Ό άνθρωπος ύποτάσσεται στην ισχύ άνάλογα με το σε τί θέλει έκάστοτε να βοηθηθεί» – δική μου έμφαση).

Η αυτοσυντήρηση προηγείται της έπιδιώξης ισχύος όχι με την έννοια ότι το στατικό προηγείται του δυναμικού, αλλά ότι ή αυτοσυντήρηση ως υπέρτατος σκοπός είναι διατεθειμένη να συνυφανθεί με κάθε λογής έπιδιώξεις ισχύος, ότι είναι διατεθειμένη να θυσιάσει κάθε μορφή προκειμένου να διασώσει την ούσία και ότι μπορεί και στην έπιδίωξη ισχύος να βάλει χαλινό για να σωθεί ή ούσία. Αντίθετα, ή έπι-

δίωξη ισχύος σέ σχέση με την αυτοσυντήρηση μπορεί να πάρει λιγότερες μορφές και είναι επικεντρωμένη σέ σκοπούς πιό ειδικούς. Η αυτοσυντήρηση, πού στέκει πίσω της, τής λέει αν ό επίμέρους εκάστοτε σκοπός της είναι όρθός ή όχι (προσωπική έμφαση – δελτία αρ. 4287-4288).

Επιδίωξη σκοπού είναι επιδίωξη ισχύος, μεταβολή κρατουσών σχέσεων. Επίτευξη σκοπού σημαίνει μεταβολή θέσης ενός ανθρώπου έναντι θέσεων άλλων (δική μου έμφαση – δελτίο αρ. 4645 · συναφώς στα δελτία αρ. 3912 και 3877 ό Κονδύλης γράφει αντίστοιχα: «Δέν υπάρχει ισχύς χωρίς τή δυνατότητα του αποκλεισμού άλλων. Ισχύ έχω αν μπορώ να έμποδίσω άλλους να αποκτήσουν πρόσβαση σέ όρισμένα υλικά, κοινωνικά, πολιτικά αγαθά. Νόμιμη εξουσία συνίσταται στην ύπαρξη μόνιμων κανόνων με βάση τους όποιους γίνεται ή πρόσβαση και ό αποκλεισμός». «...όποιος έχει περισσότερη εξουσία ένας άλλος πρέπει να έχει λιγότερη...», για να έπεξηγήσει αυτήν του τήν τοποθέτηση στα δελτία αρ. 3900-1: «Κάποιος μεγαλώνει τήν δική του ισχύ και μειώνει εκείνη των άλλων. Διότι όχι μόνον μεγαλώνει τή δική του έπιρρηή έναντι των άλλων, αλλά μεγαλώνοντας τήν δική του αυξάνει τó σύνολο τής υπάρχουσας ισχύος. Όταν όμως τó σύνολο αυτό αυξηθεί, τότε αυτόματα τó ποσοστό των άλλων μειώνεται. Είναι αντίφαση να λέγεται από τη μιá ότι ή ισχύς είναι αναπαράσταση, αντικατοπτρισμός σχέσεων και συνάμα ότι αυξάνει από μόνη της» – δική μου έμφαση).

Η ισχύς ως συνεχές όπου ή μιá μορφή περνάει αδιάκοπα στην άλλη και συγκρούεται με άλλη. Στο έξουσιαστικό σύστημα μέσα χρησιμοποιούνται διάφορες μορφές ισχύος και καθώς έναλλάσσονται γεννιέται μιá ανισοροπία τής ισχύος πού είναι ή πολυμερεία της (δική μου έμφαση – δελτίο αρ. 3872)· στο δελτίο αρ. 3354 σημειώνεται σέ παραπλήσιο πνεύμα ή «άλληλοδιείσδυση ανώτερης και κατώτερης

κοινωνικής θέσης και τó πώς [αυτή] απαλώνει ή έξουδετερώνει τήν όνομαστική εξουσία». «Πρόσωπα», γράφει ό Κονδύλης, «πού από τή μιá άποψη είναι πάνω, από τήν άλλη είναι κάτω στην κοινωνική ισχύ»· στο δέ δελτίο αρ. 3897 προσθέτει: «καμμιά μορφή ισχύος δέν στέκεται μόνη της αλλά άπαιτεί άλλες μορφές ισχύος επίσης. Καμμιά μορφή ισχύος δέν είναι βασική σέ όλες τις άλλες» (δική μου έμφαση).

Ισχύς συνδέεται με ύπαρξη διαφορετικών θέσεων και συμφερόντων. Αν δέν υπήρχε ή διαφορά αυτή δέν θα υπήρχε ή ανάγκη να άσκήσω ισχύ, δηλαδή να έπηρεάσω τόν άλλον έτσι ώστε να κάνει αυτό πού θέλω. Ισχύς συνδέεται αναπόσπαστα με σύγκρουση (δική μου έμφαση – δελτίο αρ. 4569· στο αντίστοιχο αρ. 4005 έπεξηγείται: «Άνάμεσα στην πραγματικότητα τής κοινωνίας και στην κανονιστική αυτοσυντήρησή της, πού προβάλλεται και ως κανόνας συμπεριφοράς των μελών της, υπάρχει διάσταση. Αυτή ή διάσταση είναι συνέχεια πηγή τριβών ήτοι πηγή άλλαγής» – δική μου έμφαση).

Ισχύς αλλάζει κατάσταση δρώντος. [H] έπίδρασή [της] μεταβάλλει τις προτιμήσεις του... (δική μου έμφαση – δελτίο αρ. 3880· όμοίως στο δελτίο αρ. 3890: «Όποιος κατακτάει ισχύ αλλάζει στην πορεία, τó ίδιο όπως μεταβάλλει τήν ταυτότητά του, εν ανάγκη, όποιος ζητάει αναγνώριση» – δική μου έμφαση).

Ισχύς και εξουσία γεννιούνται παράλληλα με τó νόημα, έφόσον δέν μπορούν να υπάρξουν χωρίς νομιμοποίηση. Δέν είναι τυχαίο ότι επικαλούνται συνεχώς τó νόημα, τήν νόρμα». «...ή καθολικότητα [τó χαρακτηριστικό του νοήματος] είναι τó πεδίο στο όποίο μπορεί να εκδιπλωθεί μιá αξίωση ισχύος αναφερόμενη στο κοινόν. Τó κοινόν ως πεδίο συνειδητό γεννιέται μαζί με τó νόημα. Νόημα και πολιτική αξίωση ισχύος γεννιούνται παράλληλα (δική μου έμφαση – δελτία αρ. 3769-3770 πρβλ. και δελτία αρ. 4409, 4415-6, 4431-4435, 4515, 4517-8).

Ἡ ἰσχὺς παρουσιάζεται ὡς μέσον γιὰ τὴν ἐπίτευξη σκοπῶν ἀπώτερων. Ἄν ὅμως παρουσιάζεται ἔτσι, δηλαδή ὡς μέσον, τότε πρέπει πρῶτα νὰ ἀποκτηθεῖ, γιατί, ἂν ἦταν ἤδη ἀποκτημένη, τότε θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ ὁ ἀπώτερος σκοπὸς καὶ ἡ ἰσχὺς δὲν θὰ χρειαζόταν κἄν ὡς μέσον. Ἄν ὅμως ἡ ἰσχὺς πρέπει πρῶτα νὰ ἀποκτηθεῖ, τότε γίνεται ἡ ἴδια ἄμεσος σκοπός, ἡ ἀπόκτησή της μπαίνει στὸ ἐπίκεντρο, ἔστω καὶ ἂν ὀνομαστικά συγχωνεύεται μὲ τὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3000[064]).

Ὁ ἀγῶνας γιὰ ἰσχὺ ἀποφασίζει ποιὸς θὰ ἀποφανθεῖ ποιὸς εἶναι οἱ ἀνάγκες. Ὅποιος ἔχει τὴν ἀνταγωνιστικὴ ἰσχὺ νὰ ὀρίζει τὶς ἀνάγκες τὸ κάνει ἔχοντας ὑπόψη τὶς δικές του ἀνάγκες ἄρα εἶναι αὐτόματα καὶ ὁ κατάλληλος νὰ τὶς ἱκανοποιήσει (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4617· ἤδη στὰ δελτία ἀρ. 3514-3515 διασαφηνίζεται ὅτι «[εἰδοποιοὶ ἀνθρώπινες ἢ κοινωνικὲς – τ.ἔ. ὄχι ἀμιγῶς φυσικὲς] ἀνάγκες δὲν ὑπάρχουν ἐκ προοιμίου καὶ δὲν ζητοῦν τὴν ἱκανοποίησή τους. Παρὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο: *ὑπάρχει προσφορὰ ἀνάλογα μὲ προικισμὸ καὶ ἐπιδιώξεις ὀρισμένων ἀτόμων, καὶ ὅ,τι προσφέρουν τὰ ἄτομα αὐτὰ προκειμένου νὰ ἐκφράσουν τὸν προικισμὸ τους καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς ἐπιδιώξεις τους μεταβάλλεται σὲ ἀνάγκη τῶν ἄλλων ἀνάλογα μὲ τὸν βαθμὸ κοινωνικῆς ἐπιβολῆς τῶν παραπάνω ἀτόμων.* Τυπικὸ παράδειγμα ἡ τέχνη ἢ ἡ θρησκεία. Τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας ἐξαρχῆς δὲν ἔχει τέτοιες ἀνάγκες. Τὶς δημιουργοῦν ἄτομα μὲ ἀντίστοιχο προικισμὸ καὶ ἐπιδιώξεις –ἀρκεῖ αὐτὲς νὰ ἐφάπτονται ὀρισμένων ἀνθρωπολογικῶν σταθερῶν τὶς ὁποῖες ἔρχονται νὰ μορφοποιήσουν– αὐτὸ γίνεται μόλις στὸ ἐπίπεδο τῆς διατροφῆς», ἐνῶ στὸ δελτίο ἀρ. 3617 ὑπογραμμίζεται πὼς «ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ προικισμοὶ εἶναι διαφορετικοὶ καὶ ἐπειδὴ ἄλλος εἶναι ἀποφασιστικὸς σὲ κάθε ἐποχῇ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατάρτιστεῖ μόνιμη πλατωνικὴ κοινωνικὴ ἱεραρχία» – ὅλα τὰ σημεῖα ἔμφασης δικὰ μου).

Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἰσχύος μπορεῖ νὰ σημαίνει δύο πράγματα: ὅτι ἀγωνίζομαι νὰ φθάσω σὲ μιὰ θέση ὅπου οἱ ἀποφάσεις μου εἶναι δεσμευτικὲς γιὰ τοὺς ἄλλους ἢ διὰ λόγῳ τῆς θέσεώς μου. Ὅτι εἶμαι σὲ θέση νὰ παίρνω δεσμευτικὲς ἀποφάσεις καὶ τώρα προσπαθῶ νὰ τὶς ἐπιβάλω (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4577).

Ἰσχὺς ἀσκεῖται ὅταν καὶ οἱ δύο πλευρὲς εἶναι σὲ κίνηση, ἐνεργητικὲς. Ἄν πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωση κατανομῆς ρόλων ὅπου δὲν ἀναζητοῦνται καινούργιοι ρόλοι, τότε καὶ οἱ δύο πλευρὲς εἶναι παθητικὲς». «Ὅταν ἡ ἐξουσιαστικὴ ἰσχὺς γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς αἰτιότητα τότε δὲν εἶναι ἀμοιβαία ἀλλὰ ὡς ἡ ἱκανότητα τῆς μιᾶς πλευρᾶς νὰ ἐλέγξει τὴν ἄλλη. Ὅμως καὶ τότε ἡ ἰσχὺς ἀσκεῖται πρακτικὰ μόνον ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίνει ἀφορμὴ· μόνον τότε ἐνεργοποιεῖται καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ πάγιο πλαίσιο τῆς (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4573 & 4574³⁸·

³⁸Ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίδει ἀφορμὴ, εἴτε μὲσω μιᾶς ἀνοιχτῆς ἀξίωσης ἐναντι τῆς κρατούσας πλευρᾶς εἴτε ἀφήνοντας νὰ διαφανοῦν σημάδια ἀμφισβήτησης ἢ μελλοντικῆς κινητοποίησης, καθιστᾷ τὴν ἐνεργητικότητα τῆς ἐξουσιαστικῆς ἰσχύος πιὸ αἰσθητῆ· διότι ἐδῶ ὁ ὑποτακτικὸς, μὴ γινόμενος ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὸν ἐξουσιαστὴ ἀπλῶς καὶ ἀβίαστος καὶ χαλαρὸς φορέας ἐνὸς δεδομένου κοινωνικοῦ ρόλου ἢ πλήρως ταυτισμένος μὲ τὴν συγκεκριμένη κοινωνικὴ του θέση παρὰ ὡς «αὐτοτελεῶς» καὶ «αὐτόβουλο» (“φυσικὸ”) ὑποκείμενο τὸ ὁποῖο δυνατικὰ μπορεῖ (γιὰ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο χρονικὸ διάστημα) νὰ ἐξέλθει τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς του περσόνας, προδίδει αὐτόματα μιὰν ἐντονότερη ἐσωτερικέωση τῆς καταπιεστικῆς βούλησης τοῦ κρατοῦντος καί, συνακολούθως, μιὰ δυνατικὰ μεγαλύτερη μελλοντικὴ ἀπειλή. Τὸ ἀξιοπρόσεκτο ἐδῶ εἶναι ὅτι τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο πὸ ἀκριβῶς “ἐξέχει” τοῦ παγιωμένου κοινωνικοῦ ρόλου, τὸ παρουσιαζόμενο ἀπὸ μιὰν ἐποχὴ (ιδίως σὲ περίοδο ἀνοιχτοῦ ἢ ἀνομολόγητου ἀνταγωνισμοῦ) ὡς ἀπειλητικὸ ἢ ὑπονομευτικὸ γιὰ τὴν ἰσχὺ τῆς κρατούσας πλευρᾶς, εἶναι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς στοιχεῖο πὸ συνιστᾷ τὸ πιὸ πολὺτιμο μέρος τῆς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν κρατοῦσα πλευρὰ (μὲ διττὴ ἔννοια: εἴτε ὡς ἡ δύναμη ἐκείνη πὸ τακτικὰ-ἐργαλειακὰ “βγάξει / διεκπεραιώνει τὴν δουλειὰ” ὅταν οἱ δύο πλευρὲς εἶναι περισσότερο συνεργάτες ἀπ’ ὅ,τι ἀνταγωνιστές, εἴτε, στὴν ἀντίθετη περίπτωσι, ὡς ἡ δύναμη ἐκείνη

στο ίδιο πνεύμα ο Κονδύλης γράφει στο άμεσως επόμενο δελτίο (άρ. 4575): «*Η αναζήτηση ισχύος δεν είναι αιτιότητα, είναι αμοιβαία διάραση, ζύγισμα, φαντασία, κατασκευή μελλοντικών καταστάσεων ως πεδίων μάχης, διασταύρωση ψυχοσυνθέσεων και ύποκειμενικότητων*» – δική μου έμφαση).

Ίσχύς είναι σχέση. Καθορισμός δεν μπορεί να γίνει βάσει γενικών θεωρητικών προϋποθέσεων αλλά ή έρευνα πρέπει να έχει συγκεκριμένες απαιτήσεις και να όρισει τις σχετικές πηγές και τα αποθέματα των δρώντων καθώς και τις απαντήσεις που είναι ικανοί να δώσουν. *Δεν μπορούμε άφηρημένα να πούμε ότι ή ισχύς έχει μεγαλύτερο πεδίο εκδίπλωσης από μιá άλλη αν δεν είναι ίδιο το επιδιωκόμενο.* Αν είναι ίδιο το επιδιωκόμενο τότε ο δρών με την μεγαλύτερη πιθανότητα να εξασφαλίσει θετική απάντηση είναι ο ισχυρότερος (δική μου

έμφαση – δελτία αρ. 3961-3962)³⁹.

* * *

Με βάση τα παραπάνω –έπιλεχθέντα από το άδημοσίευτο *corpus*– δελτία, τα αναφερόμενα στην διάκριση ισχύος και έξουσίας, στη σχέση ισχύος - ταυτότητας / αναγνώρισης και στίς

³⁹ Δίπλα στα ανωτέρω σημαίνοντα δελτία (ή παραθέματα τους) τα έμπεριέχοντα ιδιότητες και γνωρίσματα της έννοιας της ισχύος, μπορεί να προστεθεί χορεία αντίστοιχων άλλων. Παραθέτουμε *ένδεικτικούς* μονάχα τίτλους για τον φιλέρουνο μελετητή: αρ. 4185-6 (ισχύς και μέλλον), 4508-9 (ισχύς και πεπερασμένο), 3841-2 (ισχύς νοούμενη όχι με βιολογιστική και ήθικιστική έννοια), 4054-4055 (ισχύς ως αποφυγή χρείας και ως έπιβολή), 3836 (ένδεχόμενη σύνδεση ισχύος με αξίες, έξουσίας με νόρμες), 4161-2, 5281, 3903 (προνοητικότερη άσκηση ισχύος διά της μη όλοσχερούς εξόντωσης του αντίπαλου), 4608-4609 (ισχύς ως έπιρροή επί των άλλων και –κυρίως– ως έλεγχος έαυτού), 4192 (όρισμός ισχύος ως αυτού που αποδίδει έσωτερη έπιτέλεση δράσης), 3621-2, 4430[00070] (όρισμοι ισχύος ως ικανότητας πραγμάτωσης σημαντικών αποθεμάτων και ως απόκτησης πόρων), 4039 (ισχύς και διατίμηση), 4777-8 (μέγεθος ανισότητας ισχύος μειώνει ήθικες αναστολές), 3879 & 3937-3938 (ισχύς ως σχέση και ως προνόμια: στο πρώτο δελτίο περιγράφεται ή δυνατότητα πραγματοποίησης της έν λόγω διάκρισης, για να θεωρηθεί ή τελευταία “ένδεχομένως άγονη” στα επόμενα δελτία, δεδομένου πως, καθώς λέγεται, “είναι δύσκολο να έχει κάποιος ισχυρά κοινωνικά πλεονεκτήματα χωρίς αυτά να ύποπέσουν στην αντίληψη κάποιου άλλου»), 4281-2, 3881-2 (είδη ισχύος: έπαναληπτική και έπεκτατική, χρησιμοθηρική, έπιθετική, άποτρεπτική, πείθουσα «σε έκάστοτε διαφορετικό συσχετισμό όπου μπορεί και να αλληλοεξουδετερώνονται»), 4718-4731 (πρωτογενείς μηχανισμοί αυτοσυντήρησης άνιχνεύονται στο “Εκείνο” (Id): ώστόσο, όρμη αυτοσυντήρησης μολονότι άρχικά πλήρως συνυφασμένη με άρχη ήδονής διαστέλλεται από τελευταία χάριν πορισμού της –εϋρύτερα νοούμενης– ισχύος), 3970-1 (ισχύς και κύρος), 3972-3 (πρόθεση και ισχύς, ισχύς και έπιρροή: Ο Marx άσκησε ισχύ στον εικοστό αιώνα, όμως ήθελε να άσκήσει *τέτοια* ισχύ); Δίπλα στους παραπάνω τίτλους να ύπομνησθεί και ή πλειάδα των χωρίων ή αναφερόμενη στην έννοια της έτερογονίας των σκοπών με την όποια, όπως είναι πρόδηλο, συνδέεται ή έννοια της εϋρύτερης κοινωνικής ισχύος. Έντελώς ένδεικτικά: βλ. δελτία αρ. 3525-3534, 3593-4, 4210-11, 4552.

που –“αυθαιρέτως” ή μονομερώς έρμηνευμένη από μέρους του κρατούντος ως “φυγόκεντρη”– νομομοποιεί το *status* της έξουσίας και νόμιμης βίας του τελευταίου ώσαν να ήτο απόλύτως “αναγκαία” για να κατασφαλίσει την [επί του παρόντος “διασαλευθείσα” ή “έπαπειλούμενη”] τάξη).

Η ανάδυση της άτομικής–“άποκλίνουσας” στιγμής ή ή ανάδυση του προσώπου μέσα από τα κελύσματα του πετρωμένου κοινωνικού ρόλου μπορεί, από την έποψη του έξωθεν παρατηρητή, να έρμηνευθεί στην δεύτερη αυτή περίπτωση ως μιá ανεπίγνωστη εργασιακή ύπεραξία κατ’ αντίθεση προς την άμιγώς τυπική έπαγγελματική στάση (που επιδιώκει να πείσει ότι “δεν ύποτάσσομαι σ’ έσένα, αλλά στη θέση σου, δεν ύποτάσσομαι έγω αλλά ή περσόνα μου”). Στα δελτία αρ. 3450-1 γράφει ο Κονδύλης σχετικά: «Χωρίς παραβίαση των θεσμών δεν μπορεί να έπιτευχθεί το σημαντικότερο μέρος της εργασίας στην ώρα του. Το να εργάζεσαι άυστηρά με τις άρχες του πρωτοκόλλου είναι συχνά ή άποτελεσματικότερη μορφή άπεργίας.» Έτσι οι κοινωνικοί διακανονισμοί και προσαρμογές που ύπονομεύουν την έξουσία την ίδια στιγμή αναγκαία την καθιστούν άποτελεσματική. Παραβίαση θεσμών στερεώνει συχνά την έξουσία καθώς παραβλέπονται οι τύποι και έπιτυχάνεται ή ούσία: έδραιώνουν έξουσία ένεργοποιώντας την άποτρεπτική ισχύ της».

κύριες ιδιότητες της έννοιας της ισχύος, είμαστε πλέον σε θέση να ανασυγκροτήσουμε μια περιεκτικότερη έννοια της ισχύος, όπως την συνελάμβανε ο ὄψιμος Κονδύλης, και (μαζί με το είδος της ισχύος που [ἐπιδιώκει να] πορίζεται ο ίδιος ο στοχαστής μας από το ποιόν της θεωρίας του) να προσδιορίσουμε ευκρινέστερα την νευραλγική σχέση της με την αντίστοιχη της εξουσίας.

Για να συνοψίσουμε τις κύριες ιδιότητές της, η ισχύς γίνεται ως επί το πλείστον αντιληπτή ως σχέση και ἔξισου ἐκλαμβάνεται ἢ διατιμάται ως έννοια συγκριτική, με την συγκριτική της ὕψη να ἀποκαλύπτεται καθαρότερα ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἴδιο (μεταξὺ τῶν «συμβαλλομένων») τὸ ἐπιδιωκόμενο. Συνιστᾶ κίνηση, μολοντί θὰ ἤθελε κατ' ἀρχὴν νὰ εἶναι στάση, καὶ γενικὰ δηλώνει τὴν δυναμικὰ νοούμενη αὐτοσυντήρηση ἢ αὐτοεπίταση ἢ ὁποῖα ἐξασφαλίζει τὴν οὐσιαστικὴ κοινωνικὴ ἐπιβίωση τ.ἔ. τὸ ἀπαραίτητο ἐκεῖνο αἶσθημα κοινωνικῆς ταυτότητας με τὸ ὁποῖο σφυρηλατεῖται ἢ ἐδραϊότητα ἢ «ἀντικειμενικότητα» μιᾶς κοσμοεικόνας – ἀναδρομικῶς δικαιολογούσας τὴν ὑποκειμενικὴ κοσμοθεωρητικὴ ἀπόφαση στὴν βάση τῆς ὁποίας ἢ ἴδια ὑποτυπώθηκε.

Ἡ αὐξηση τῆς ισχύος ἐνὸς ὑποκειμένου σημαίνει ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μείωση τῆς ισχύος ἐνὸς ἄλλου (διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν κρατουσῶν σχέσεων ἢ ὁποῖα κατὰ κανόνα λαμβάνει χώρα ὡς μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης τοῦ πρώτου σὲ προνόμια ἢ ἀξιοποίηση ἀπ' αὐτὸ ἀποθεμάτων ἢ, ἀντίστροφα, ἀποκλεισμοῦ ἢ παρεμποδισμοῦ ἄλλων ἀπὸ αὐτὰ) ἐκτὸς βέβαια ἂν ὁ συγκεκριμένος ἄλλος ἔχει πετύχει νὰ θέτει γενικὰ τὴν αὐξανόμενη ισχύ τοῦ ὑποκειμένου στὴν ὑπηρεσία τῶν δικῶν του ἐπιδιώξεων εἴτε μέσῳ τῆς ὑποταγῆς του στὸ ἐν λόγω ὑπερισχόν ἢ ἐνδυναμούμενο ὑποκειμένο εἴτε μέσῳ τῆς ἄσκησης πειθοῦς σὲ αὐτὸ γιὰ μιὰ συνεργασία ἀποσκοπούσα στὸ «κοινὸ συμφέρον» ἀμφοτέρων. Γενικότερα, μιὰ ὀρισμένη ισχύς ἐμπεριέχει πάντοτε μιὰ αἰχμὴ ἔναντι κάποιου ὑποκειμένου, γιὰ τοῦτο καὶ ταυτόχρονα δίδει λαβὴ στὸ στοιχεῖο τῆς συναλληλίας ἢ φιλικῆς ἀμοιβαιότητος πρὸς ἕτερο

με τὸ ὁποῖο συνομαδώνεται καὶ περιχαράκωνεται ἔναντι τοῦ ἐκάστοτε στοχευμένου «ἐχθροῦ» ἢ (ἀπλῶς) ἀντιπάλου, τ.ἔ. ἔναντι τῆς ὁποίας δυναμικῆς ἢ πραγματικῆς πηγῆς ἀντίστασης στὴν ἄσκηση ἢ ἐκδίπλωσῆς της.

Ἡ κατοχὴ τῆς ισχύος –εἴτε αὐτὴ ἀποκτᾶται λόγῳ τῆς δεσμευτικότητας τῆς θέσεως ἐνὸς προσώπου εἴτε λόγῳ τῆς ἐμπράγματης ἰκανότητάς του νὰ ὑλοποιεῖ τίς ἀποφάσεις ποὺ εἶναι θεσμικὰ δεσμευτικὲς– ἀλλάζει τὸν φορέα της (συχνὰ με ἀνεπίγνωση σὲ ἐκείνον ταχύτητα) ἀφοῦ μεταβάλλει τὴν ὕψη τῶν σχέσεών του. Ἡ ισχύς ἀσκεῖται ἢ ἐκδιπλώνεται κυρίως ὅταν δὲν γίνεται ἀντιληπτὴ ἀπλῶς ὡς αὐτοματοποιημένη ἐφαρμογὴ ἤδη παγιωμένων ἢ δεδομένων ρόλων παρὰ ὅταν ἢ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίδει ἀφορμὴ ἐγείροντας ζήτημα ἀναντιστοιχίας μεταξὺ ρόλου καὶ προσώπου (ἢ πάλι, ὅπως συνήθιζαν νὰ λένε οἱ παλαιοὶ σοφιστῆς, μεταξὺ «φύσεως» καὶ «θέσεως»). Τόσο ἢ ισχύς ὅσο καὶ ἢ ἐξουσία αὐτοπαρουσιάζονται ὡς μέσα ἢ ἐνδιάμεσα στάδια-σταθμοὶ εὐόδωσης ἀπώτερων σκοπῶν ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἢ καθίστανται οἱ ἴδιες (καὶ) σκοποῖ-ἀμφότερες δὲ συνυφαίνονται με «νόημα» ἐφόσον χρειάζονται (ἔστω ἓνα minimum) κοινωνικῆ(ς) νομοποίηση(ς).

Καμμιά μορφή ισχύος δὲν στέκει ἀπὸ μόνη της παρὰ χρειάζεται τὴν συνδρομὴ καὶ ἄλλων μορφῶν, οἱ ὁποῖες ἀλληλοεισδύουν ἄλλοτε συμπληρωματικὰ - παραπληρωματικὰ καὶ ἄλλοτε ἀντιθετικά. Κάποιος ἀπὸ μιὰν ἐποψὴ κοινωνικῆς ισχύος (ἢ σὲ μιὰ ὀρισμένη στιγμή) μπορεῖ νὰ εἶναι «ἀπὸ πάνω» ἐνῶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἐποψὴ (ἢ σὲ διαφορετικὲς συγκυρίες) νὰ εἶναι «ἀπὸ κάτω», με τὰ κριτήρια διατίμησης τῆς κάθε μορφῆς νὰ ποικίλουν ἐντὸς τῶν ἐκάστοτε ἱστορικῶν συνθηκῶν καὶ κοινωνικῶν ἢ ταξικῶν συσχετισμῶν δυνάμεως. Ἡ πρώτη ὕλη γιὰ τὸν πορισμὸ ισχύος γενικὰ εἶναι μιὰ (κατὰ κύριο λόγῳ σκόπιμη) δράση στὴν ὁποῖα ὑποτυπώνεται ἓνας ὀρισμένος προικισμὸς, μιὰ ἀνεπτυγμένη δεξιότητα, τοῦ/τῆς ὁποῖου/-ας ἢ προσφορά μεταβάλλεται σὲ ἀνάγκη ἄλλων ὑποκειμένων, διατιμωμένη ἔτσι κοινωνικὰ γιὰ νὰ γί-

νει ή «μετατραπεί» έντέλει σὲ ἀντικείμενο συγκεκριμένης βαρύτητας και ἀνταλλακτικῆς ἀξίας στὸ ἐκάστοτε ἱστορικοκοινωνικὸ πλαίσιο.

Ἀπὸ τὴν σύμπτυξη τῶν παραπάνω βασικῶν ιδιοτήτων τῆς ἰσχύος προσφυῆς θὰ ἦταν νὰ κρατήσουμε σφικτότερα ἐδῶ τὶς ἔννοιες τῆς συγκριτικῆς τῆς ὑφῆς, τῆς κοινωνικὰ ἀπαραίτητης ἀλληλοδιείσδυσης τῶν μορφῶν τῆς, τῆς μεταβολῆς τῶν κριτηρίων διατίμησής τους και τῆς συνακόλουθης κύμανσης ἢ ρευστότητας τῆς θέσης τοῦ ἐκάστοτε φορέα ὀρισμένης μορφῆς ἰσχύος, καθὼς και τὴν ἔννοια τοῦ προικισμού ἢ τοῦ ποιοτικῆς ἐκείνου στοιχείου (τοῦ ὑποτυπωμένου σὲ δράση) τοῦ ὁποίου ἢ κοινωνικῆς διατίμηση ἢ ποσοτικῆς ἀξία ἐντὸς ἑνὸς ἱστορικοῦ πλαισίου συνιστᾷ μόνιμο διακύβευμα και ἐπίμαχο ζήτημα ἢ σημείο τριβῆς. Καὶ τοῦτο διότι, *συνδυασμένες* οἱ τελευταῖες (καθὼς κι οἱ προαναφερθεῖσες πού ἀφοροῦν τὴν σχέση ἰσχύος – ταυτότητας / ἀναγνώρισης) μὲ τὶς ἀκόλουθες ἐπεξηγήσεις τὶς διαλευκαίνουσες τὴν σχέση ἰσχύος και ἐξουσίας, μποροῦν, ὅπως νομίζουμε, νὰ μᾶς δώσουν τὴν ἐπιζητήτεια πληρέστερη ἀντίληψη γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβάνονται θεωρητικὰ και –ιδίως– πῶς προετίθεται *περαιτέρω* νὰ διατυπώσει ὁ Ἕλληνας στοχαστῆς τοὺς ὅρους τῆς διάκρισης μεταξὺ τῶν ἐνοιῶν τῆς ἰσχύος και τῆς ἐξουσίας, ἀντίληψη στὴν βάση τῆς ὁποίας καθίσταται ἡδὴ εὐκρινέστερο και τὸ εἶδος (ἢ ἡ ὑφή) τῆς ἰσχύος πού ὁ ἴδιος αἰσθανόταν ὅτι ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη του πρακτικῆς.

Εἶναι περισσότερο και ἀπὸ βέβαιο –ὅπως καταφαίνεται ἄλλωστε ἀπὸ τὰ σχετικὰ παρατεθέντα δελτία (στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συμπεριλαμβάνονται και τὰ ἀναφερόμενα στὴν εἰδικότερη σχέση ἰσχύος και ἀναγνώρισης / ταυτότητας)– ὅτι ὁ Κονδύλης ἀποδεχόταν γενικὰ τὴν διάκριση μεταξὺ ἰσχύος και ἐξουσίας. Ἀποτελοῦσε, ὡστόσο (ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει), καίριο σημείο προβληματισμοῦ του και ζήτημα διαρκoῦς διερεύνησης ὁ σφαιρότερος προσδιορισμὸς τῆς ὑφῆς τῆς, τὸ ἐὰν δηλ. και σὲ ποῖο βαθμὸ ἢ διάκριση αὐτὴ πρέπει νὰ ἰδωθεῖ ὡς ποιοτικῆς, ποσοτικῆς ἢ και τὰ δύο και κυρίως μὲ ποῖαν ἔννοια εἶναι τέτοια. Φαί-

νεται –ἢ τουλάχιστον δύναται κανεῖς (γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε στὸ εὐαίσθητο αὐτὸ σημεῖο μὲ τὴν ἀπαιτούμενη μετριοπάθεια) νὰ διίδει ἢ ψυχανεμισθεῖ– ὅτι ὁ Κονδύλης ἀρχικὰ ἀποδεχόταν πῶς ὁλόθυμα ἢ μὲ λιγότερες ἀναστολές τὴν ἔτοιμη βεμπεριανὴ διάκριση μεταξὺ «ἄμορφης ἰσχύος» και ἐξουσίας (ὅπως ἐπιβεβαιώνουν τὰ προαναφερθέντα δελτία ἀρ. 3648-3649, 3660-3661 και 4839-4840 – στὰ τελευταῖα ἐκ τῶν ὁποίων γίνεται μάλιστα λόγος γιὰ «ζῶνη ἐξάπλωσης τῆς ἰσχύος πού βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ ψυχικὸ ρευστὸ και στὴν θεσμικὴ του κρυστάλλωση»).

Σὺν τῷ χρόνῳ πρέπει νὰ ἔφθασε στὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸν βεμπεριανὸ τρόπο διχοτόμησης ἰσχύος και ἐξουσίας μὲ βάση τὸν καταλυτικὸ ὄρο «ἄμορφη» ὡς ὀλοένα προβληματικότερο ἢ ἀνεπαρκέστερο, χωρὶς ὅμως νὰ θέλει και νὰ τὸν ἀπεμπολήσει ἐξ ὀλοκλήρου – γιὰ ἕναν λόγο πού μνημονεύσαμε ἤδη κατὰ τὴν εἰσήγηση τῆς «τρίτης ἐναλλακτικῆς ἀνάγνωσης» και τὸν ὁποῖο θὰ θυμίσουμε ἐμφατικότερα ἀμέσως παρακάτω. Τὰ (ἐπίσης ἀνωτέρω ἐκτεθέντα) δελτία ἀρ. 4045-4046, 2412-2413 και 2417-2418 και πᾶν ἀπ' ὅλα τὰ 3923-3924, στὰ ὁποῖα ὁ Ἕλληνας στοχαστῆς ἀνοιχτὰ γράφει ὅτι ἡ «ὀρολογία τοῦ Weber πρέπει νὰ ἀναθεωρηθεῖ» διότι «ἡ ἰσχύς δὲν εἶναι κάτι ἄμορφο σὲ ἀντίθεση μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ἀναπαράσταση τοῦ ἴδιου στοιχείου τοῦ ὁποίου τὰ τρία κύρια εἶδη εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ἐξουσία, ἡ βία», ἀποκαλύπτουν τὸ τελευταῖο αὐτὸ πεντακάθαρα.

Τὸ διακύβευμα τοῦ ὅλου ζητήματος και μαζὶ ἢ αἰτία γιὰ τὴν προσωρινῶς «ἐπαμφοτερίζουσα» ἐπιχειρηματολογία ἢ τὴν ὁποία ἀρχικὴ κύμανση ἀνάμεσα στις δύο προαναφερθεῖσες θέσεις γίνεται ὀρατὰ στὸ στοιχειῶδες ἐρώτημα πού λανθάνει κάτω ἀπὸ τὸ ἀναφερθὲν δίλημμα: Μετρίεται / διατιμᾶται ἢ μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ / διατιμηθεῖ τέλος πάντων ἀντικειμενικὰ ἢ ἰσχύς; Καταρτίζεται ἢ μπορεῖ (τελικὰ ἢ ἔστω ἐντὸς ἑνὸς ἱστορικοῦ «παραδείγματος» / ὀρισμένου χρόνου) νὰ καταρτισθεῖ μιὰ «ἀντικειμενικῆ» και γενικὰ ἰσχύουσα ἱεραρχία ἢ διαβάθμιση τῶν μορφῶν ἰσχύος ἢ μήπως ὄχι; Καὶ ἐὰν ναί, ἐπὶ τῆς βάσει ποιῶν κρι-

τηρίων γίνεται αυτό μοιραίο; Ένδεχόμενη καταφατική απάντηση στο ερώτημα, άρα και υιοθέτηση της άποψης ότι υπάρχουν γενικά (ή θα μπορούσαν σε μια ιστορική στιγμή να υπάρξουν για τις κοινωνικές υπάρξεις) απαρασάλευτα κριτήρια αντικειμενικής και καθολικώς αποδεκτής διατίμησης της ισχύος, θα συνεπαγόταν ότι στην υποτιθέμενη εκείνη στιγμή κατά την οποία επίτελους θα αποκαλύπτονταν ή θα έτιθεντο προς καθολική αποδοχή τα ανάλογα άμετακίνητα κριτήρια, τα πρόσωπα, των οποίων οι κλίσεις, προικισμοί ή δεξιότητες «τύχαινε» να πληρούν αυτά (ή να έναρμονίζονται με τούτα), θα αναγορευόνταν *de facto* σε έξουσιαστές, με την έξουσία τους να μην συνιστά πλέον μια μονάχα (την πιο βαρύνουσα) έκ των μορφών ισχύος, παρά την καθ' ύλην έσχατη κλιμάκωση (ή μεγαλύτερη δυνατή συμπύκνωση) όλων των έμπειρικῶν διαβαθμίσεων της ισχύος.

Όπως, ώστόσο, αδιάψευστα έως τώρα φανερώνει ή ιστορική έμπειρία –πράγμα πού και τόν ίδιο τόν Κονδύλη ώθει στο να τὸ έπιβεβαιώσει εὐθαρσῶς⁴⁰– ὅμοια (άπαρασάλευτα) κριτήρια δὲν υφίστανται· δὲν υφίστανται ὅμως τέτοια ὄχι διότι γενικά δὲν υπάρχουν καθόλου κριτήρια μέτρησης ή διατίμησης τῶν ἐκάστοτε μορφῶν ισχύος πού συναπαρτίζουν (κρατοῦσες) κλίμακες μέτρησης και ἀντίστοιχες ἱεραρχίες, *παρά γιατί τὰ υπάρχοντα, πραγματικά και ἄπτά, κριτήρια, τὰ συγκροτοῦντα τις ἀντίστοιχες κλίμακες μέτρησης και τις ἀνάλογες ἱεραρχίες –έλκοντας τὴν καταγωγή τους ἀπὸ διαφορετικές συνομαδώσεις ἀνθρώπων, διαφορετικές ἀνάγκες, πίνακες ἀξιών, ἀλλὰ και ἀντίστοιχα διαφορετικούς προικισ-*

μοὺς προσώπων– εἶναι μεταξύ τους ποιοτικῶς διαφορετικά, ἐτερόκλητα, ἐτεροβαρῆ ή και ἀλληλοσυγκρουόμενα, μεταβάλλονται δὲ ὡς πρὸς τὸ κοινωνικό τους βάρος ή τὴν περιωπῆ ἀνάλογα με τις ἔμπράγματες ἱστορικοκοινωνικές συνθήκες, καθιστώντας και τις ἀντίστοιχες κλίμακες και ἱεραρχίες διαρκῶς ρευστές, μικτές ὡς πρὸς τὴν σύσταση και ἐναλλασσόμενες.

Άσφαλέστερα κριτήρια τοῦ εἴδους, ἀλλὰ με διαφορισμένη ἔννοια, θα μπορούσε σε μια ὀρισμένη στιγμή (ἐξίσου σχετική ἐάν κριθεῖ στο βάθος τοῦ ἱστορικού χρόνου) να πορισθεῖ μονάχα ὁ θεωρητικός παρατηρητής μετὰ τὴν ὀλοκλήρωση της ἐκάστοτε διακυβευόμενης ἱστορικής διεργασίας μέσα ἀπὸ τὸ ἀποκαλυπτόμενο σε αὐτὸν μόρφωμα της ἐτερογονίας τῶν σκοπῶν, τὸ ὀποῖο καθιστᾷ ὀρατὴ τὴν διαμορφωθείσα (ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν πράξεων τῶν δρώντων) κοινωνική συνισταμένη (στὴν ὀποία συγκλίνουν οἱ ἐπιμέρους δρώσες συνιστώσες – ὄχι ὡς ἄθροισμα ή μέσο ὀρο) πού, με τὴν δική της σειρά πλέον, «ἀποδίδει» σε κάθε ἀτομικό ή συλλογικό ὑποκείμενο τὸ «μέρισμα» ἐκ της συνολικής μαγιάς της ισχύος – ἐάν ἐπιτρέπεται ή ἔκφραση. Οἱ τελευταίες αὐτές διαπιστώσεις εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικές διότι δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι γενικά και με μια ὀρισμένη ἔννοια ἐπιβάλλεται ή τουλάχιστον μπορεί κατ' ἄρχην να ἐπιβληθεῖ μέσα σ' ἕνα ἱστορικό πλαίσιο μια κυρίαρχη κλίμακα μέτρησης της ισχύος –πάντοτε ἔναντι ἄλλων ἀδιαιλίπτως συνυπαρχουσῶν κλιμάκων– και ὅτι ἀκολούθως τίθενται (στὴν κοινωνική πράξη) κάθε φορά συγκεκριμένα κυρίαρχα μέτρα ή κριτήρια διατίμησης, ὅμως ή κρατοῦσα αὐτὴ κλίμακα μέτρησης και τὰ προσιδιάζοντα σε τούτην μέτρα ή κριτήρια ὄχι μονάχα παρουσιάζονται ρευστὰ ἀπὸ ἐποχὴ σε ἐποχὴ, παρά και στὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ ὀπου φαίνεται να πυργώνονται, να κυριαρχοῦν και να δείχνουν στὰ μάτια τῶν πολλῶν καθιερωμένα, «προσαρμόζονται» διαρκῶς στὴν δυναμική τῶν συνθηκῶν και δὲν εἶναι ποτὲ ἀπολύτως και καθολικῶς ἀποδεκτὰ ή ἔμπραγματῶς ἔρμηνεύσιμα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπο μεταξύ τῶν ὑποκει-

⁴⁰ «Η δράση ἐνὸς προσώπου ή ὑποκειμένου δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸν “ἀντικειμενικό” συνασπρισμό ισχύος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀποτίμησή της. *Αντικειμενική μέτρηση της ισχύος δὲν ὑπάρχει*, μόνο τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀναμέτρησης μπορεί να τὴν ὑποκαταστήσει, ὅμως και ή ἀναμέτρηση δὲν καθορίζεται μόνο ἀπὸ τὴν ἐξουσιαστική ισχὺ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνειδητοποίηση και εὐστοχη ή ἀστοχη χρῆση αὐτῆς της σχέσης ἀπὸ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων» (δελτία ἀρ. 4571-4572 – ἔμφραση δική μου).

μένων – χώρια πού βαρύνουσες κοινωνικοπολιτικές μεταβολές συχνά σχετικεύουν (άλλοτε λ.χ. ανατιμώντας κι άλλοτε υποβαθμίζοντας) τὸ κοινωνικό αξιακό τους βάρος.

Μπορούμε με βάση τὴν τελευταία ἐπισημάνση νὰ διεισδύσουμε στὴν δυσκολία τοῦ ζητήματος, δηλ. τὸν λόγο πού ἀρχικά (ἂν ὄχι ἴσως-ἴσως ὡς ἓνα σημεῖο καὶ στὴν πορεία) ἔκανε τὸν Κονδύλη νὰ υἱοθετῆ τὸ βεμπεριανὸ λεξιλόγιο περὶ «ἄμορφης ἰσχύος», μολοντί ἤδη διέβλεπε κάτι προβληματικὸ σὲ αὐτό. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνα στοχαστῆ ἐπιφυλακτικὴ (σὲ ὀρισμένα δελτία) ἀποδοχὴ τοῦ ὄρου «ἄμορφη» – τὸν ὁποῖο ὁ Weber χρησιμοποιοῦσε κατὰ κυριότητα γιὰ νὰ πείσει (ἐσφαλμένα, σύμφωνα με τὸν Κονδύλη, ὡς πρὸς τὴν συγκεκριμένη αὐτὴ χρῆση της⁴¹) πῶς, ἐν ἀντιθέσει με τὴν μορφοποιημένη ἢ κρυσταλλωμένη ἰσχύ πού ὀνομάζεται «ἐξουσία», δὲν δύναται νὰ τύχει κοινωνιολογικῆς πραγμάτευσης⁴² – ἦταν ἓνας τρόπος νὰ περισωθεῖ ἓνα ἀτομικὸ [singular] στοιχεῖο ἢ μιὰ στιγμὴ «ἀποκλίσεως», ἐὰν μπορούμε νὰ πούμε ἔτσι, νὰ περιχαρακωθεῖ ἓνα ποιητικό καί, ὡς τέτοιο, μὴ μετρήσιμο, ἀνταλλάξιμο καί, κυρίως, συγκρίσιμο μέγεθος ἐνυπάρχον σὲ ὀρισμένες μορφές (πορισμοῦ) ἰσχύος. Ὁ Κονδύλης ἀντιλαμβάνεται πλήρως τὸ διακύβευμα ἀλλὰ δείχνει νὰ διαφωνεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ με τὸν ἐπιφανῆ Γερμανὸ κοινωνιολόγο ἤδη ἐπειδὴ θεωρεῖ ὅτι ἐκεῖνο πού ὁ Weber ἀποκαλεῖ «ἄμορφη» δὲν χρειάζεται ἐξ ἀρχῆς νὰ ἰδωθεῖ ὡς ἀπολύτως ἀνεξιχνίαστο κι ἀνασκοπικὰ ἀνερμήνευτο, παρά, ἀπεναντίας, ὡς κάτι τὸ ὁποῖο δύναται τελικῶς νὰ καταστῆ ἀντικείμενο κοινωνιολογικῆς διαπραγμάτευσης διὰ μιᾶς (μερικῆς ἀλλὰ κοινωνιολογικὰ ἐπαρκοῦς) σύλληψης τῆς κοινωνικῆς ἀποκωδικοποιημένης «ἰδιαιτερότητάς» του.

Στὴν πορεία, ὅπως νομίζω, ὁ Ἑλληνας στοχαστῆς σκέφθηκε νὰ σχετικεύσει ὡς ἓνα μονά-

χα σημεῖο τὸν βεμπεριανὸ ὄρο χρησιμοποιώντας (ὡς προσφύεστερους) τοὺς ὄρους «ἀπολύτως ἄμορφη» καὶ «μερικῶς ἄμορφη» (βλ. δελτία ἀρ. 3660-3661) γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λύσει τὸ πρόβλημα πού ἀνέκυπτε: Ἀπὸ τὴν μιὰ νὰ κρατηθεῖ τὸ ποιοτικὸ καὶ μὴ μετρήσιμο-συγκρίσιμο στοιχεῖο τὸ ὁποῖο συναπτόταν ἀμεσότερα με τὴν πρώτη ὕλη τῆς ἐκάστοτε μορφῆς ἰσχύος, τ.ἔ. τὸν μοναδικὸ [*unprecedented*] προικισμό ἢ τὴν ὅποια ἀνεπτυγμένη δεξιότητα (τῶν ὁποίων ἢ κοινωνικῆ διατίμηση ἐξασφάλιζε τὴν ἐπιδιωκόμενη ἰσχύ) καὶ ταυτόχρονα νὰ μὴν θιγῆ ἢ πρόδηλη – ἐμπειρικὰ ἀπρόσβλητη ἀλήθεια ὅτι γιὰ νὰ ἀποτελέσει ἓνα ὁποιοδήποτε πράγμα μορφὴ ἰσχύος πρέπει ἀναγκαῖα νὰ *μπορεῖ* νὰ εἰσέλθει στὸ κοινωνικὸ διατιμητήριο καὶ νὰ λάβει μιὰ «ἀνταλλακτικὴ ἀξία» καὶ μιὰ θέση ἀνάμεσα σὲ ἄλλες μορφές ἰσχύος με τὶς ὁποῖες θὰ καταστῆ ἀντιβαλλόμενη καὶ συγκρίσιμη ὡς πρὸς τὴν ὕψη καὶ τὸ εὔρος της (πρέπει δηλ. νὰ εἶναι –ὡς ἓναν βαθμὸ τουλάχιστον– ἰκανὴ νὰ προσαρτηθεῖ, ἐνσωματώσει ἢ διαποτισθεῖ ἀπὸ πραγματικὰ ἢ δυνατικὰ στοιχεῖα ἐξουσίας⁴³).

Ἔτσι, ἐνῶ σὲ ὀρισμένα κατάλοιπά του βλέπουμε τὸν Κονδύλη διατεθειμένο νὰ προγράψει ὀριστικὰ τὸν ὄρο «ἄμορφος», ἀκόμη καὶ σὲ μεταγενέστερα δελτία (ἐὰν κρίνουμε ἀπὸ τὴν προχωρημένη ἀρίθμηση⁴⁴) δείχνει νὰ μὴν ἔχει ἐγκαταλείψει τελεσίδικα τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ παραπάνω ὄρου. Ἡ ἰσχύς ἢ ἓνας ὀρισμένος κρυσταλλος ἰσχύος, ὡς διατίμηση συγκεκριμένου προικισμοῦ στὴν βάση ἐξίσου συγκεκριμένων νορμῶν, εἶναι στοιχεῖο συγκριτικό, ὡστόσο τὰ κριτήρια τῆς σύγκρισης (ὅπως καὶ ἡ ἀναφορὰ στὶς ἐν

⁴¹ Βλ. προαναφερθέντα δελτία ἀρ. 3741 & 3960.

⁴² Max Weber, *Economy and Society*, ἐπιμ. G. Roth & Cl. Wittich, University of California Press, Los Angeles, 1978, σελ. 53, 941-947.

⁴³ Προσοχή: Νὰ προσαρτηθεῖ ἢ ἐνσωματώσει στοιχεῖα ἐξουσίας, ὄχι ἀπλῶς καὶ μόνον βίας! Μιὰ ἔννοια αὐθεντίας λ.χ. ἀποτυπώνεται ἢ εὐδοκίμει στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων με ποικίλα μέσα καὶ τρόπους (μολοντί ἢ ἀπειλῆ βίας –ἂν ὄχι κι ἡ σποραδικὴ χρῆση της– συχνὰ δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν διαδικασία ἐσωτερικεύσεως τῆς αὐθεντίας καὶ ἀπολυτοποίησης – ταμπου-ποιήσεώς της).

⁴⁴ Βλ. παραπάνω δελτία ἀρ. 3660-1 & 4839-4840.

λόγω νόρμες), ή όποία εμπράγματα άναδεικνύει τήν ισχύ ή τόν κρύσταλλο ισχύος πραγματική / -ò έντός συγκεκριμένων συνθηκών, είναι κατά βάθος πολύ πιό ρευστά άπ' ό,τι συνήθως πιστεύεται. Αυτό σημαίνει ότι ή ισχύς έχει όπωςόδηποτε στοιχεία έξουσίας (άν μη και -εϋρύτερα νοουμένης- βίας) για να είναι ισχύς, ή δέ έξουσία μοιράζεται μιá όρισμένη (ένιστε και ύπολογίσιμη) κοινή έπικράτεια με τήν ισχύ, μολοντί ή δεύτερη διαθέτει ή κουβαλάει ένα ποιοτικά διαφορετικό κομμάτι τó όποίο ή έξουσία δέν είναι σέ θέση να περιλάβει ως έκ τής δεσμευτικής της ύφης.

Στό σημείο αυτό μπορούμε πλέον να ξεδιαλύνουμε τήν όμολογημένη άσάφεια πού περιέβαλλε συγκεκριμένα προηγούμενα έρωτήματά μας⁴⁵, διά τής έμβάθυνσης στό πρόβλημα τής διαστολής τών όρων «ύποκειμενικής» και «άντικειμενικής ισχύος» (με τούς όποιους άρρηκτα συνδέεται και ή κρίσιμη έννοια τής ταυτότητας) καθώς και διά τού εϋκρινέστερου προσδιορισμού τής σχέσης τών όρων αυτών με τούς αντίστοιχους τού έννοιολογικού ζεύγους «ισχύς» - «έξουσία». Στην τρέχουσα όρολογία, τó «ύποκειμενικό» αντίδιαστέλλεται πρòς ό,τι όνομάζεται «άντικειμενικό». Τó ένα νοείται ως αντίθετο τού άλλου, τó ένα φθάνει να σημαίνει ό,τι (ή εκείνο πού) δέν είναι τó άλλο. Ό πυρήνας αυτής τής άπόφανσης είναι γενικά όρθòς *έν και μόνον έν* -για να μείνουμε πάντα στην συζητούμενη έννοια τής ισχύος- ó όρος «ύποκειμενική ισχύς» εκφράζει τήν εκάστοτε αυτοκατανόηση τής δρώσας κοινωνικής ύπαρξης άναφορικά με τήν διαθέσιμη σέ αυτήν ισχύ (ή -για να χρησιμοποιήσουμε τόν κονδύλιο όρο- τήν «αίσθηση ισχύος»), (*άντι*)*διαστέλλόμενη* άπό τόν αντίστοιχο όρο «άντικειμενική ισχύς» τόν όποίο ένας *θεωρητικός παρατηρητής* άνασκοπικά (έτεροχρονικά ή και συγχρονικά, πάντως *μετά* τήν περάτωση μιás όρισμένης διακυβευόμενης ιστορικής διεργασίας) άποδίδει στην δρώσα τούτη κοινωνική ύπαρξη. Έρωτάται όμως έδω έν ή παραπάνω διάκριση θά μπο-

ρούσε με *κάποια* έννοια να παραμείνει νοηματικά ένεργή, σημαίνουσα κι άντιληπτή μεταξύ *άμιγώς δρώντων ύποκειμένων*, έφόσον άποφασίζαμε δηλ. μεθοδολογικά να αφήσουμε έξω ή «κατά μέρος» τó θεωρητικό μεταεπίπεδο (στό πλαίσιο τού όποίου φανερώνεται στόν παρατηρητή τó κοινωνικό άποτέλεσμα πού άναδρομικά «νέμει» στούς ένεχόμενους φορείς τής κοινωνικής δράσης τήν ισχύ τους), και έν πράγματι αυτό μπορεί να λάβει χώρα, με ποιόν άκριβώς τρόπο πρέπει να νοηθεί τó -άναγκαία διαφορετικό τήν φορά αυτή- σημασιολογικό περιεχόμενό της στήν άνάλογη περίπτωση.

Φαίνεται, πραγματικά, πώς κατ' άρχήν δέν είναι σφαλερό να κρατηθεί ένεργή ή διάκριση μεταξύ τών έννοιών τής «ύποκειμενικής» και τής «άντικειμενικής ισχύος» και στό άμιγρές επίπεδο τών δρώντων ύποκειμένων (δηλ. άφότου άποποιηθεί κανείς για άυστηρά μεθοδολογικούς λόγους τήν συνεπή έννοιολογική διαστολή τού πρακτικού επιπέδου και τού θεωρητικού μεταεπίδου), ώστόσο, ή διατήρησή της στό ένα και μόνο αυτό (άμεσο και ζοφερό) επίπεδο τής ένεργής κοινωνικής πράξης μπορεί πλέον, όπως είναι εϋνόητο, να λάβει χώρα υπό τόν όρο τής τροποποίησης τού ίδιου της τού σημασιολογικού περιεχομένου, δηλ. τής άπόδοσης *διαφορετικής* (έναντι τής μόλις άναφερθείσας) έννοίας στούς όρους τού χρησιμοποιούμενου αυτού έννοιολογικού ζεύγους και, κατ' άκολουθίαν, στην ύπ' αυτών προσδιορισθείσα σχέση τους. Προκειμένου, λοιπόν, περι τής σύλληψης τής τελευταίας στό φώς τού άναπροσδιορισθέντος σημασιολογικού περιεχομένου τών όρων της (τό όποίο *επιτάσσει ή μεθοδολογική* συγχώνευση τών επιπέδων) χρειάζεται να έχουν διασταλεί οι ίδιες οι έννοιες ή σημασίες τών όρων πού άπαρτίζουν τó έν λόγω έννοιολογικό ζεύγος άνάλογα τώρα με τήν *κοινωνική θέση* τήν όποία καταλαμβάνει ή εκάστοτε δρώσα ύπαρξη σέ μιá όρισμένη ιστορική στιγμή ή περίοδο κατά τήν όποία γενικά κυριαρχούν όρισμένες νόρμες, όρισμένα κριτήρια, και έχει έγκαθιδρυθεί μέσες - άκρες (ή έστω και με χαλαρή έννοια) όρι-

⁴⁵ Βλέπε ύποσημείωση άρ. 12.

σμένη κρατούσα κοινωνική ιεραρχία.

Έδω, άφενός, ό όρος «άντικειμενική ισχύς» έκφράζει την *ύπό του “κυρίαρχου”* χρησιμοποιηθείσα έννοια, την δηλούσα την έκάστοτε κρατούσα - έπιβληθείσα μορφή ισχύος την όποία ό τελευταίος (φέρεται να) διαθέτει, με τόν αντίστοιχο όρο «ύποκειμενική ισχύς» να “καταντάει” να σημαίνει γι’ αυτόν περίπου «άτομική ισχύς» τ.έ. εκείνην την (“ισχνη” / “ώχρη” έναντι τής πρώτης) μορφή ισχύος που (φέρεται να) διαθέτει ό ύπ’ αυτόν “κυριαρχούμενος”, μορφή ισχύος (ιδωμένη στα μάτια του κυρίαρχου ως) συχνότατα λειτουργούσα σαν ύποκατάστατο ή μέσον έκλογίκευσης του “κυριαρχούμενου” για την έλλειψη κατοχής τής “άντικειμενικής ισχύος” που ό ίδιος αυτός (φέρεται να) διαθέτει. Άφετέρου, ό όρος «άντικειμενική ισχύς» έκφράζει την *ύπό του έπονομαζόμενου (άπό μέρος του “κυρίαρχου”)* “κυριαρχούμενου” αυτήν την φορά χρησιμοποιηθείσα έννοια, για να δηλώσει είτε την άναπαράσταση τής ισχύος που κυριαρχεί στην περιρρέουσα άτμόσφαιρα του έν λόγω ύποκειμένου -πρός την όποία όμως τώρα ή «ύποκειμενική ισχύς» αντιπαράβάλλεται ως άπλως ποιοτικώς διαφέρουσα⁴⁶, άνώτερη ή και άτελώς “μετρήσιμη” (σε βαθμό άντιστρόφως άνάλογο προς τό μέγεθος τής έσωτερίκευσης τών κριτηρίων και νορμών του “κυρίαρχου”)- είτε πάλι την σύνολη, εύρύτατα νοουμένη, πραγματική ή “άληθινή” κοινωνική ισχύ (όπου κι άν αυτή άπαντᾷ), όργανικό και άναπόσπαστο κομμάτι τής όποίας άποτελεί όχι μόνον ή “συμβατική” έξουσία παρά (τουλάχιστον έξίσου άν όχι πολύ περισσότερο) και ή ίδια «ύποκειμενική ισχύς»- και στίς δύο περιπτώσεις πάντως κάτι πολύ διαφορετικό από την αντίστοιχη έννοια του παραπάνω χαρακτηρισθέντος “κυρίαρχου”. Φυ-

σικά, όί όροι “κυρίαρχος” και “κυριαρχούμενος” χρησιμοποιούνται έδω πολύ χονδρικά και συμβατικά, άν όχι καταχρηστικά, άφου -όπως ήδη έπισημάνθηκε παραπάνω (βλ. παρατεθέν δελτίο άρ. 3354)- κάποιος μπορεί να είναι “κυρίαρχος” σ’ έναν τομέα και “κυριαρχούμενος” σ’ έναν άλλον, να διαθέτει την κυριότητα μιās μορφής ισχύος άλλά να στερείται (ή ύπολείπεται σε) άλλες, όπως επίσης μπορεί σε μιā δεδομένη στιγμή λ.χ. να παραχωρήσει αυτοβούλως σημαντικό μέρος ίδιας ισχύος χάριν κάποιου συγκεκριμένου προνομίου / άγαθού ή μιās διακαώς έπιδιωχθείσας “στενότερης” μορφής ισχύος, φθάνοντας ένίστε ίσαμε τό σημείο να έπηρέαζει με την πράξη του αυτή εύρύτερους κοινωνικούς ή πολιτικούς συσχετισμούς, ιδιαίτερα μάλιστα όταν κατέχει μιā καιρία ιεραρχικά θέση. Άνάλογα και άρκετά άκόμη συναφή στοιχεία και παραδείγματα στην πράξη σχετικεύουν, χωρίς όμως και να έξαλείφουν όλοσχερώς, τόν νοηματικά συμπαγή χαρακτήρα αυτών τών έννοιών, στίς όποιες και συμπτκνώνεται πληθώρα διαβαθμίσεων και ένδιάμεσων άποχρώσεων ισχύος.

Με βάση τώρα τά όσα άναφέραμε πρωτύτερα α) για την διαπλοκή άνώτερης και κατώτερης θέσης στο ίδιο πρόσωπο και, άκολουθως, για την έπήρεια του συγκεκριμένου τρόπου τής διαπλοκής αυτής στον πορισμό ισχύος (βλ. δελτία άρ. 3872, 3354) β) για τό ότι καμμιά μορφή ισχύος δέν στέκεται μόνη της άλλά άπαιτεί κι άλλες μορφές ισχύος, όπως άλλωστε για τό ότι καμμιά μορφή ισχύος δέν είναι βασική σε όλες τις άλλες (βλ. δελτίο άρ. 3897) και γ) για τόν άπό ποιοτικής έπόψεως διαφορετικό προικισμό τών ύποκειμένων και τά άντιστοίχως ρευστά έκάστοτε κριτήρια διατίμησης του ιδιαίτερου είδους προικισμού των (διατίμησης ή όποία, όπως έπισημάναμε, συνιστᾷ την πηγή άντλησης κοινωνικής ισχύος) [βλ. δελτία άρ. 3514-5, 3617, 4617], μπορούμε -σε συνδυασμό πάντοτε με τούς διττούς προαναφερθέντες όρισμούς τής «άντικειμενικής» και «ύποκειμενικής ισχύος»- να συναγάγουμε πώς τό σημασιολογικό περιεχόμενο τής

⁴⁶Έστω δηλ. και εάν δέν άποκλείεται ταυτόχρονα σ’ έναν βαθμό ή ίδια «ύποκειμενική ισχύς» ειλικρινά να άναγνωρίζεται κι άπό τόν ίδιο τόν κυριαρχούμενο ως πενιχρό μέρος τής «άντικειμενικής ισχύος» του νομιμοποιημένου έξουσιαστή, δηλ. να νοείται ως *μερικώς* άναπακρινόμενη στην παραπάνω περιρρέουσα άναπαράσταση / είκόνα περί του τί έστι ισχύς έν γένει.

(περιεκτικότερης) ὄψιμης κονδύλειας ἔννοιας τῆς ἰσχύος προκύπτει ἀπὸ τὴν *ἐναλλαγὴ* καὶ *ἀλληλοπεριχώρηση* τοῦ περιεχομένου πού ἐκφράζεται διὰ τῶν ὄρων τοῦ “κυρίαρχου” καὶ τοῦ “κυριαρχούμενου” στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνεργῆς κοινωνικῆς δράσης. Αὐτό, ὅπως εἶναι εὐνόητο, σημαίνει ὅτι ὁ ὅρος «ὑποκειμενικὴ ἰσχύς» ἀντιμετωπίζεται τόσο ὡς ἀντιθετικὸς πρὸς τὸν ὅρο «ἀντικειμενικὴ ἰσχύς» (ἔννοια τοῦ κυρίαρχου) ὅσο καὶ ὡς -ξεχωριστὸ ἢ περιόπτο- τμήμα τοῦ δευτέρου ὄρου (ἔννοια κυριαρχούμενου), πράγμα πού δείχνει ὅτι θεωρεῖται ἐντὸς *συγκεκριμένων συνθηκῶν καὶ μόνον* ἄλλοτε ὡς ψευδαίσθηση⁴⁷ ἢ ἀπλὸ προῖον ἐκλογίκευσης τοῦ “ἀδύναμου” καὶ ἄλλοτε ὡς ποιοτικῶς διαφορετικὸ, ἑτερογενές ἢ εὐρύτερο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ὁ συμβατικὰ “ἰσχυρὸς” (ἐξουσιαστής) βαπτίζει ἀuthαίρετα τώρα “παραβατικὸ” ἢ “στερούμενο πραγματικῆς ὑποστάσεως” ἐπειδὴ αὐτὸ ἀναφέρεται ἀπλῶς σὲ ἄλλες *νόρμες* ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἐπικαλεῖται ὁ τελευταῖος γιὰ νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἰσχύ του (βλ. παρατεθέντα δελτία ἀρ. 4685-4686).

Γίνεται στὸ σημεῖο αὐτὸ περισσότερο καὶ ἀπὸ φανερὴ ἢ ἀλληλοδιαπλοκὴ ἰσχύος καὶ ἐξουσίας καθὼς ἢ μὲν ἰσχύς χρειάζεται ἓν κομμάτι ἐξουσίας –καὶ πραγματικῆς ἢ δυνατικῆς βίας– γιὰ νὰ εἶναι ἰσχύς (παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις τῆς Arendt περὶ τοῦ ἀντιθέτου), χρειάζεται δηλ. ἓν μέρος νομιμοποιημένης ἢ ἐπικυρωμένης θεσμικὰ / ἐξωθεσμικὰ δυνάμης καὶ ποιότητας γιὰ νὰ εἶναι ἰσχύς, χωρὶς πάντως νὰ περιορίζεται τὸ συνολικὸ τῆς εὗρος στὴν τέτοια δεσμευτικὴ ἐπικράτεια· ἢ δὲ ἐξουσία χρειάζεται ἀπαραιτήτως νὰ διαθέτει δίπλα στὴν δυνατότητα ἄσκησης νόμιμης φυσικῆς

βίας χάριν τῆς ἐπιβολῆς τῆς (στὸ –κατὰ Weber– «μονοπώλιο τῆς ὀργανωμένης βίας»), ἓν κομμάτι ἰσχύος τὸ ὁποῖο μέσω ὀρισμένων κρατουσῶν νορμῶν καὶ θεσμῶν εἶναι κοινωνικὰ ἀποδεκτὸ καὶ ἐνεργὸ (βλ. ἐδῶ τὸ κονδυλικὸ παράδειγμα τοῦ δελτίου ἀρ. 4043 περὶ τῶν ὁμόκεντρων κύκλων διαφορετικοῦ εὗρους τοὺς ὁποῖους διαγράφουν ἢ ἰσχύς, ἢ ἐξουσία κι ἢ βία). Τὸ κομμάτι ἐκεῖνο ἰσχύος πού σκιαγραφεῖται ἐκτὸς τῆς ἐπικράτειας τῆς ἐξουσίας καὶ ταυτόχρονα δὲν θεωρεῖται ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν “ψευδαίσθησης” (παρὰ λέγεται πὼς ἔλκει τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀπὸ τὴν διατίμηση μιᾶς “πραγματικῆς” ποιότητος –λ.χ. ἐνὸς χαρίσματος ἢ μιᾶς δεξιότητος διαθέτουσας *κάποια* κοινωνικὴ σημασία), “πατάει” ὡς ἓναν βαθμὸ στὴν ἐξουσία, δηλ. δείχνει πὼς ὁ φορέας τοῦ συμμορφώνεται πρὸς ἢ συμμερίζεται ὡς ἓν σημεῖο τὶς κρατοῦσες νόρμες, συμπαραθέτοντας ὁμως σὲ αὐτὲς καὶ ἕτερες, “ζένες” πρὸς τὶς πρώτες, διευρύνοντας ἔτσι τὸν γενικὸ χῶρο τῶν νορμῶν, ἄρα καὶ τῆς (προσιδιάζουσας σὲ αὐτὲς) ἰσχύος μὲ ἀποτέλεσμα *de facto* νὰ συρρικνῶνται οἱ κρατοῦσες νόρμες κι ἢ ἀντιστοιχοῦσα σὲ αὐτὲς ἰσχύς μέσα στὸ εὐρύτερο τεθὲν πλαίσιο, χάνοντας τὸν πρότερο χαρακτήρα τοῦ ἀπόλυτου καὶ καθολικοῦ (πρβλ. παρατεθέντα δελτία ἀρ. 3900-1, 4685-6, 4645, 3912, 3877).

Σ’ ἓνα ἀπὸ τὰ ὀψιμότερα –μὲ βάση τὴν προχωρημένη ἀρίθμηση– ἀνέκδοτα δελτία (ἀρ. 5469) ὁ Κονδύλης παραθέτει τὸν εὐστοχο λόγο τοῦ William Hazlitt σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο «ὁ ἄνθρωπος...δὲν εἶναι ποτὲ τόσο ὁ ἑαυτὸς του ὅσο ὅταν δρᾷ ὡς μέρος». Τοῦτο σὲ σχέση μὲ τὶς ἀξίες καὶ νόρμες μιᾶς ὀργανωμένης κοινωνίας σημαίνει: Τὸ μὲν «ὑποκειμενικὸ» στοιχεῖο *γιὰ νὰ εἶναι τέτοιο* ὀφείλει / καλεῖται νὰ “φέρει” τὸ «ἀντικειμενικὸ» ἐρμηνεύοντάς το ὁμως ἐμπράγματα [*substantially*] ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἐπόψεως μὲ τὸν *δικό του* τρόπο (τουλάχιστον σὲ κάποιον βαθμὸ). Τὸ δὲ «ἀντικειμενικὸ» στοιχεῖο ἀπὸ μόνου του, ὅσο δηλ. βλέπεται ἀπὸ ἀμέτοχο θεωρητικὸ παρατηρητὴ (ἐφόσον κατ’ ἀρχὴν δεχόμεστε τὴ δυνατότητα ὑπαρξῆς τοῦ τελευταίου) ἢ ὅσο ἀκό-

⁴⁷ Χώρια, βέβαια, πού καὶ ἡ ψευδαίσθηση ἢ ἡ ἀμιγῶς “ἀτομικὴ” (διάβαζε ἐδῶ: σολιψιστικὴ) ἰσχύς, δύναται, *πρόσκαιρα* ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, νὰ τίθεται στὴν ὑπηρεσία πορισμοῦ ἀπτῆς κοινωνικῆς ἰσχύος ὅσο τὸ ὑποκειμενο ἐνεργεῖ στὴν βάση τῆς “ἀκλόνητης” πεποίθησης ὅτι τὸ ἴδιο διαθέτει μεγαλύτερη ἰσχύ ἀπὸ ἐκείνην στὴν ὁποία ἀνταποκρίνονται τὰ “πραγματικά” του δεδομένα ἢ ἀποθέματα καὶ ὁ Ἄλλος τυγχάνει νὰ μὴ γνωρίζει τούτη τὴν ἀσυμμετρία.

μη δὲν ἔχει μερικευθεῖ ἀπὸ ἓν ἕκαστο δρῶν ὑποκείμενο στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐνεργῆς διακυβευόμενης διαδικασίας, δὲν μπορεῖ –ὡς τὸ “καθολικῶς ἰσχύον” ἢ τὸ (ἀνασκοπικῶς ἰδωμένο) εἶναι μὲ τὸ ὁποῖο συνάπτονται τὰ ἐπιμέρους ὑποκείμενα γιὰ νὰ ἀντλήσουν εἰδοποιὸ ταυτότητα– καὶ νὰ προσφέρει ἠθικοπρακτικὸ προσανατολισμὸ ὥστε νὰ “ἀποδώσει” σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ἐν λόγῳ ὑποκείμενα τὴν ἀξία του (ἀναδεικνύοντάς το λ.χ. ὑπέρτερο ἄλλων), διότι, ὡς ἐνιαῖο ὄλον, δὲν “διαθέτει” [ἐὰν ἐπιτρέπεται ἢ καταχρηστικῆ ἔκφραση] τὸ παραμικρὸ (ἐγγενὲς) κριτήριον γιὰ νὰ “ἐπιμερίσει” τὸ ἀξιακὸ βᾶρος τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς κατὰ πάντα περιεκτικὸ ὄλον, ἱεραρχικὰ στὰ ὑποκείμενα – ὅπως θὰ ἤθελε νὰ μᾶς πείσει μιὰ οὐσιολογικὴ – “ἀντικειμενιστικὴ” κοσμοθεώρηση. Γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἀξιακὸ βᾶρος, ἄρα καὶ νὰ διασφαλίσει τὴν λειτουργία του ὡς στοιχείου «ἀντικειμενικοῦ», ὀφείλει ἀκριβῶς νὰ μερικευθεῖ διαμέσου μιᾶς ὑποκειμενικῆς ἐρμηνείας – στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας κατ’ ἀνάγκη ἐκλαμβάνεται ὁ (κατὰ τ’ ἄλλα ἀξιακὰ ἄχρωμος καὶ οὐδέτερος) χώρος τοῦ “ἀντικειμενικὰ ὑπαρκτοῦ” ὡς ἐπικράτεια *συγκεκριμένης κοινωνικῆς ἱεραρχίας ἢ ὁποῖα “χρῆζει” ἀπαρέγκλιτης τήρησης ἢ δομικῆς / μορφικῆς (ἀνα)διαμορφώσεως*⁴⁸. Μὲ τὰ λόγια τοῦτα, ἐπανερ-

χόμαστε στὴν συνειδητοποίηση τῆς σημασίας τῆς ἐξαντικειμενίκευσης καὶ τῆς κατανόησης τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχουν μορφὲς ἰσχύος ποὺ εἶναι δυνητικὲς μορφὲς ἐξουσίας οἱ ὁποῖες, “πραγματούμενες” (καθιστάμενες δηλ. μορφὲς ἐξουσίας), ὀμνύουν πλέον ἀναγκαστικὰ ὑπαγωγὴ σὲ ὀρισμένες «δεσμευτικὲς» νόρμες ἀποκλείον-τας ἢ ὑποβαθμίζοντας κατὰ πολὺ τὶς ὑπόλοιπες. Τὸ παιχνίδι τῆς ἰσχύος, ἐπομένως, λαμβάνει εἴτε τὴν μορφή τῆς σύγκρουσης μεταξὺ διαφορετικῶν νορμῶν στὶς ὁποῖες *ἐκ προοιμίου* ἀναφέρεται κάθε ἐνεχόμενο μέλος τῆς συνάρτησης⁴⁹ εἴτε –πράγμα ποὺ τελικὰ εἶναι ἰσοδύναμο– τὴν μορφή τῆς σύγκρουσης μεταξὺ διαφορετικῶν ἐρμηνειῶν τοῦ τί ἐπιτάσσουν καθ’ ἕλην καὶ μέσα σὲ συγκεκριμένες συνθήκες οἱ κοινῶς ἀποδεκτὲς (καθολικῶς «δεσμευτικὲς», πλὴν ὅμως πολὺ ἀόριστες στὴν γενικότητά τους) νόρμες.

Ἐφόσον ὁ Κονδύλης διαμορφώνει τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος ἐμπερικλείοντας κατ’ ἀρχὴν στὸ μορφολογικὸ-περιγραφικὸ του πλαίσιο καὶ τὶς δύο διαφορετικὲς σημασίες τῶν ὄρων «ὑποκειμενικὴ» καὶ «ἀντικειμενικὴ ἰσχύς» τῶν συμβατικὰ⁵⁰

πὼς ἡ μορφολογικὴ του θεωρία ἀποτελεῖ κατ’ οὐσίαν πνευματικὸ προῖον τοῦ συμβατικισμοῦ.

⁴⁹ Σ’ ἓναν ἀφορισμὸ τοῦ λ.χ. ὁ Κονδύλης θὰ γράψει σχετικὰ ὅτι «ὁ τωρινὸς κυρίαρχος ἐπικαλεῖται τὴν λογικὴ [θὰ προσέθετα: καὶ τὴν ἀσφάλεια], ὁ μελλοντικὸς ὑμνεῖ τὴν ἐλευθερία». Π. Κονδύλης, «Στοχασμοὶ καὶ Ἀποφθέγματα», *Νέα Ἐστία*, Αθήνα, 1999, σελ. 495.

⁵⁰ Προτιμοῦμε τὸν ὄρο «συμβατικὰ» ἐν προκειμένῳ ἀπὸ τὸν ὄρο «καταχρηστικὰ», διότι, ὅπως εἶπαμε, λαμβάνει πράγματι χώρα μιὰ κοινωνικὰ “πιστοποιήσιμη” σύγκριση μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν ἰσχύος (ἀκόμη καὶ ἂν συχνὰ τὰ συγκρινόμενα μεγέθη στὴν πορεία μεταβάλλονται καθιστώντας τὴν διαδικασίαν διατίμησης συνεχῶς ἐπικαιρὴ ἐξαιτίας ἀκριβῆς τῆς διαρκοῦς ρευστότητας). Ὁ φορέας τῆς ἐκάστοτε κραταιᾶς ἐξουσίας ἢ μιᾶς σημαίνουσας μορφῆς ἰσχύος θέλει βέβαια ἐκλαμβάνει τὴν τελευταία ὡς ἀκλόνητη καὶ ἀπαρασάλευτη γιὰ ν’ ἀποσιεῖσιν κάθε ὑποψία περὶ τοῦ ‘συμβατικοῦ’ κι ἀσταθοῦς χαρακτήρα τῆς ἐκάστοτε ἀποτίμησής της. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, φαίνεται στὸ βάθος τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου νὰ παγιώνονται –ἀνὰ σεβαστὰ χρονικὰ διαστήματα– ὀρισμένες περίοπτες

⁴⁸ Βλ. ἀνέκδοτο κονδύλειο δελτίο ἀρ. 4409. Νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερος ὅτι ὁ Κονδύλης κατέστησε σαφὲς ὅτι «τὸ» “Πολιτικόν”, μολονότι προϋποτίθεται στὶς κοινωνικὲς ἀλληλενέργειες ὡς λαθάνουσα (καὶ κατὰ βάση ἄμορφη) ὑπερεμπειρικὴ ἀρχή, οὐδέποτε ἐν τῇ πράξει ἐμφανίζεται ὡς τέτοιο ἢ καθ’ ὅλοκληρίαν (ὡς ἐν ἀπολύτῳ ἔννοια) πραγματοποίησι τοῦ “κοινοῦ καλοῦ” ποὺ κάποιος ἐπικαλεῖται) παρὰ μονάχα διὰ τῆς ἐκάστοτε συγκεκριμένης (= μερικευτικῆς) “πολιτικῆς”. Ἡ ἔννοια τοῦ Πολιτικοῦ ἀποτελεῖ λοιπὸν ἀναγκαία προϋπόθεσι καθὲ (ἱστορικὰ-κοινωνιολογικὰ νοουμένης) κοινωνικῆς τάξης καὶ συνοχῆς, ἀλλὰ ἡ σημασία ἢ τὸ ἀξιακὸ τῆς βᾶρος δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὄντολογικὴ τῆς αὐθυπαρξία ἀλλὰ ἀπὸ τὴν “νοερή”- φαντασιακὴ λειτουργία τῆς ἐντὸς τοῦ πλέγματος τῶν κοινωνικῶν ἀλληλεπιδράσεων. Ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς διασαφηνίζει ἐτοῦτο ἄμεσα (βλ. *Τὸ Πολιτικὸ καὶ ὁ Ἄνθρωπος*, μτφρ. Λ. Ἀναγνώστου, Θεμέλιο, Αθήνα 2007, σελ. 276 κ.έ. – ἰδίως 282, 285/6) ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα, ὅταν παραδέχεται

ἀποκαλούμενων “κυρίαρχου” και “κυριαρχούμενου”, δέχεται και τὸ εὐρύτερον τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος σὲ σχέση μετὴν ἀντίστοιχῆ τῆς ἐξουσίας· δέχεται δηλ. ἂν μὴ τι ἄλλο τὴν *δυνατότητα* ἢ πρώτη νὰ ἐκφράζει ἐντὸς ὀρισμένου πλαισίου μιὰ ἐπικράτεια ἐνέργειας πὺ ἀντανακλᾶ μιὰ “ἄλλη” ποιότητα, ἕνα διαφορετικὰ διατιμητέο εἶδος προικισμοῦ (χάρισμα, δεξιότητα), ἀναφερόμενη(-ο) σὲ διαφορετικὰς νόρμες ἀπὸ τίς κρατούσας – γεγονὸς πολλακίς ἐμπειρικὰ ἐπαληθεύσιμο. Τὸ κἀριο ἐρώτημα πὺ ἀσφαλῶς ἀνακύπτει σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο εἶναι πῶς μπορεῖ βᾶσιμα νὰ ἀποφανθεῖ κάποιος μιὰ δεδομένη στιγμή τῆς κοινωνικῆς δράσης ἐὰν ἢ «ὕποκειμενικὴ ἰσχύς» εἶναι κάτι ἕτερο ἀπὸ τὴν λεγόμενη «ἀντικειμενικὴ ἰσχύ» (δηλ. ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος πὺ ἔχει ὁ ἐκάστοτε “κυρίαρχος”) ἢ συνιστᾶ μονάχα ψευδαίσθησι ἢ ὠχρὴ ἀντανάκλασι τῆς χειροπιαστῆς «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος»· ἐὰν, μετὰ ἄλλα λόγια, δεόν ἢ “φρονιμότερο” εἶναι νὰ ἐνστερνιστεῖ κάποιος τὴν ἔννοια ἰσχύος τοῦ (“αὐθαιρέτως” (;) ἐπονομαζόμενου ὑπὸ τοῦ κυρίαρχου) “κυριαρχούμενου” ἢ μήπως πρέπει, ἀπεναντίας, νὰ υἰοθετηθεῖ ἀκριβῶς τὴν ἀντίστοιχὴ ἔννοια τῆς ἰσχύος τοῦ συμβατικὰ καὶ θεσμικὰ κυρίαρχου. Ἐπειδὴ, ὅπως νωρίτερα εἶπαμε, ἢ ὅποια στιβαρῆ-ἔγκυρη ἀπάντησι θέλει δοθεῖ γενικὰ, μόνον ἀπὸ τὴν πολὺπλευρὴ στάθμισι τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν τοῦ ἐκάστοτε ‘παράδειγματος’ ἢ ἱστορικοκοινωνικοῦ πλαισίου μπορεῖ νὰ προέλθει, ἢ ἀσφαλέστερη ὅπως ὀδηγεῖ κρίσι λαμβάνεται ἀπὸ τὸν θεωρητικὸ παρατηρητὴ μετὰ τὸ πέρας τῆς (ὑπ’ αὐτοῦ ἐπισκοπούμενης) διακυβευόμενης διεργασίας – ὅπως δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ διατρανώει συχνὰ κι ὁ ἴδιος ὁ Κονδύλης⁵¹. Καθὼς ὅμως οἱ δρώσες ὑπάρξεις, ὡς τέτοιες, ἐξ ὀρισμοῦ δὲν μποροῦν οὔτε νὰ δοῦν οὔ-

τε, βέβαια, καὶ νὰ περιμένουν τὸ ἐπερχόμενο καὶ ἀνασκοπικὰ συγκροτηθὲν κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα προκειμένου νὰ διατιμηθῶν συγκεκριμένα τὴν κάθε μορφὴ ἰσχύος, ὀφείλουν νὰ ἀντιληφθῶν αὐτοστιγμῆ μετὰ βᾶσι τὴν «λεπταισθησία τῆς κρίσεως» (Clausewitz) τὸ στοιχεῖο πὺ τελικὰ γέρνει τὴν πλάστιγγα ὑπὲρ τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης ἄποψης σχετικὰ μετὰ τὸ ποιά ἔννοια ἰσχύος δεόν νὰ προτιμηθεῖ κάθε φορὰ. Ἐδῶ πρέπει νὰ συνειδητοποιηθεῖ ὅτι κατὰ κανὸνα δὲν εἶναι ὁ ὑπάρχων (ἢ καὶ δυνητικὸς) συσχετισμὸς δυνάμεων μετὰ τῶν ἀντίζηλων φορέων (ὅσο καὶ ἐὰν εἶναι πάντοτε ὑπολογισμὸ τὸ εἰδικὸ τοῦ βάρους ἀπὸ κοινῶ μετὰ τὸ ἀντίστοιχο τῶν ‘ἐξωτερικῶν’ συντηχιῶν τῆς δεδομένης στιγμῆς), παρὰ τὸ *γούστο* – δηλ. οἱ ἐξ ἀρχῆς βαθύτερες κλίσεις καὶ προσδοκίες τῆς ἐκάστοτε ἀποφασίζουσας ὑπαρξης μετὰ βᾶσι τίς ὅποιες ἢ τελευταία ἀντικρίζει ἕναν (προβαλλόμενο) προικισμὸ ἢ μιὰ (προβαλλόμενη) δεξιότητα ὡς σημαίνοντα / οὔσα ἢ, ἀντίθετα, ὡς ἰσχνὸν / ἢ– τὸ στοιχεῖο πὺ πρωτεῶντως κρίνει ἐὰν ἕνας κρῦσταλλος ἰσχύος εἶναι *extra muros* τῆς ἐξουσίας ἢ ἀπλῶς ἕνα ὑποπροῖον καὶ παράγωγο (ἐκλογικέουσι) τῆς τελευταίας. Πολὺ περισσότερα στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ μποροῦμε ν’ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὸ διαθέσιμο ἔργο τοῦ Κονδύλη.

Προτοῦ προχωρήσουμε περαιτέρω τὴν συλλογιστικὴ μας γιὰ τὸ ἂν αἰσθανόταν ὁ ἴδιος ὁ Ἕλληνας στοχαστῆς νὰ προσπορίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰσχύ ἢ ἐξουσία ἀπὸ τὴν θεωρητικὴ του δραστηριότητα καὶ τὴν δημοσιοποίηση τῆς συγκομιδῆς τῆς, ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ ἐπιμέρους παρατήρησι ἀφορῶσα μιὰν ἐντοπισθεῖσα ἀναλογία πὺ διέπει τὰ ἐπίπεδα τῶν μακροδομῶν (ἱστορικῶν ἰδεοτύπων) καὶ τῶν μικροδομῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπο λειτουργίας τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἕτερογονίας τῶν σκοπῶν, πάντοτε στο φῶς ὅσων ἔχουμε ἐπισημάνει γιὰ τὴν ἀλληλοδιείσδυσι τῶν μορφῶν ἰσχύος καὶ τίς διαφορισμένες ἔννοιες τῆς ἰσχύος μετὰ γνώμονα τὴν κοινωνικὴ θέσι.

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τόσο οἱ μορφῆς ἰσχύος ὅσο

μορφῆς ἢ διακριτοὶ τύποι κοινωνικῆς ἰσχύος, γεγονὸς πὺ ἐπιτρέπει ἄλλωστε καὶ τὴν διάσωση ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων μέσα στὴν ἱστορία.

⁵¹ Στὸ δελτίο ἀρ. 4552 ὁ Ἕλληνας στοχαστῆς γράφει: «...ναὶ μὲν ὁ ἄνθρωπος κάνει τὴν ἱστορία του, ὅμως δὲν τὴν ξέρει».

καί οι τρόποι πορισμού της (λ.χ. δια της έπιβολής, της ύποταγής, της πειθοῦς, της συνεργασίας κτλ.) είναι πολλοί και ποικίλοι και ακριβῶς επειδή καμιά μορφή ισχύος δέν μπορεί νά σταθεί από μόνη της παρά συμπλέκεται μέ άλλες, ή κοινωνική κατίσχυση και ύπεροχή τῶν ατόμων ή τῶν ομάδων μπορεί μέν ὡς ἕναν βαθμό νά ἀποτελεῖ τέχνη και ικανότητα τῶν φορέων τους ἀλλά είναι ταυτόχρονα συνάρτηση ἀρκετῶν “έτερογενῶν” ιστορικοκοινωνικῶν παραγόντων πού συχνότατα δέν μπορούν νά ἀναχθοῦν ή ἀποδοθοῦν –και πάντως ὄχι ἀποκλειστικά– στόν σχεδιασμό και τήν σκόπιμη ὀρθολογική δράση τῶν ἐν λόγῳ δρώντων ὑποκειμένων.”Ἔτσι –γιὰ νά δώσουμε ἕνα μάλλον ὑπεραπλουστευμένο παράδειγμα ἀπό τὸ πεδίο τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας– μπορεί ἕνα πρόσωπο νά καταλάβει τήν ἐξουσία ή ἕναν σημαντικὸ κρῦσταλλο κοινωνικῆς ισχύος ἐξαιτίας ὄχι μονάχα τῶν καλλιεργημένων κλίσεων, δεξιότητων και ικανοτήτων του ἀλλά και τῆς *εὐχρονῆς* διασταύρωσης ἀκριβῶς τῶν “ἀδυναμιῶν” / “μειονεκτημάτων” του μέ τις ιστορικές συγκυρίες μέ τρόπο ὥστε τοῦτες οι ἀδυναμίες ή τὰ ἐν λόγῳ μειονεκτήματα νά μὴν ἀνακόπτουν τὸν ἀπὸ μέρους του πορισμὸ ισχύος ἀλλὰ ἀπεναντίας, ὅσο και παραδόξως, νά τὸν πριμοδοτοῦν (ὅπως, φερ’ εἰπεῖν, στήν περίπτωση ἑνὸς ισχυροῦ σὲ ἀρκετοὺς τομεῖς ἄνδρα, ὁ ὁποῖος, ἐξαναγκαζόμενος ἀπὸ τις συγκυρίες νά παραχωρήσει σὲ κάποιον τομέα τὰ πρωτεῖα σὲ ἕτερον ή ἕτερους μνηστήρες, μπορεί και νά κολακεύσει μιὰ τόσο ἔντονη τήν στιγμή ἐκείνη ἀνάγκη τοῦ τελευταίου / τῶν τελευταίων γιὰ ὑπεροχή και ἀναγνώριση, ὥστε –ἀντι λ.χ. γιὰ τήν ἀρχική πρόθεσή τους γιὰ διαιώνιση τοῦ μεταξύ τους ἀνταγωνισμοῦ– νά ἀποσπάσει τήν συνεργασιμότητά του / τους και μαζί τήν ἔμμεση αὔξηση τῆς ισχύος του, ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ τὸ ὅτι –σὲ ἐκείνη τήν νευραλγική γιὰ τήν ταυτότητα τοῦ δευτέρου / τῶν δευτέρων στιγμή– ὁ πρῶτος ἐτέθη ὑπὸ τήν κηδεμονία του(ς) ή συνομολόγησε νά διαδραματίσει δευτεραγωνιστικὸ ρόλο), δείχνοντας τοιουτοτρόπως ὅτι στοιχεῖα πού θεωρητικά ή σὲ

μιὰ πρώτη ἀνάγνωση κρίνονται “ἀνεπάρκειες” ή “κενὰ ισχύος”, ὡς κρίκοι μιᾶς εὐρύτερης ἀλυσίδας ἀλληλενεργειῶν και συσχετισμῶν ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν κάλλιστα μπορούν νά συνιστοῦν ή νά μετασχηματιστοῦν σὲ ἰζήματα ή ὑλικά ἀπόκτησης ισχύος.

Αὐτὴ ή διαπίστωση, πού ἀπὸ μόνη της δέν διεκδικεῖ δάφνες ιδιαίτερης ποιότητας ή πρωτοτυπίας, ἀποκτᾶ ὡστόσο βαρῦτητα μόλις προεκταθεῖ σημαντικά σὲ εὖρος γιὰ νά ἰδωθεῖ πλέον στό κοινωνικὸ μακροεπίπεδο, προτρέποντας ἀντίστοιχα κάποιον νά ἀναλογισθεῖ πῶς συλλογικά μορφώματα και ὀλόκληροι ιστορικοὶ ἰδεότυποι (παρέχοντες κρυστάλλους κοινωνικῆς ισχύος σὲ ὀρισμένα ἄτομα ή ομάδες ἀνθρώπων), οι ὁποῖοι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται νά ἔχουν διαμορφωθεῖ αὐστηρὰ σύμφωνα μέ τήν δράση, τὸν σχεδιασμό και τις ἀνάγκες ἐκείνων ἀκριβῶς πού καρπώνονται τὰ ὀφέλη τῆς ιστορικῆς τους ἐπικράτησης και διαφεντεύουν τὸ νόημά τους, κατ’ οὐσίαν δέν ἀποτελοῦν παρά καρπούς ζυμώσεων και διεργασιῶν οι ὁποῖες πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ τήν σκόπιμη σχεδιασμένη δράση τῶν ἐκάστοτε κρατούντων ή κεντρικῶν πρωταγωνιστῶν τους⁵².

⁵²Ἐνδεικτικά, ὅσο και χαρακτηριστικά, ἐπισημαίνει συναφῶς ὁ Κονδύλης: «Ἰστορικοὶ ἰδεότυποι – καπιταλισμός –, στοὺς ὁποῖους κρυσταλλώνεται ή συλλογική δράση, γεννιοῦνται ἰστορικά ἀπὸ τήν ἕτερογονία τῶν σκοπῶν, ὡστόσο, ή καθαρότητά τους ὑποβάλλει τήν ἐντύπωση ὅτι βγήκαν ἀπὸ καθαρὴ εὐθύγραμμη – τακτικὴ ὀρθολογικότητα ὡς πρὸς τήν τάξη, ὅτι δηλ. ή δράση πού τοὺς δημιούργησε εἶχε ὑποκειμενικά αὐτὸ τὸ νόημα. Ὅμως αὐτὸ τὸ νόημα τὸ ἔχει μόνον ἀντικειμενικά – σκοπιὰ παρατηρητῆ– ὁ ὁποῖος κινδυνεύει νά θεωρηθεῖ ὡς ὑποκειμενικὸ νόημα ὅ,τι ὑφίσταται ὡς ἰστορικὸ μὸρφωμα» (ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 5397-8). Ἡ ἕτερη ἰδέα τῆς ἀξιοποίησης τῆς λαϊκῆς “ἐπαναστατικῆς” δράσης γιὰ τήν ὑφαρπαγή τῆς ἐξουσίας και τήν στέρωση τοῦ διαδεχθέντος (ἐκμεταλλευτικοῦ) *status quo* ἀπὸ μέρους τῶν νέων κυριάρχων –τήν ὁποῖα ὀξυδερκῶς ἀνέλυσαν στὰ γραπτά τους οι Α. Λαυραντώνης και Π. Κονδύλης– δέν χάνει τήν σημασία και εὐρετικὴ ἀξία της στό φῶς τῆς παραπάνω εὐρύτερης διαπίστωσης παρά συμπληρώνεται (ή σχετικεύεται σ’ ἕναν μόνο βαθμό). Γιὰ τήν δεύτερη αὐτὴ ἰδέα βλ. Α.

Ἐκεῖνο πού μᾶς φαίνεται πὼς θά ἔπρεπε ὁ ἐνδιαφερόμενος παρατηρητὴς νὰ ἀνακαλεῖ τακτικά στὴν μνήμη εἶναι ὅτι κάθε κοινωνικά ὑπολογισμός κρύσταλλος ἰσχύος δύναται νὰ ἀποτελεῖται –καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὸ συμβαίνει– ἀπὸ ἐπιμέρους κομμάτια τὰ ὁποῖα, ἐὰν ἰδῶθουν χωριστά, δηλ. ἀποσπαστοῦν ἀπὸ τὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν μεταξύ τους ἀλληλενεργειῶν [*interactions*], συναπαρτίζονται ἀπὸ ἑτερόκλητα ἢ καὶ ἀλληλοαναιρούμενα ὕλικά. Ἔτσι, μολονότι ἡ ἀπόκτηση ἰσχύος φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἔχει συναφθεῖ μὲ ἓνα ἐξ ὑπαρχῆς τιθέμενο (πρὸς πραγμάτωση) ὑποκειμενικὸ νόημα τῶν φορέων της, στὴν πραγματικότητα δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἀποτέλεσμα πού προκύπτει ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν (σημαίνουσῶν) πράξεων πολλῶν κοινωνικῶν ὑπάρξεων, γεγονόσων πού καθιστᾶ δυσχερέστατο νὰ ἀποφανθεῖ κανεὶς μὲ ποιόν ἀκριβῶς τρόπο συμβαίνει ἐτοῦτο, διότι τὸ τελευταῖο μπορεῖ μονάχα νὰ συναχθεῖ ἀναδρομικά ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες συνθῆκες μέσα ἀπὸ τὸν μηχανισμό τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν. Λέγοντας αὐτό, δὲν ἐννοοῦμε φυσικά ὅτι εἶναι κατὰ πάντα ἀδύνατη ἡ ἀνασκοπικὴ περιγραφή τῆς εὐρύτερης *δομῆς* αὐτῆς τῆς διεργασίας στὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικῆς ὄντολογίας καί, συνεπῶς, πὼς ἡ περιγραφή αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται σὲ περιορισμένη μονάχα ἔκταση μὲ τὴν ἀπότομη μετάβαση καὶ ἀποκλειστικὴ παραμονὴ στὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἱστορίας, παρὰ ὅτι ἡ πραγματικὴ δυνατότητα κοινωνικο-ὄντολογικῆς περιγραφῆς τοῦ τρόπου ἀπόκτησης ἰσχύος ἐν γένει, δὲν μπορεῖ, ὡς τέτοια, νὰ ἀντλήσει τὸ ἀπαιτούμενο ὕλικὸ ἀπὸ ἐπιμέρους ἀπαντήσεις γιὰ συγκεκριμένες καταστάσεις χωρὶς νὰ ὑπερβῆ τὰ ὄρια της δηλ. νὰ συνυφανθεῖ καὶ νὰ ἀλληλοδιαπλακεῖ μὲ ἐκεῖνα τῶν δύο ἄλ-

λων ἐπιπέδων. Ἀναγνωρίζοντας πάντως καὶ σὲ κάθε περίπτωση τὸν καίριο ρόλο πού διαδραματίζει ὁ μηχανισμὸς τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν στὴν διαμόρφωση μικροδομικῶν τυπολογιῶν καὶ μακροδομικῶν ἰδεοτύπων, δὲν κρίνουμε ἐποσειῶδες νὰ ὑπομνήσουμε ἐδῶ μαζὶ μὲ τὸν Α. Λαυραντῶνη –καὶ κατ’ ἀντιπαράθεση πρὸς τὶς ἀντίστοιχες αἰτιάσεις τῶν ἠθικολόγων / κανονιστῶν (normativists)– μιὰ γενικότερη ἰδέα πού ἀσφαλῶς ἐγείρει ἢ ἀφυπνίζει τὴν ψυχολογικὴ ἀντίσταση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν γραμματιζούμενων καὶ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη: «Ἐκεῖνοι πού αἰσθάνονται ὡς θλιβερὴ τὴν ἑτερογονία τῶν σκοπῶν δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἡ ἴδια αὐτὴ δημιούργησε καὶ ἐκείνους [ἔτσι ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνονται (καὶ) ὡς θλιβερὴ]»⁵³.

⁵³Ἡ ὠραία ὅσο καὶ εὐστοχὴ αὐτὴ πρόταση ἀντλήθηκε ἀπὸ προσωπικὴ συνομιλία μὲ τὸν Ἀντῶνη Λαυραντῶνη, γιὰ νὰ δηλώσει γενικά πὼς: ὅ,τι συγκρουσιακὸ ἢ ἀλληλοαντιτιθέμενο ἐμπερικλείεται μέσα στὰ ὕλικά ἢ τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν ἓνα κοινωνικὸ μῶρφομα, ἐτοῦτο ἀκριβῶς φαίνεται νὰ ἔπερναίει σπερματικά καὶ στὰ “προϊόντα” ἢ “παράγωγά” του (δηλ. τελικά στὶς ἀτομικὲς συνειδηθεῖς οἱ ὁποῖες δομήθηκαν μέσα στὸ ἐν λόγω μῶρφομα). Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν ἐννοία τῆς ταυτότητας, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε παραλαμβάνοντας τὴν παραπάνω ἰδέα: Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ συγκρότηση τῆς ὑποκειμενικότητας συντελεῖται στοὺς κόλπους τοῦ ἐκάστοτε ἱστορικοκοινωνικοῦ μορφώματος, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν σειρά του ἀπορρέει ἀπὸ τὴν λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, ἡ ταυτότητα τῶν ἀτομικῶν ὑποκειμένων μονάχα γινόμενη τόσο περικεκτικὴ ἢ ἴδια ὥστε νὰ χωραεῖ (καὶ νὰ ἀναλύνει σ’ ἓνα συνθετότερο μᾶγμα) γενικά ἀλληλοσυγκρουόμενα μεταξύ τους στοιχεῖα, διατηρεῖ τὸν περιχαρακτικὸ καὶ λειτουργικὸ τῆς ρόλο.

Ἡ ταυτότητα, μὲ βάση τὴν παραπάνω θέση, μετασηματίζει τὶς ἀντιθέσεις, δὲν τὶς ἐξαλείφει. Ἐπειδὴ –ὅπως λέει ὁ Κονδύλης– «τὸ ἐγὼ εἶναι ἓνα ἐνεργειακὸ ρευστὸ πού μορφοποιεῖται χερόμενο σὲ διάφορα ἀγγεῖα» (βλ. «Ταυτότητα, Ἰσχύς, Πολιτισμὸς» (50 δελτία), *Νέα Ἔστια*, Ἀθήνα, 7-8 / 2004 ὅ.π., σελ. 16) δέον ἀπὸ ἓνα σημεῖο καὶ πέρα νὰ ἐκλαμβάνεται ἡ ταυτότητα ὡς μιὰ κρυσταλλωθεῖσα (ἀπὸ τὴν ἀρχικὰ ρευστὴ κατάστασι) ἐνοποιητικὴ μορφοπλαστικὴ “συσκευή” [*shaper*] τῶν ἑτερόκλητων μεταξύ τους καθέξεων καὶ ἀποκαθέξεων, ἐπενδύσεων καὶ ἀποεπενδύσεων. Μὲ

Λαυραντῶνης, «Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἰδεολογία καὶ οἱ Μεταμορφώσεις της» στό: *Μαρτυρίες*, ἀρ. 10, Ἀθήνα 1964, σελ. 4-9. Π. Κονδύλης, Πρόλογος στό: J. Burnham, *Ἡ Ἐπανάστασι τῶν Διευθυντῶν*, μτφρ. Π. Κονδύλης, Κάλβος, Ἀθήνα 1970, σελ. 9-24 (κυρίως σελ. 22). Α. Λαυραντῶνης, «Τὰ Διαμορφωτικὰ Χρόνια τοῦ Π. Κονδύλη» στό: *Σημειώσεις*, ἀρ. 54, Ἀθήνα 2000 σελ. 25 κ.ε.

* * *

Με όλες τις παραπάνω διαπιστώσεις φθάνουμε πλέον κατά τι πιό κατατοπισμένοι και θωρακισμένοι στο κατώφλι τών δύο στοιχειωδών προγραμματικών μας έρωτημάτων: Αισθάνεται να άντλει ως επί τὸ πλείστον ὁ Κονδύλης ισχύ ἢ έξουσία ἀπὸ τὴν ἐν γένει θεωρητικὴ του δραστηριότητα ἢ καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸ ποιὸν τῆς δικῆς του κοσμοθεωρητικῆς θέσης καὶ τὴν συνακόλουθη δημοσιοποίηση τῶν πορισμάτων τῆς; Καὶ ἐὰν θεωρηθεῖ ὅτι πορίζεται ισχύ μᾶλλον παρὰ έξουσία (δεδομένης τῆς ἀλληλοδιαπλοκῆς τῶν δύο πὸν κάποτε καθιστᾶ ρευστὰ καὶ δυσδιάκριτα τὰ ρητὰ τους ὅρια), γιατί *συνεχίζει* –διὰ τῆς πράξης– *τόσο ὀλόθυμα* νὰ ἐπιλέγει τὴν πρώτη ἢ νὰ ἐπιζητεῖ τὴν αὐξήσῃ τῆς, ἐφόσον ἐκεῖνος ἔχει συνειδητοποιήσει στὸ ἀκέραιο τὴν βαρύνουσα σημασία τῆς δευτέρας – συχνὰ ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἰδίας ισχύος (ὡς μιᾶς ἐκ τῶν προϋποθέσεων τῆς τελευταίας);

Εὐκρινέστερη ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἐρώτημα ἀπὸ αὐτὴν πὸν παρέχεται σ’ ἓνα ἀνέκδοτο

μιὰ βαθύτερη ἔννοια, εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψη τῆς “μεγάλῃς” αὐτογνωσίας (ὅτι κάποιος ἀποτελεῖ τὸν “τόπο” ἐνεργῶν ἀντιφατικῶν στοιχείων) ἢ ἡ λήθη τοῦ ἑαυτοῦ ὡς “ἔνσαρκῆς ἐξαντικειμενικεύσης τῆς ἑτερογονίας”, ἐκείνη πὸν ἐνισχύει τὴν αὐτοπεποίθηση, ἀναζωογονεῖ τὸ κίνητρο δράσης καὶ γεννᾶ τὰ μεγάλα ἔργα. Εἶναι ἡ “ἐπιτευχθεῖσα” ἢ “κατακτηθεῖσα” ἀνελικρίνεια (ἢ κατὰ τι “γονιμότερη” ἀπὸ τὴν “ἐπιφανειακότητα ἀπὸ βάθος” πὸν ἔλεγε ὁ Nietzsche) καὶ ὄχι ἡ ἐπιτελεσθεῖσα εἰλικρίνεια ἐκείνη στὴν ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ὕψιστος φόρος τιμῆς γιὰ τὴν περίσωση τῆς δημιουργικῆς ὀρμῆς. Ὅπως ἀπαράμιλλα τὸ ἐξέφρασε σὲ δύο παραθέματά του ὁ φιλόσοφος μας: «Εκείνος πὸν ἐπιδιώκει νὰ συσπειρώσει καὶ νὰ περιχαρακώσει τὸν ἑαυτό του ἀντὶ νὰ τὸν διαχύσει, πρέπει νὰ φτιάχνει καὶ νὰ καίει ὁμοιώματά του *προκειμένου νὰ ἀποσπάσει τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸν ἴδιο*» (Βλ. Π. Κονδύλης, Εἰσαγωγή στὸ: *Machiavelli*, Κάλβος Ἀθήνα 1970, σελ. 118 – δική μου ἔμφραση). «Ἡ πραγματικὴ αὐτογνωσία, ἀν ἦταν δυνατὴ, ἐνδείκνυται πολὺ λιγότερο, ἴσως, σὰν κίνητρο γιὰ δράση. Ἡ πλασματικὴ ἀπόκτηση, τὸ ἑτερόφωτο τῆς προσωπικότητας δὲν ἐξασθενίζουν τὴν πάλῃ τῆς γιὰ ἀναγνώριση – ἀντίθετα» (ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 4748 – ἔμφραση δική μου).

δελτίο τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα δύσκολα μπορεῖ κανεὶς ν’ ἀνεύρει: «Υπάρχουν τομεῖς», γράφει ὁ Ἕλληνας στοχαστῆς –ὄχι δίχως νὰ συμπεριλαμβάνει τὸν ἑαυτό του στοὺς εὐρισκόμενους ἐντὸς ἐνὸς ἐξ αὐτῶν– «πὸν ἔχουν ισχύ –τομεῖς τοῦ πνεύματος– ἀλλὰ ὄχι έξουσία. Ὅμως ὅπως ἡ ισχύς εἶναι διάχυτη σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς ἔτσι καὶ ἡ έξουσία ὑπάρχει σὲ ὅλους σὲ διαφορετικὴ δοσολογία» (δελτίο ἀρ. 3655 – προσωπικὴ ἔμφραση). Σὲ σχέση μὲ τὴν τελευταία ἀπόφαση, καὶ μάλιστα κατὰ ἐξίσου ρητὴ ἀναφορά πρὸς τὸν πνευματικὸ τομεᾶ, θὰ σπεύσει νὰ διευκρινίσει πὸς «...ἡ ισχύς, ὅση βρίσκεται ἐκτὸς τῆς έξουσίας θεσμοποιεῖται καὶ αὐτὴ» [δηλαδὴ] «συγκεντρώνεται ἀπὸ κοινῶν μὲ τὴν δυνατότητα [ἀσκησης] βίας σὲ ὀρισμένες ἐστίες, ὥστε νὰ μὴν περιφέρεται ἐλεύθερη στὴ διάθεση τοῦ καθενός», [ὅπως] «παραδείγματος χάριν, ἡ πνευματικὴ ισχύς μαζεύεται στὰ πανεπιστήμια» (δελτίο ἀρ. 3989) ἢ, συναφῶς, πὸς «φαινόμενα πὸν ζοῦν *κατ’ ἐξοχὴν* ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τῆς ισχύος, ὅπως τὸ πνεῦμα, κρυσταλλώνονται σὲ έξουσία, ὅταν θεσμοποιοῦνται» (δελτίο ἀρ. 3059 – προσωπικὴ ἔμφραση) γιὰ νὰ ὑπογραμμίσει μὲ νόημα (ἀν μὴ ταυτόχρονα καὶ νὰ παραδεχθεῖ) ὅτι «*εἶναι δυνατὸ ἄτομα πὸν βρίσκονται σὲ κύκλους ὅπου δὲν ἐπιδιώκεται ἄμεσα ἡ πολιτικὴ ισχύς νὰ ἔχουν καθαυτὰ περισσότερη δίψα γιὰ ισχύ ἀπὸ ὅσους βρίσκονται μέσα στὴν πολιτικὴ ἐπειδὴ ἄλλα χαρίσματα ἢ ἄλλες συμπτώσεις τοὺς ἔφεραν ἐκεῖ*», καὶ τοῦτο, ὅπως γράφει, ἐπειδὴ κατ’ ἀρχὴν «ὁ συναγωνισμὸς μέσα στὴν κοινωνία γίνεται σὲ σχέση μὲ τοὺς ἐκάστοτε σχετικὸς ἄλλους» καὶ «κάθε ἄτομο θέλει νὰ διευρύνει τὴν ισχύ του καὶ τὴν ἀναγνώριση του ἀπὸ τὸν κύκλο στὸν ὁποῖο ἐντάσσεται» μιᾶς καὶ «ὄσο πολυκεντρικὴ εἶναι μιὰ κοινωνία τόσο περισσότερο ἐφάπτεται ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση» (δελτία ἀρ. 4183-4184 – δική μου ἔμφραση).

Ἡ –ἄλλοτε συχνότερα, ἄλλοτε σπανιότερα– ἀναφαινόμενη αὐτὴ μεγαλύτερη δίψα γιὰ κατῆσχυση σὲ τομεῖς μὴ πολιτικῆς ισχύος, ὅπως κατ’ ἐξοχὴν εἶναι ὁ πνευματικὸς, κατὰ κανὸνα ἀξιολογεῖ τὸ σημαντικὸ πλεονέκτημα ὅτι μπορεῖ εὐ-

κολότερα να καμουφλαρισθεί ή αποκρυβεί εφόσον –κατ’ αντιδιαστολή πρὸς τὴν «βία καὶ τὴν ἐξουσία πού δὲν μποροῦν παρὰ νὰ προβάλλουν γυμνές»– «μόνον ἡ [μὴ πολιτικὴ] ἰσχὺς μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ της, ὡς συνεργὸς στὴν κατάργηση τῆς ἰσχύος» (δελτίο ἀρ. 4035)⁵⁴. Μὲ τὴν παραπάνω ἔννοια, ἡ τέτοια ἰσχὺς δύναται (ἢ ἐν πάση περιπτώσει ἐπιδιώκει) νὰ ἐπιβληθεῖ ἐπὶ τοῦ ἄλλου ὄχι ὡς ἀπόρροια ἀνοιχτοῦ ἐξαναγκασμοῦ του παρὰ ὡς “αὐτόβουλης” συγκατάνευσης ἢ συμμόρφωσής του πρὸς τὰ κελεύσματα τοῦ ἴδιου τοῦ βαθυτέρου τοῦ “ὀφέλους” ἢ τοῦ μακροπρόθεσμοῦ τοῦ “συμφέροντος” τὰ ὁποῖα ἐπικαλεῖται ἀπὸ σκοποῦ ὁ ἐγείρων ἀξιώσεις κοινωνικῆς κυριαρχίας⁵⁵. Ἴσως γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ (ἐνεκα δηλ. τῆς *πίθουσας ἰκανότητος ἢ ιδιότητος τῆς ἰσχύος*, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν πλευρὰ της προαπαιτεῖ μιὰ διαφοροτικὴ ἀπὸ ἔποψη περιεχομένου ἀλλὰ ἐξίσου αὐστηρὴ –ἂν ὄχι αὐστηρότερη τῆς ἐξουσίας– ἐσωτερικὴ ἀσκητικὴ ἢ πραγματικὴ χαλιναγώγηση τῶν ἰδίων ὁρμῶν προκειμένου νὰ καταστεῖ ἀποτελεσματικὴ ἢ “μεταμφίεση”) νὰ ἐπισημαίνεται κι ἀπὸ τὸν Κονδύλη ὅτι «ἡ αὐθεντία –τὸ κύρος– ἀνήκει στὴν ἰσχὺ, ὄχι στὴν ἐξουσία» (δελτίο ἀρ. 4009) ἢ –ἀκριβέστερα– πὼς «ἡ αὐθεντία πού συνδέεται μὲ τὴν ἰσχὺ εἶναι εὐρύτερη... ἀπὸ ἐκείνην πού προσιδιάζει στὴν ἐξουσία...» (δελτίο ἀρ. 4019)⁵⁶.

⁵⁴ Αναλυτικὰ γιὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο βλ. Π. Κονδύλης, *Ἡ Ἥδονή, ἡ Ἰσχὺς, ἡ Οὐτοπία*, Στιγμὴ, Ἀθήνα 1992, σελ. 59 κ.έ., 102-103.

⁵⁵ Βλ. καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν δελτίο ἀρ. 3656.

⁵⁶ Ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτὸ πάλι μπορεῖ νὰ συναχθεῖ τὸ συμπέρασμα πὼς παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐξουσία δὲν σημαίνει παραίτηση ἀπὸ τὴν ἰσχὺ ἐν γένει, παρὰ παραίτηση ἀπὸ ἓνα (σημαῖνον) τμῆμα τῆς (εὐρύτερα νοουμένης) ἰσχύος, ὅπως, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν ἰσχὺ δὲν σημαίνει καθ’ ὅλοκληρίαν παραίτηση ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση –πόσω μᾶλλον ἀπὸ τὴν αὐτοσυντήρηση τὴν ἴδια!– παρὰ μόνον ἀποποίηση τῆς μιᾶς ἐκ τῶν δύο δεξαμενῶν ἀντήρησης τῆς ἀναγνώρισης (τ.ἔ. τῆς ἐκλαμβάνουσας τὸν ἑαυτὸ ὡς “ὑπερέχοντα” τῶν ἄλλων) ἀκριβῶς χάριν τῆς αὐτοσυντήρησης, ἡ ὁποία τὴν ἀρδεύεται ἀπὸ

Ἐάν, μὲ βάση αὐτὰ, φαίνεται μᾶλλον ξεκα-

τὴν ἕτερη δεξαμενὴ ἀναγνώρισης, τὴν ἀντηλεῖσα ἀπὸ τὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν στοὺς ἄλλους, τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄλλου, δηλαδή, ἀναγνώριση τοῦ Ἐγὼ ὡς ἀνταπόδοση διὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ πρώτου σὲ βαθμίδα δικαιοδοσίας στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ δεύτερο. Σὲ ἔκτακτες μονάχα περιπτώσεις (λόγω “βίωσης μεγάλης ἔντασης καὶ ἐπίρρωσης”) θυσιάζεται κι ἡ ἴδια ἡ φυσικὴ αὐτοσυντήρηση χάριν τῆς ἰδεατῆς-κοινωνικῆς ἀντίστοιχης, δηλ. ἀντιστρέφεται καθ’ ὅλοκληρίαν ἡ ἀρχικὴ τους σχέση.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ –γιὰ νὰ προβοῦμε ἐδῶ, παρεμπιπτόντως, σὲ μερικὲς σημαίνουσες ἐννοιολογικὲς διασαφηνίσεις– ἐκεῖνο πού κατ’ ἀρχὴν ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτη σταθερὰ εἶναι ἡ αὐτοσυντήρηση: «Ἡ αὐτοσυντήρηση προηγεῖται τῆς ἐπιδιώξης ἰσχύος ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ στατικὸ προηγεῖται τοῦ δυναμικοῦ, ἀλλὰ ὅτι ἡ αὐτοσυντήρηση ὡς ὑπέρτατος σκοπὸς εἶναι διατεθειμένη νὰ συνυφανθεῖ μὲ κάθε λογῆς ἐπιδιώξεις ἰσχύος, ὅτι εἶναι διατεθειμένη νὰ θυσιάσει κάθε μορφή προκειμένου νὰ διασώσει τὴν οὐσία καὶ ὅτι μπορεῖ καὶ στὴν ἐπιδίωξη ἰσχύος νὰ βάλει χαλινὸ γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ οὐσία. Ἀντίθετα, ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος σὲ σχέση μὲ τὴν αὐτοσυντήρηση μπορεῖ νὰ πάρει λιγότερες μορφές καὶ εἶναι ἐπικεντρωμένη σὲ σκοποὺς πῶς εἰδικούς. Ἡ αὐτοσυντήρηση, πού στέκει πίσω της, τῆς λέει ἂν ὁ ἐπιμέρους ἐκάστοτε σκοπὸς της εἶναι ὀρθὸς ἢ ὄχι» (δελτία ἀρ. 4287-8). Ἡ φυσικὴ καί, κατ’ ἐπέκταση, “παράγωγη” τῆς (δυνητικὰ αὐτονομηθεῖσα) ἰδεατῆ αὐτοσυντήρησης κατασφαλίζεται διὰ τῆς ἀποτιομένης εἰς τοὺς ἄλλους ἀναγνώρισης, ἡ ὁποία εἶτε “θετικὴ” χροιά (ἐπίδειξη ἀγάπης, φιλίας, ἐμπιστοσύνης, εὐμενῆς ἀποδοχῆ, συγχώρησης κτλ.) εἶτε “ἀρνητικὴ” (ἐπίδειξη ἔχθρας, μίσους, θυμοῦ, ἐπιζήτηση ἐκδίκησης, ὑπόνομη, ἐπίδειξη περιφρόνησης, ἀδιαφορίας κ.ο.κ. – ἢ ἔκφραση λ.χ. «τὸ μῖσος σας εἶναι τεκμήριον τῆς δυνάμεις μας» τῶν Ἀθηναίων ἀπεσταλμένων πρὸς τοὺς Μηλιούς [Θουκυδίδης, *Ἱστορία*, Ε’ 95] δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἐνδεικτικὸ παράδειγμα ἐπιζήτησης “ἀρνητικῆς” ἀναγνώρισης). Καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἄνθρωπος γενικὰ ἀναγνωρίζεται εἶτε ἐκλαμβάνων ἄμεσα τὸν ἑαυτὸ του ὡς “κεντρικότητα”, ἐπιβαλλόμενος στὸν Ἄλλον (λ.χ. διατάζοντάς τον, κάτι ποὺ ὀπωσδήποτε φέρνει ἰσορροπία στὰ νεῦρα καὶ ἀποφορτίζει), εἶτε ἔμμεσα, εἰσπράττοντας αὐτόβουλη ἀποδοχὴ καὶ ἀβίαστη συνεργασιμότητα ἐκ μέρους τοῦ Ἄλλου μέσα ἀπὸ τὴν (“τακτικὴ”) παροχὴ ἰκανοποίησης καὶ προσωρινῆς “κεντρικότητας” στὸν τελευταῖο ἢ τὴν συναισθηματικὴ ταῦτιση μὲ αὐτόν, ἐναλλάσσοντας τελικὰ τίς δύο αὐτὲς πρακτικὲς, ἕκαστη ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ προσπορίζει ἀναγνώριση ἄλλοτε ὡς “φίλου” καὶ ἄλλοτε ὡς “ἐχθροῦ”, ἀνάλογα μὲ τίς συγκεκριμένους ἀνάγκες καὶ ἱστορικο-

θαρισμένο ή πρόδηλο ότι ο Κονδύλης πορίζεται ισχύ, ως επί το πλείστον, παρά (στενῶς νοουμέ-

κοινωνικές συνθήκες (βλ. και δελτία 3216-3217, 4292). Η παραίτηση από την “άρνητική” ύψη της αναγνώρισης (δηλαδή από εκείνην πού άντλείται μέσω έχθρότητας), ισοδυναμούσα με παραίτηση από αξιώσεις *ἄμεσης* ίδιας εξουσίας και ἄσκησης βίας επί του Ἄλλου, κάθε ἄλλο παρά σημαίνει ἐν ταυτῶ παραίτηση κι ἀπό τῆ λεγόμενη “θετική” μορφή τῆς αναγνώρισής του (τ.ἔ. ως “φίλου”), ἄρα και τῆς ισχύος ἐν γένει – αντίθετα μάλιστα. Πλήρης και δλόθυμη αναγνώριση του Ἄλλου ως Ἄλλου, δηλαδή, τελικά, συνεπῆς ἀπεμπόληση τῆς ίδιας ταυτότητας (στὸν βαθμὸ πού αὐτὴ δὲν συνιστᾶ ἄπλως “τακτική” – “ἐργαλειακή” ἢ προσωρινῆ ἀπόδοση κεντρικότητας στὸν Ἄλλον γιὰ χάρη του ἰδίου συμφέροντος του ἐν λόγῳ ὑποκειμένου) ἀποτελεῖ, στὸ ἐπίπεδο τῆς πράξης, *ἄρση τῶν συνθηκῶν δυνατότητας τῆς ίδιας τῆς ὑπαρξῆς* καὶ εἶναι κάτι, οὕτως ἢ ἄλλως, ἀδύνατο.

Στὸ φῶς τῶν παραπάνω διασαφηνίσεων καταδεικνύεται ὅτι ἡ “θετικῶς” νοουμένη αναγνώριση (π.χ. Honneth), “ἐορταζόμενη ἐξάρτηση” (π.χ. J. Bernstein) ἢ “ἐπιτευχθεῖσα συγχώρηση” (π.χ. Ricoeur), πού πολλοὶ ἐγγελιανοὶ καὶ μαρξιστὲς ἐσφαλμένα φαντάζονται ἢ ἐξαιροῦν ὡς τὴν *μόνη* συνθήκη δυνατότητας μιᾶς “λειτουργικῆς” σχέσης (θεωρώντας τὴν “άρνητικὴ” ἀντίστοιχη ἄπλως ὡς “δευτερογενῆ” ἢ στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων – ἀπὸ κοινου ὁ αὐτὸ, παρά τὴν ἐκατέρωθεν ἀντιστροφή τῶν προσήμων, με τοὺς “φιλελεύθερους” ὑποστηρικτὲς τοῦ “ἀόρατου χεριου” ἀντιπάλους τους– ὀργανικὸ μέρος ἐνὸς ἐνδεχόμενου *μελλοντικοῦ* ἢ εὐκταίου ἰσοζυγίου “θετικῆς” ἀπόχρωσης [λὲς καὶ δὲν ὑπάρχουν συγκρούσεις πού νὰ μὴν καταλήγουν σὲ ἰσοζύγιο – ἐκτός, βέβαια, κι ἂν στὸν ὄρο “ἰσοζύγιο” μαρξιστὲς / ἐγγελιανοὶ ἢ, ἀντίστοιχα, φιλελεύθεροι, συμπεριλαμβάνουν καὶ τὸ μῶρφωμα πού γεννᾶ ἢ ὑπὸ τοῦ *θεωρητικοῦ παρατηρητῆ* ἀνασκοπικῶς διαπιστωθεῖσα ἑτερογονία τῶν σκοπῶν]), ἔχει τὴν ἴδια ἐννοιολογικὴ δομὴ με τὸ εἶδος τῆς (ἐξοβελιστέας) “άρνητικῆς” αναγνώρισης, κι ὄχι μονάχα δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἄρση τῆς, παρά και στοιχειοθετεῖ ἀπὸ κοινου κάθε φορά με τὴν “άρνητικὴ” ὅ,τι ἀποκαλεῖται “Ὄν” ἢ “Φύσις”. Τοῦτο ἀπωθώντας καὶ οἱ (κατὰ πλειοψηφία ἐγγελιανοὶ) σημερινοὶ κανονιστὲς (*normativists*), μετῆλθαν τὸ τέχνασμα τῆς ἐξάλειψης κάθε ἔννοιας “θεωρητικοῦ παρατηρητῆ” ἢ τῆς πλήρους συγχώνευσής του με τὴν δρῶσα κοινωνικὴ ὑπαρξη, προκειμένου νὰ μπορέσουν ἔπειτα νὰ ταυτίσουν τὸ γίγνεσθαι με τὴν “Φύσιν” (βλέποντας στὸ γίγνεσθαι τὴν ὀλότητα καὶ ἐμμένεια τοῦ –ἀξιολογικὰ φορτισμένου– εἶναι) καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ρευστότητα τοῦ πρώτου καὶ τὴν ἀπουσία μιᾶς *ὀρατῆς ἢ ἄμεσα προσδοκώμενης* “ἐπίγειας” (ἐξατολογικῆς) “ἀποκατάστασης”

ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς “συγ-χώρησης”, μιᾶς καί, ὅπως λέγεται, ὁ σχετικισμὸς τοῦ χρόνου θὰ καταπλακώσει *οὕτως ἢ ἄλλως* στὴν πορεία κάθε “μονομέρεια” ἢ παντὸς εἶδους “πολιτικὸ θεμελιωτισμὸ” (*political foundationalism*), κάθε ἀτομικιστικὴ “περιχαρακωση”, ὥστε καὶ νὰ μπορεῖ νὰ προληφθεῖ ἢ ἀνάλογη “ἄσοφα δρομολογούμενη” (ἔστω κι ἂν δυσκόλως ἀποτρέψιμη) ἐξέλιξη. Ὡστόσο, ὄχι μονάχα λανθάνει ἐδῶ ἢ ἀντίληψη πῶς ὁ σχετικισμὸς δὲν θὰ ἦταν ἐκ προοιμίου δυνατὸς χωρὶς τὴν “ἀπεχθῆ” ἢ «χρήζουσα ὑπέρβασης» κατὰ τοὺς κοντόφθαλμους ἠθικιστὲς “μονομέρεια” ἢ ἀτομικὴ ἀπολυτοποιηθεῖσα προοπτικὴ (πρώτη σύγχυση λογικῶν ἐπιπέδων), παρά και ὅτι ἡ καθολικὴ ἀποδοχὴ τῆς θρυλούμενης ἢ διακηρυσσόμενης “συγ-χώρησης” (δηλ. περιεκτικότερης προοπτικῆς πού τάχα θὰ συνέθετε στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο τὶς ἐκάστοτε ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀτομικὲς συνιστώσες γιὰ νὰ ἀνοίξει τὸν δρόμο γιὰ τὸ πολυπόθητο “consensus”, τὴν “ἀνοχὴ” καὶ τὸν “πλουραλισμὸ” ἢ τὴν “πολυφωνία”) εἶτε θὰ ἔμενε ἀόριστη καὶ δίχως νόημα χωρὶς ἐμπράγματη ἐρμηνεία πού νὰ μεταφράζει τί ἐπιτάσσει αὐτὴ σὲ συγκεκριμένες συνθήκες (ὁπότε ὁ κύκλος τῶν συγκρούσεων θὰ ἀνοίγε καὶ πάλι μέσω αὐτῆ τῆς φορά τῶν ἀλληλοαποκλειόμενων ἀτομικῶν ἐρμηνειῶν τῆς) εἶτε θὰ σήμαινε πάγωμα τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, ἐὰν (υἱοθετούμενη τοῖς μετρητοῖς) ὠθεῖτο ἴσαμε τὶς ἀκράειες τῆς λογικῆς συνέπειες, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο πού –γιὰ νὰ δανεισθοῦμε τὸ κονδύλειο παράδειγμα– δύο ἀπόλυτα ἀνιδιοτελεῖς ἄνθρωποι στεκόμενοι στὸ κατῶφλι μιᾶς πόρτας δὲν θὰ ἔμπαιναν ποτὲ στὸ δωμάτιο ἂν παραχωροῦσαν ἀδιέλπιτα ὁ καθένας τὴν προτεραιότητα στὸν ἄλλον. Εὐλογα λοιπὸν μπορεῖ νὰ διερωτηθεῖ κάποιος τί νόημα θὰ μπορούσε νὰ διατηρήσει ἢ ἔννοια τῆς συγ-χώρησης (ὡς ἐπιτελεστικὴ χειρονομία φιλίας), ἐὰν στὸ πλαίσιο ἐνὸς “ἔλλογα σκεπτόμενου” ἢ “ὄριμου” κόσμου λ.χ. ὑψωνόταν σὲ καθολικὴ ἀρετὴ καὶ ἀπουσίαζε κάθε ἀπολυτοποιηθεῖσα ἀτομικὴ προοπτικὴ καὶ κάθε τάση γιὰ κατίσχυση ἔναντι τοῦ Ἄλλου· με τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια θὰ ἐδικαιοῦτο ὁ ἴδιος νὰ διερωτηθεῖ ἀκριβῶς γιὰ τὸ νόημα τῆς ἔννοιας τῆς φιλίας ἐὰν ἔφθανε κάποτε νὰ ἀπουσιάζει πλήρως κάθε ἔννοια ἐχθρότητας, καὶ συνεπῶς κάθε συναφῆς ἀνάγκη περιχαρακωσῆς ἔναντι ἐνὸς τρίτου. Εἶναι ἐπειδὴ οἱ ἐν λόγῳ “ἠθικοὶ φιλόσοφοι” καὶ διανοούμενοι –ὄραματιστὲς– ἀπωθοῦν ἢ ἀγνοοῦν ἀνάλογες ἀπομυθοποιητικὲς (καί, ὡς τέτοιες, δυσάρεστες) λογικῆς διαπιστώσεις, ἀναμειγνύοντας κατ’ ἀρέσκεια σχετικιστικὰ, οἰκουμενιστικὰ, συμβατικιστικὰ καὶ –ὄσο καὶ νὰ φαίνεται παράδοξο τὸ τελευταῖο– “θεμελιωτιστικὰ” ἢ μεταφυσικὰ ἄρθρα πίστεως, πού μποροῦν καὶ νὰ αὐ-

νη) έξουσία –δεδομένης, επαναλαμβάνουμε, τής αλληλοδιαπλοκής τών δύο– από την θεωρητική του δραστηριότητα και ιδίως από το ποιόν τής ιδιαίτερης φιλοσοφικής του θέσης (ως καιρίας συνεισφοράς στην έως τώρα θεωρητική συγκομιδή), έξιςου ρητά ξεκαθαρισμένος δέν είναι και ό λόγος για τόν όποιο έπιμένει στην βιοπορία του να μήν κάνει *ό,τι* μπορεί για να “θεσμοποιήσει” ή και να “έξαργυρώσει” σε άπτά πρόνόμια κάθε λογής την διατιθεμένη στον τομέα του ισχύ· να την μετατρέψει, δηλαδή, σε έξουσία, τ.έ. κοινωνικά νομιμοποιημένη ή έπικυρωμένη ισχύ. Βέβαια, ή δημοσιοποίηση τών έργων του⁵⁷ καθώς και τό περίτεχνο πολεμικό, στιλπνό

ταπατώνται με καθαρή συνείδηση διαιωνίζοντας τά συνήθη ιδεολογικά παιχνίδια τους, τά τόσο άπαραίτητα πάντως στό μέτωπο του πνεύματος ή του ευρύτερου άγώνα για κοινωνική ισχύ. Έάν, άπεναντίας, μπορούσαν να συνειδητοποιήσουν ότι ό σχετικισμός είναι προϋπόθεση και όχημα τής έδραίας και άπαρασάλευτης – ισχυούσης διστορικά– κοινωνικοοντολογικής γνώσης τών δομών τής ανθρώπινης δράσης, τής γνώσης τ.έ. εκείνης που ούδέποτε διαψεύσθηκε ως τώρα ούτε και θά διαψευσθεί στό μέλλον κυρίως άναφορικά με την συγκρουσιακή δομή τής ανθρώπινης φύσης, θά ήσαν σε θέση και να καταλάβουν την *άδήριτη άναγκαιότητα* τής εκάστοτε “μονομέρειας” και άτομικής άπολυτοποιημένης προοπτικής ως τέτοια για την άνασκοπικά άποκτηθείσα γνώση ή “σοφία” (τήν άνατέμνουσα τους μηχανισμούς του ανθρώπινου σκέπτεσθαι) και, μαζί με αυτήν, πώς κάθετί θεωρούμενο ύψηλό και άξιοθαύμαστο (όπως ή παραπάνω “σοφία” έν προκειμένω) “πατάει” άκριβώς επάνω στό έδαφος τής “μονομέρειας”, του άποκλεισμού, τής ύποδούλωσης, τής καταπίεσης, του άνταγωνισμού, τής βούλησης για ύπεροχή / κατίσχυση και τής σκληρότητας. Κάτι τέτοιο όμως ήδη θά τους άποστερούσε τόν βασικό ήθικοποιητικό τους ρόλο ως “θεωρητικών” στον βαθμό που θά άποκτούσαν έπίγνωση πώς κι ή δική τους “σοφία” έξιςου έδράζεται στό αντίστοιχο έδαφος.

⁵⁷ Κατ’ αντίθεση ως προς αυτό με τόν βασικό “Έλληνα συνομιλητή του, Άντώνη Λαυραντώνη, ό όποιος δέν προόριζε τις ανάλογες άποκρυσταλλωμένες ιδέες και ριζοσπαστικές του συλλήψεις για συστηματική καταγραφή και ευρύτερη κοινοποίηση, παρά σχεδόν άποκλειστικά για τροφοδότηση προφορικών συνομιλιών με φίλους-συνομιλητές και σποραδικά μονάχα για

και κτητικό –ένιοτε δέ άνοιχτά έριστικό ή είρωνικό– συγγραφικό του ύφος, όπως ακόμα-άκόμα κι οί σποραδικές δημόσιες (έπικαιρικές ή μή) παρεμβάσεις του στον έλληνικό και γερμανικό τύπο, φανερώνουν πώς ή παραπάνω διαπίστωση όφείλει ήδη να σχετικευθεί σ’ έναν βαθμό, για να τονισθεί στό πλάι της ότι δέν φαίνεται έντελώς άνεπιζήτητη μιá έννοια έμμεσης έξουσίας, δηλ. μιá έπιδίωξη ευρύτερα κρυσταλλωμένης και κοινωνικά θεσμισμένης μορφής πνευματικής ισχύος, που, άντιπαρερχόμενη την πολιτική έξουσία, έπέχει θέση άντι-κρατούσας ισχύος με πολιτική σημασία. Έντούτοις, ή συντριπτικά κατισχύουσα ύπαρξιακή του άναδίπλωση και θεωρητική μόνωση, ή όποια έφθανε στα όρια ένός είδους “κοσμικού άσκητισμού” (προϋπόθεση άπαραίτητη τής συγγραφικής του έλευθερίας και άκεραιότητας), ή άποποίηση του καθηγητικού θώκου και του στενού άκαδημαϊκού χώρου ως έπαγγελματικού ένδιατήματος κι ή συνακόλουθη συνειδητή έπιλογή του να παραμείνει έφ’ όρου ζωής ένας «ιδιωτέων λόγιος», όπως γενικά κι ή εκλεκτικότητα τών διαπροσωπικών συναναστροφών του, συνηγορούν, όπως νομίζω, στην άνάδειξη τής όρθότητας και “νομιμότητας” τής άρχικής ύποβληθείσας έντύπωσης περί τής όχι και τόσο διακαούς έπιζήτησης τής έξουσίας εκ μέρους του “Έλληνα στοχαστή, την όποια μόνον άπαλύνουν –έστω και κατ’ έλάχιστον– οί προαναφερθείσες έπιτελεστικές [*performative*] ένέργειες.

Τών πραγμάτων ούτως έχόντων, χρίζει ίσως ειδικής διαπραγμάτευσης (στό φώς τών ήδη λεχθέντων για την συνύφανση ισχύος και έξουσίας) ό λόγος για τόν όποιο ό Κονδύλης έξ άρχής παρουσιάζεται τόσο “φειδωλός” ή “άπόμακρος” έν σχέσει προς την *πολιτική* έξουσία. Πρόχειρη ή φευγαλέα ευρύτερη ματιά, ώστόσο, θά μπορού-

γραπτή παρουσίαση υπό μορφή, ως επί τό πλείστον, έπιστολών. Έρμητικότερο –με άυστηρά *όρισμένη* έννοια– αίνιγμα, σχετικά με την ύπαρξιακή-πρακτική άντιμετώπιση του πλήρους θεωρητικού μηδενισμού, ίσως να μάς άφήνει, με αυτήν του την “γραπτή σιωπή”, ό Λαυραντώνης.

σε να μάς αποκαλύψει ότι ό παραπάνω έκτεθείς λόγος μάλλον δέν απέχει και πολύ από τόν αντίστοιχο προγενέστερων περιφανών “φιλοσοφικών” προσωπικοτήτων – όπως του Nietzsche επί παραδείγματι. Όταν ήδη ό τελευταίος (για να σταθοῦμε στόν ένδεικτικό αυτό παραλληλισμό) σημείωνε ότι ή αναρρίχηση στην έξουσία αποπληρώνεται με δυσανάλογα μεγάλο κόστος για τούς πνευματικά προικισμένους, μιās και «ή πολιτική ρηχάινει κάθε σοβαρή μέριμνα για πραγματικά πνευματικά θέματα», όταν λ.χ. έφιστούσε την προσοχή, τονίζοντας πώς «άν ξοδέψει κανείς τόν έαυτό του, ... τήν ποσότητα κατανόησης, σοβαρότητας, θέλησης και αύθυέρβασης τήν όποία ό ίδιος αντιπροσωπεύει, για τήν έξουσία και τήν πολιτική τής ισχύος, δέν θά ’χει τίποτε για τήν άλλη κατεύθυνση», αφού «τελικά οὐδείς μπορεί να ξοδέψει περισσότερα άπ’ όσα έχει»⁵⁸ ή, συναφώς, όταν ύπογράμμιζε ότι, διακριτό, ανάμεσα σέ άλλα, σημαδι ένός ιδεοτυπικού φιλοσόφου εΐναι ή από πλευράς του –χάριν έπιτακτικής έξοικονόμησης ένέργειας προς εὐόδωση τοῦ τιθέμενου σκοποῦ του– άποφυγή τοῦ πολύ θαμπωτικοῦ φωτός τής συγκαιρινής φήμης και τής γυαλιστερής συναναστροφής με τούς εκάστοτε κρατοῦντες⁵⁹ πού αναπόφευκτα θολώνει τήν καθαρότητα και περιορίζει τό εὖρος τής όπτικής κρατώντας τόν εκάστοτε φορέα τους ‘δέσμιος’ στην εποχή του μονάχα και άποστερώντας του τήν όποια δυνατότητα οὐσιαστικής άκτινοβολίας μέσα στόν διαχρονικό όρίζοντα τής ιστορίας, πιθανότατα σκεφτόταν, όπως κι ό κατά έναν αΐωνα πνευματικός έπίγονός του Έλληνας στοχαστής: ‘Ο αξιών “άσβηστη” ιστορικά ισχύ διá τοῦ πνευματικοῦ του έργου (ό Nietzsche θά έλε-

γε: ισχύ επί τής όποίας ό χρόνος μάταια δοκιμάζει τά δόντια του) *άντιπαρέρχεται* στο πρόσωπο τοῦ εκάστοτε πολιτικοῦ έξουσιαστή και τών θεσμικῶν κολάκων-“συμβούλων” του (όνομάζονται και “διανοούμενοι”), όχι μόνον αὐτούς τούς ίδιους ως πρόσωπα παρά και τήν θέση καθως και τά έρείσματα πού τήν στερεώνουν, άμφισβητῶν τις νόρμες στις όποιες αναφέρεται ό όποιος κυρίαρχος ως κυρίαρχος (βασιλιάς, ιερέας, πολιτικός, φύλαρχος⁶⁰).

Άν ή προσωπική ισχύς, ή άντλούμενη από μιάν όρισμένη δεξιοτήτα ή ένα ξεχωριστό προικισμό, έπαίρεται ό φορέας της πώς δέν άποτελεί άπλως μιάν ώχρη άντανάκλαση τής πολιτικής έξουσίας ή μιάν εκλογικευση για τήν έλλειψη κατοχής τής τελευταίας, τότε καλείται ό φορέας αὐτός να δείξει ότι αναφέρεται σέ αξιολογήσεις ή νόρμες πού *άπλως δέν περιλαμβάνονται στόν “κορσέ” τών νορμῶν στις όποιες αναφέρονται οί πολιτικά και θεσμικά κρατοῦντες*. Μονάχα στο μονοδιάστατο φως τών νορμῶν πού επικαλοῦνται οί έν λόγω κρατοῦντες ή τέτοια ισχύς, ή αναφερόμενη σέ κάτι “έτερον”, όμοιάζει με άπλο προϊόν “αὐθαιρεσίας”.

Καλείται έπομένως ό φορέας τής ισχύος να δείξει ότι εάν εΐναι δυνατό ν’ αναγνωριστεί κοινωνικά ανάλογη ισχύς, τοῦτο συμβαίνει έπειδή ό χώρος τών νορμῶν έν γενεί ύπολαμβάνεται ως ευρύτερος άπ’ ό,τι αρχικά ήθελε πιστέψει ό πολιτικά κυρίαρχος, ώστε να έμπερικλείει τόσο εκείνες τις νόρμες προς τις όποιες αὐτή ή διαφορετικής ύφης ισχύς αναφέρεται όσο και τις αντίστοιχες προς τις όποιες αναφέρεται ή κρατοῦσα μορφή ισχύος, με τό κοινό τους έδαφος να εΐναι άνιχνεύσιμο από τόν θεωρητικό παρατηρητή άκριβώς στη βάση τών δομικῶν-τυπικῶν (τ.έ. κοινῶν) σημείων άμφοτέρων. Για να τό πετύχει αὐ-

⁵⁸ F. Nietzsche, *Τό Λυκόφως τών Ειδῶλων* («Τί Λείπει στους Γερμανούς», ένότητες 1 & 4) στο: *The Portable Nietzsche*, έπιμ. & μτφρ. W. Kaufmann, Penguin Books, New York 1976, σελ. 506, 508-9.

⁵⁹ Βλέπε λ.χ. F. Nietzsche, *Η Γενεαλογία τής Ηθικής* III, 8 στο: *Basic Writings of Nietzsche*, μτφρ. W. Kaufmann, The Modern Library, New York 1992 [1966], σελ. 544-548.

⁶⁰ Στην έννοια τοῦ φύλαρχου άνήκει *mutatis mutandis* κι ό αναφανείς στην μαζική δημοκρατία νέος τύπος κυρίαρχου, ό άποκαλούμενος χρηματικός μεγιστάνας (ό διαρκῶς ένδεδυμένος τά ύποτακτικά ρούχα τοῦ “μισθωτοῦ” *διευθυντή-συντονιστή* έντός συνθηκῶν “ώριμου” - κρατικοῦ καπιταλισμοῦ).

τό, ωστόσο, όφειλε πρώτα ό φορέας τής διακρι-
 τής αϋτής μορφής ισχύος *να σπρώξει στα άκρα το
 δικό του ιδιαίτερο χάρισμα*, τόν τομέα στόν όποιο
 ό ίδιος πλεονεκτεί (έχοντας καλλιεργήσει τόν
 επ' αϋτοϋ είδοποιό προικισμό του ή κατακτή-
 σει τήν λεγόμενη οικειοπραγία)· να διευρύνει τ.έ.
 αϋτήν τήν έπιμέρους επικράτεια στήν όποία αι-
 σθάνεται υπέρτερος και να τήν ύψώσει στόν μέ-
 γιστο δυνατό άξιακό έκθέτη, αναβιβάζοντας κα-
 τ' άρχήν τήν μερικότητά της σε μέγεθος πρω-
 ταρχικής σημασίας, προκειμένου να σχετικευ-
 σει τό έως τότε άπολυτοποιηθέν σχετικό μέγε-
 θος (με τό όποιο συνήπτετο ή θέση τής κρατου-
 σας έξουσίας) δια τής τοποθέτησής της στο πλάι
 τοϋ τελευταίου. Στην περίπτωση πού καταφέρει
 να μεγαλώσει τήν συνολική επικράτεια τής ισχύ-
 ος (τήν περιλαμβάνουσα όλες τις έπιμέρους μορ-
 φές) αϋτόματα συρρικνώνει εκείνην τής κρατου-
 σας έξουσίας, καθώς ή άύξηση τής πρώτης μέσα
 από τήν συμπερίληψη μιās “άρτι άφιχθείσας” δι-
 ακριτής μορφής τής πνευματικής ισχύος, *λαμβάνει
 χώρα (και) με όρους δεσμευτικής κοινωνικής
 ισχύος* λόγω τοϋ ότι διευρύνει τόν κοινό θεσμικό
 χώρο τόν όποιο μοιράζεται με τήν κρατού-
 σα έξουσία⁶¹. Έτσι, ή πνευματική ισχύς τήν όποία
 πορίζεται (ή, άκριβέστερα, ή αίγλη ή άντληθείσα
 από τούτην τήν ισχύ), φθάνει κάποτε να νοείται
 από τούς ύψηλώς διατιμήσαντες τήν έξουσία ή,
 σποραδικά, από αϋτήν ταϋτην τήν κοινή συνεί-
 δηση, ως μιā έτερη μορφή (δυνητικής) έξουσί-
 ας πού άξιώνει έμμεσα και σνν τῶ χρόνῳ να κα-
 ταστεί ή ίδια δεσμευτικός κανόνας, αίροντας *de
 facto* τό πρωτείο τής ισχύος (ή αίγλης, άντίστοι-
 χα) τής συναπτόμενης με τήν πάλαι ποτέ κρα-
 τουσα πολιτική έξουσία και τούς πραγματικούς
 νομιμοποιητές ή επίδοξους μνηστήρες της. Ύψώ-
 νεται τότε, σε μιάν όρισμένη στιγμή, ή ισχύς σε
 νέας μορφής έξουσία ή όποία *κάτι* διατηρεί από
 τό *status* τής παλαιās προκειμένου να είναι σε
 θέση να φανερώσει τήν μονομέρεια και μερικό-

τητα τής καθιερωμένης ή κρατούσας έξουσίας.
 Έκείνος πού έδώ επιδιώκει τήν ισχύ έναντι τής
 έξουσίας φοράει επίσης τό σμιλευμένο και έπιμε-
 λημένο προσωπείο καινούργιου νομοθέτη: σφίγ-
 γοντας τώρα έλαφρά στήν παλάμη του τήν -από
 χίλιους σύνθετους κόκκους άποτελούμενη- άμ-
 μο τής ισχύος προκειμένου να τήν καταστήσει
 συμπαγέστερη μάζα (ώστε να θυμίζει κάπως τήν
 άρραγή σύσταση τής έξουσίας) και, ως τέτοια,
 πιό “άσφαλισμένη”, επιδιώκει γενικότερα να δεί-
 ξει ότι όσο πιό γερά σφίγγει κανείς τήν ισχύ για
 να τήν κατασφαλίσει, τόσο περισσότερο εκεί-
 νη τοϋ ξεγλιστράει από τά χέρια και λιγοστεύει-
 απεναντίας, όποιος θέλει να κρατήσει περισσό-
 τερη από αϋτήν και για μεγαλύτερο χρονικό δι-
 άστημα στήν κατοχή του μάλλον θα πρέπει να
 τήν έναποθέσει σε ντελικάτα και εϋλύγιστα δά-
 χτυλα πού κρατιούνται μεν μεταξύ τους ένωμένα
 αλλά ποτέ όλόκλειστα ή σφαλισμένα σε σφιχτή
 γροθιά, διατρέχοντας, βέβαια, πάντα τόν κίνδυ-
 νο ένός δυνατοϋ άνέμου βίας ή πρωτόγονου άτα-
 βισμού πού μπορεί να τήν σκορπίσει αϋτοστιγ-
 μεί. Τοϋτο πολϋ άπλά σημαίνει: *Μακροπρόθεσμη
 κυριαρχία άντλεί κατά κανόνα όποιος πείθει τόν
 άλλον να άναγνωρίσει τήν δεξιότητά του καθώς
 και τις ύπαγορευόμενες από τόν ίδιο έπιταγές
 αϋτοβούλως, δίχως δηλ. ό δεύτερος να νιώθει
 ότι έξαναγκάζεται με τήν βία· μόνον με τόν τρό-
 πο αϋτό μετράει βάσιμες πιθανότητες να βγάλει
 ρίζες στήν ψυχή τοϋ άλλου. Κι έτσι όμως ακό-
 μα: Μόλις καταφέρει να άρθεί στο ύψος τοϋ θε-
 ωρητικού παρατηρητή, άναδρομικά έπισκοπών-
 τας τά πράγματα, βλέπει ότι κι αϋτή αϋτή ή άξ-
 ίωση ισχύος, μολονότι πιό εϋκαμπτη και μακρο-
 πρόθεσμη από τήν άξίωση έξουσίας, συνιστά από
 δομικής πλευράς μονάχα έναν *διαφορετικό* τρό-
 πο πορισμοϋ κυριαρχικής δύναμης με τά δικά της
 νομιμοποιητικά μέσα· έπαληθεϋει δε γενικότε-
 ρα ή ένεργοποίηση τής τέτοιας άξίωσης τήν κα-
 θολικότητα τής (δομικῶς) έπαναληπτικής κίνη-
 σης για τήν άπόκτηση αϋτοϋ ακριβῶς τοϋ κοινού
 στοιχείου πού μέσα στις συνθήκες όργανωμένης
 κοινωνίας συνάπτεται άναγκαία μ' ένα υπερκει-*

⁶¹ Βλέπε τά ήδη παρατεθέντα κονδύλεια άνέκδοτα
 δελτία άρ. 3900-1.

μενο επίπεδο νομιμοποίησης ή έναν υπερεμπειρικό θρόνο, τὸ(ν) ὁποῖο προσπαθεῖ ἐκάστοτε νὰ ἰδιοποιηθεῖ ὁ ἐν λόγῳ φορέας μὲ τὰ δικά του ξεχωριστὰ ἐργαλεῖα. Ἡ ἐπιλογή τῶν μέσων καὶ ἡ συγκεκριμένη χρήση τους γιὰ τὸν πορισμὸ δύναμης προσδιορίζει λοιπὸν τὴν ὑφὴ τῆς κοινωνικῆς ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων, ἢ ὁποῖα ἔτσι συναρτᾶται κατ' ἀνάγκη μὲ τὴν μεγαλύτερη ἢ μικρότερη διαφοροποίηση ἔναντι τοῦ συγκεκριμένου τρόπου ἀντλήσης τῆς ἰσχύος ἐκ μέρους ἄλλων ὑποκειμένων.

Μὲ βάση τὰ ὅσα ἔως τώρα εἶπαμε, ἡ ἐξήγηση γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς ἀντιπαρέρχεται κάθε μορφή στενὰ πολιτικῆς ἐξουσίας προκειμένου νὰ αὐξήσει τὴν ἰδία στὸν τομέα του ἰσχύ φαίνεται πὼς μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ σὲ δύο κύριες αἰτίες: α) στὴν ἀπὸ μέρους του ἀκέραια προγραμματικὴ συνειδητοποίηση ὅτι, ἐφόσον κανένα σύστημα (πολιτικῆς) ἐξουσίας δὲν μπορεῖ νὰ περικλείσει μέσα του ὅλες τὶς δυνατὲς / σημαίνουσες μορφές ἢ πλευρὲς τῆς ἰσχύος⁶² (βλ. προ-

νες, ἀσυστηματοποίητες, πολιτικὲς πράξεις (ἤδη λ.χ. στὴν τελετὴ ἀποθέωσης τῶν αὐτοκρατόρων)· κι ἂν τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἦχεῖ ὑπερβολικό, ἂν ὄχι ἐξωφρενικό, στὰ εὐαίσθητα ὄψια τῶν σημερινῶν “βελτιωτῶν” μας, ἄς ἀναλογιστοῦν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὰ λόγια τοῦ Κονδύλη, τὰ περιεχόμενα σὲ μιὰ σχετικὰ ὀψιμη ἐπιστολὴ του: «...λίγοι ξέρουν πόσο γόνιμα ἀποτελέσματα ἔχουν δώσει ὡς τώρα οἱ συγκριτικὲς μορφολογικὲς ἀναλύσεις τοιμῶν φαινομενικὰ ἄσχετων μεταξὺ τους. Ποιὸς βάζει μὲ τὸ νοῦ του π.χ. ποιὰ σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν προοπτικὴ, ὅπως τὴν ἀνακαλύπτει ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἀναγέννησης, καὶ στὴν ταυτόχρονη ἐφεύρεση τῶν πυροβόλων ὄπλων, ἥτοι στὸ βᾶθεμα (τῆς ἀντίληψης) τοῦ χώρου μέσῳ τῆς βαλλιστικῆς;...Εἶναι τυχαῖο καὶ ξεκάρφωτο τὸ γεγονός ὅτι γύρω στὸ 1900, μέσα σὲ 20 περίπου χρόνια, ἀλλάξαν ταυτόχρονα καὶ ριζικὰ μορφή ἢ λογοτεχνία, οἱ εἰκαστικὲς τέχνες, ἡ μουσικὴ, ἡ φυσικὴ ἐπιστῆμη, ἡ γλωσσολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ λογικὴ κτλ. κτλ.; (ἐπιστολὴ τῆς 13.4.1992 στὸν Σπύρο Ἰσακινιά – δημοσιευμένη στὸν Κατάλογο τῶν ἐκδόσεων Στιγμὴ (ἀρ. 23), Φεβρουάριος 2007, σελ. 55-60· γιὰ τὸ παραπάνω παράθεμα: σελ. 57-58). Καὶ ἐὰν τοῦτα οὐδεμιὰ περίσκεψη προκαλοῦν, ἄς ἐφελλκύουν τουλάχιστον τὴν προσοχὴ τους τὰ ὄχι καὶ τόσο εὐκαταφρόνητα (σύστοιχα) λόγια τοῦ Arthur Brittan –τὰ ὁποῖα ὁ Κονδύλης συμπεριέλαβε σὲ ἀνέκδοτο δελτίο του (ἀρ. 4430 [086])– ἀναφορικὰ μὲ τὸν βαθμὸ πνευματοποίησης ποῦ ἐνδεχομένως ἀναμένεται νὰ λάβει ἢ ἀπόπειρα “ὀλοκληρωτικῆς” κατάρτησης τῆς καθολικότητας μέσῳ τῆς πολὺπλευρῆς διεπιστημονικῆς συνεργασίας: «Τὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι δραματικὴ εἶναι σὰν νὰ λέμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐνδιαφέρονται νὰ ἀποτρέψουν ἄλλους νὰ ἔχουν πλήρη ἀντιληπτικὴ διείσδυση στὰ κίνητρά τους. Παραστάσεις, διαδραματίσεις, ὑπόδυση ρόλων, λαμβάνουν χώρα προκειμένου νὰ ἐλαχιστοποιηθεῖ ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοαποκάλυψης» (βλ. Brittan A., *Meanings and Situations*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, σελ. 123).

Στὸ ἴδιο πνεῦμα διατυπώνεται κι ὁ ἀκόλουθος ἀφορισμὸς τοῦ Κονδύλη: «Ἡ μεγαλύτερη ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας δὲν βρίσκεται παρὰ στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἐπινοήθηκε ἀκόμα ἡ τέλεια καταπίεση» (δικὴ μου ἐμφαση). Πιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐνδεχομένως συνάπτεται ἕνας ὀρισμένος τύπος συντηρητισμοῦ –καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποῦ κατὰ κανόνα ἀφελῶς ἀποδίδεται στὸν Κονδύλη– μὲ ἀνάλογες πρὸς τὶς παραπάνω παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἔλευση ἄκρω “δυσμενέστερων” κοινωνικῶν ὄρων (ἀπὸ τοὺς τωρινούς) ἀκριβῶς μέσα ἀπὸ ὀλόθυμες “βελτιωτικὲς” προθέσεις, θὰ χρειασθεῖ νὰ

⁶² Μολονότι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ αἴτημα καὶ διακύβευμα τοῦ μέλλοντος, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὶς καλπάζουσες διεπιστημονικὲς [interdisciplinary] συνεργασίες μεταξὺ ἐκτεχνικευμένων ἐπιστημονικῶν κλάδων, ὅπως κάποτε καὶ ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες μεταξὺ θεωρητικῶν ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνῶν: νὰ ἐφευρεθεῖ ἕνα τόσο περιεκτικό, ὑποβλητικό καὶ στιβαρὸ σύστημα ἐξουσίας ποῦ νὰ ἀπορροφᾶει μέσα του κάθε μορφή ἰσχύος ὥστε νὰ μὴν ἀφήνει περιθώριο σκέψης γιὰ ἀντίσταση καὶ κανένα κρυφὸ ἀντικλεῖδι – κάτι ποῦ προφανέστατα ὄλοι αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ ἀθλητὲς θὰ δυσκολευθοῦν πολὺ νὰ συλλάβουν: τί εἶδους μορφώματα δηλ. μέλλον νὰ ἐναγκαλιστοῦν τὶς δημιουργικὲς τους ἐπίνοιες.

Ἡ συστηματικὴ συνεργασία μεταξὺ διαφορετικῶν ἐπιμέρους θετικῶν πεδίων (βιολογία, φυσικὴ, ἱατρικὴ, κυβερνητικὴ, διαστημικὴ, βαλλιστικὴ κτλ.) ὅπως κι ἡ ἀντίστοιχη, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, δημιουργία ἐνιαίων μορφῶν τέχνης ἀπὸ τὴν συνένωση ἢ σύνθεση τῶν ἐπιτευγμάτων ποικίλων τεχνῶν (τελευταίως μάλιστα ὑπὸ τὴν ὁλοένα καὶ συχνότερα ἐπιστρατευόμενη αἰγίδα τῆς κυβερνητικῆς), ἥδη προδίδει στὸν ἐν ἐργηρόρει παρατηρητὴ τὴν ἐν λόγῳ στόχευση, ἢ ὁποῖα βέβαια ὑπῆρξε ἀνάκαθεν ἐνεργὴ ἀκόμη κι ἂν ἀποτυπωνόταν στὸ ἀπώτερο παρελθὸν σὲ μεμονωμέ-

αναφερθέντα δελτία αρ. 4020-4021, 4029-4030), ανώφελη και μάταια παρουσιάζεται από ένα σημείο και πέρα ή ολόθυμη, έμμανής και απολύτως επενδυμένη άξιακά επίδιωξη τής κατοχής και κατασφάλισής της, και β) στην επίγνωση ότι ή βαθύτερη, ποιοτικότερη και πιό μακροπρόθεσμη μορφή ισχύος κατά κανόνα δεν είναι παρά εκείνη που βασίζεται τελικά στο αυτόβουλον του άλλου να τήν παράσχει, άρα δέον είναι ν' αναζητηθεί σέ χώρους μη πολιτικής έξουσίας, όπως κατ' έξοχην ό πνευματικός, όπου τó στοιχείο του έξαναγκασμού φαίνεται κατά πολú ήπιότερο. Το δεύτερο αυτό στοιχείο είναι σημαντικό, διότι από μόνη της ή συνειδητοποίηση τής ανεπάρκειας τής έξουσίας να περιλάβει έντός της όλες τις έπιμέρους μορφές ή τούς κρυστάλλους ισχύος τίποτε τó απολύτως δεσμευτικό ή αναγκαίο δεν προοιωνίζεται για τó επίπεδο τής πράξης πρòς τήν κατεύθυνση τής αποποίησης τής έξουσίας - όσο και αν αυτήν ακριβώς τήν συνεπαγωγή θά ήθελαν να καταστήσουν "νομοτελειακή" ή νομολογική άρκετοι αντίπαλοι τής στρατευμένης θεωρίας τής απόφασης και υπέρμαχοι του συνδιαλασσόμενου Λόγου, διεπόμενοι από τήν τυπική όρθολογιστική προκατάληψη πώς ό κριτικός "διαφωτιστικός" Λόγος θά μπορούσε μιá μέρα να έξαλείψει με τήν "σοφία" και "ώριμότητά" του "παρωχημένες μονομέρειες" και "όλοκληρωτικές πρακτικές".

Η προσεκτική έξεργασία τών δύο παραπάνω ιδεών, και ειδικότερα ό σαφέστερος προσδιορισμός τής σχέσης τους, μιá παρέχει, όπως νομίζω, κατάλληλο έρμηνευτικό σύνεργο για τó "ξεκλείδωμα" τής κονδύλειας (όψιμης) θέσης περι ισχύος: Έάν ή διαπίστωση ότι καμμιá μορφή έξουσίας δεν μπορεί να άγκαλιάσει στο μορφολογικό της πλαίσιο ή να "άπορροφήσει" μέσα της κάθε δυνατό είδος ισχύος άποτελεί έπιχείρημα υπέρ τής σχετικότητας, ανεπάρκειας και έν γενέει άνημπορίας τής έξουσίας ως έξουσίας να καταστεί μόνη και καθολική μορφή κυριαρχίας, τότε, ή έτερη διαπίστωση περι τής έν τή πράξει συχνά με-

γαλύτερης ή ούσιαστικότερης επίδρασης μιáς μη άνοιχτά έπιβαλλόμενης και "εύπλαστότερης" (έναντι τής έξουσίας) ισχύος, άποτελεί, θά μπορούσαμε να πούμε, έπιχείρημα υπέρ τής θέσης ότι είναι έφικτή σχετικώς ή ως ένα σημείο ή κατάκτηση ένòς είδους μονιμότερης ή ποιοτικότερης έπιρροής, έστω κι αν όλιγότερο δεσμευτικής και κατ' άρχην περισσότερο συναρτημένης μ' έναν έπιμέρους τομέα· άποτελεί, κοντολογίς, μιá περιορισμένη ή μετριασμένη, αλλά πάντοτε σημαίνουσα, σχετίκευση του πρώτου έπιχειρήματος. Δεν αίρει, άσφαλώς, τó γενικώς ισχύον και, άρα, περιεκτικότερο πρώτο έπιχείρημα, διότι ή έν λόγω σχετικότητα και ανεπάρκεια ή άδυναμία έπίτευξης τής άπόλυτης "καθολικότητας" καλύπτει με τó πέπλο της όχι μονάχα τήν έπικράτεια που καταλαμβάνει τó έκάστοτε σύστημα έξουσίας, παρά και τήν αντίστοιχη τής έκάστοτε δυνατής μορφής ή πλευράς ισχύος, όσο ραφιναρισμένη ή σύνθετη και να παρουσιάζεται ή τελευταία· δηλώνει, ώστόσο, ότι, μολονότι είναι πράγματι άδύνατη ή κατασφάλιση μιáς μόνης, καθολικά άποδεκτής και ίστορικά άπαρασάλευτης θέσης κυριαρχίας, εάν και έφόσον ύπάρχει (σ' έναν βαθμό τουλάχιστον) μιá "ποιοτικότερη", βαθύτερη και πιό μακροπρόθεσμη κοινωνική άναγνωρισιμότητα και επίδραση, αυτή πρέπει ως έπί τó πλείστον να αναζητηθεί, δύνامي τής ιδιαίτερης ύφης της, μάλλον στην ευρύτερη σφαίρα τής ισχύος παρά τής στενά νοούμενης (τ.έ. πολιτικής) έξουσίας. Από ένα σημείο και πέρα μάλιστα είναι ακριβώς ή ίδια ή κατάκτηση τής έκάστοτε συγκεκριμένης μορφής ισχύος που de facto φανερώνει μέσα από τήν άπτή - χειροπιαστή ("σαρκωμένη") της μερικότητα τó έν γένει άνέφικτον τής κατοχής άπόλυτης και καθολικά άποδεκτής ισχύος ή έξουσίας. Πρέπει έντούτοις να φθάσει κανείς στα άκρα ένòς προικισμού ή τής καλλιέργειας ένòς χαρίσματος για να μπορέσει να αισθανθεί και να δείξει ότι είναι ένας εκ τών προικισμών, ένα μεταξú άλλων χαρισμάτων, όπως ακριβώς πρέπει από μιάν όρισμένη κατακτηθείσα ή καταληφθείσα κοινωνική θέση να έρθει πρώτα

επανεέλθουμε σέ άλλη θέση.

σὲ ρήξη μὲ τὴν κρατοῦσα θέση πού συνάπτεται μὲ μιὰ καθιερωμένη νόρμα γιὰ νὰ μπορέσει ἀνασκοπικά ν' ἀντιληφθεῖ τὸ δομικὰ κοινὸ ἔδαφος πού μοιράζεται ἡ «παραβατικὴ» ἢ «ἀποκλίνουσα» [*transgressive*] αὐτὴ θέση του μὲ τὴν ἀντίστοιχη κρατοῦσα, τὴν συνδεόμενη μὲ τὴν ἀνάλογη νόρμα (ἄρα καὶ τὴν «μονομέρεια» αὐτῆς τῆς «ἀνατρεπτικῆς» θέσης) πίσω ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε διαφορετικὰ περιεχόμενα ἢ ἰδεολογικὰ πρόσημα πού χωρίζουν τὶς δύο τους⁶³.

Ὁ Κονδύλης, μὲ ἄλλα λόγια, φαίνεται νὰ προχωράει ἐδῶ ἓνα βῆμα παραπέρα ἀπὸ τοὺς ὁμοτέχνους του: ἀναγνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὸ ἐν γένει περιορισμένο τοῦ κρυστάλλου ἰσχύος πού ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν θεωρητικὴ του δραστηριότητα, μολονότι πράγματι θεωρεῖ πὼς αὐστηρὰ «ἐντὸς τῶν τοιχῶν» τῆς ἐπιστήμης ὡς ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας ὁ ἴδιος ἐκφράζει τὴν ἀνώτερη θεωρητικὴ θέση καὶ πὼς ἡ κοινωνικοοντολογικὴ αὐτὴ θέση διαθέτει τὴν ξεχωριστὴ ἰδιότητα νὰ συμπυκνώνει στὸ μορφολογικὸ της πλαίσιο ὅλες τὶς βασικὲς δομὲς σκέψης καὶ δράσης.

Στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐν γένει πεπερασμένου χαρακτήρα τοῦ κρυστάλλου ἐκείνου ἰσχύος, τοῦ ἀπορρέοντος ἀπὸ τὴν ὀλόπλευρη καλλιέργεια

τῶν προσωπικῶν του κλίσεων καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἰδίων δυνατοτήτων, διαβλέπει κανεὶς ἓνα ἐγχείρημα πένθους καί, παράλληλα, «μιὰ διανοητικὴ δυνατότητα ἢ ἰκανότητα νὰ θέτει κανεὶς ἐνώπιόν του τὴν προβληματικὴ ἢ μάταιη πλευρὰ τῆς ζωῆς [πὺ δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἐξωραϊσθεῖ ἀπὸ τὴν κατοχὴ μιᾶς καὶ μόνης μορφῆς ἰσχύος], ἢ ὅποια ὅμως ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν περίσσεια ὑγεία καὶ τὴν πληρότητα τῆς ὑπάρξεως»⁶⁴. Ἐδῶ, ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο μετερίζι, τὸ λεγόμενο «πνευματικὸ», ἐπιλέγεται ὁ κοινὸς δρόμος τῆς κοινωνίας, ἐὰν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἔτσι, γιὰ νὰ δεიχθεῖ ὅτι καὶ πὼς ἀποσύρεται καθένας στὴν ἰδιωτικότητά του γιὰ νὰ περπατήσει τὸν δρόμο τῆς κοινωνίας στὸ «σπίτι» ἢ τὸ ὑπάρξιακό του καβούκι πρὶν τὸν διαβεῖ ἐκ νέου –ἀφήνοντας τούτῃ τὴ φορὰ διακριτὰ ἴχνη– ἔξω ἀπ' τὸ προσωπικὸ του καταφύγιο, ἀτάραχα τιμώντας τὴν ἐπανάληψη τῆς Ἱστορίας.

Μποροῦμε ἐδῶ νὰ ποῦμε, ὄχι δίχως κάποια αὐτοπεποίθηση, ὅτι φαίνεται νὰ ἔχουμε δύο λειτουργίες ἢ στιγμὲς ἐγγραφείσες στὴν –διὰ τοῦ θεωρητικὸ ἐνεργήματος τῆς περιγραφικῆς θεωρίας καὶ τῆς δημοσιοποίησής του– ἄσκηση ἰσχύος ἀπὸ μέρους τοῦ Κονδύλη, μιὰ «ἐξωτερικὴ» καὶ μιὰ «ἐσωτερικὴ», πού συνυπάρχουν, ἐναλλάσσονται, ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ ἐνίοτε 'διολισθαίνουν' ἀθόρυβα ἢ μιὰ στὴν ἄλλη: ὁ πορισμὸς ἰσχύος ἀφενὸς λαμβάνει χώρα μέσα ἀπὸ τὸν νομοποιητικὸ-καθολικευτικὸ [*legislative*] χαρακτήρα τῆς ἰδίας τῆς πράξης καὶ τὸν ἀντίστοιχὸ τῆς τρόπου παρουσίας· ἐν προκειμένῳ, δηλαδή, μέσα ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση τῶν πορισμάτων τῆς θεωρίας στὴν κοινότητα καὶ εἰδικότερα τὰ πνευματικὰ της θέσμια (συνεπεία τῆς καλλιέργειας μιᾶς δεξιότητας γι' ἀπόκτηση γνώσης καὶ συνεπῆ λογικὴ σκέψη) ἀναδύεται τὸ πρόσωπο πού κομίζει τοὺς ἐν λόγῳ καρποὺς τῆς θεωρητικῆς συγ-

⁶³ Ἐδῶ ἀκριβῶς καταφαίνεται ἡ ὄχι ἀσήμαντη διαφορὰ τοῦ Κονδύλη ἀπὸ τὸν Heidegger καθὼς καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ λεγόμενου ἡρωικοῦ ὑπάρξιμοῦ: Ἐνῶ οἱ δεῦτεροι φανερὰ ἢ σιωπηρὰ διαχωρίζουν τελικὰ μὲ ἀξιολογικὴ ἔννοια τὰ ὑποκείμενα σὲ «αὐθεντικά» καὶ «ἀναυθεντικά», θεωρώντας πὼς τὰ πρῶτα ἔχουν ἐπιτέλους ξεπεράσει τὸ σκέπτεσθαι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ «μαγικοῦ ραβδιοῦ τοῦ αὐτονόητου» ὡς εἰσηγητὲς / φορεῖς μιᾶς «διακριτῆς» ἢ σημαίνουσας (θεωρητικῆς) πράξης, ὁ Κονδύλης βλέπει, ἀπεναντίας, σὲ τούτῃ τὴν διακριτότητα ἢ τὴν στιγμὴ τῆς ρήξης τοῦ θεσμισμένου τὴν –ἀπαραίτητη γιὰ ὀρισμένα ὑποκείμενα– προϋπόθεση μονάχα ἢ τὸ ἀπλὸ μεταβατικὸ στάδιο πρὸς ἀνασκοπικὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους των τοῦ κοινῶ δομικοῦ χώρου πού μοιράζονται μὲ τὶς λοιπὲς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις (τὶς μὴ ἐπιδιδόμενες λ.χ. στὸν ἀδιάλειπτο δασκεπτικὸ λογισμό καὶ τὴν ἀντίστοιχη βίωση ἀκράϊων ὑπάρξιακῶν καταστάσεων) πέραν τῶν ἀξιοσημειωτῶν διαφορῶν πού ἀναπτύσσονται μεταξύ τους τὰ ἐν λόγῳ ὑποκείμενα ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου.

⁶⁴ Fr. Nietzsche, *Ἡ Γένεση τῆς Τραγωδίας*, «Ἀπόπειρα αὐτοκριτικῆς», ἐνὸτ. 1 στό: *Basic Writings of Nietzsche*, ἐπιμ. & μτφρ. W. Kaufmann, The Modern Library, New York 1992, σελ. 17-18 (ἐμφαση δική μου – ἐλαφρῶς παραφρασμένο ἐδῶ τὸ πρῶτο σκέλος τῆς πρότασης).

κομιδής, δηλώνοντας έτσι την αρμοδιότητά του έναντι των άλλων στον συγκεκριμένο τομέα της κοινωνικής παραγωγής / δραστηριότητας, στην βάση της οποίας αξιώνει δεσμευτικότητα· αφετέρου, ό πορισμός ισχύος λαμβάνει χώρα από την αναγνώριση της *έν γένει* μερικότητας αυτής της επίδοσης ή του *έν λόγω* καλλιεργημένου χαρίσματος (του συναπτομένου με τό ιδιαίτερο ποιόν της θεωρίας) και προδίδει την ικανότητα αυτοσχετίκευσης ή τό διαθέσιμο στον φορέα απόθεμα να μπορεί να βλέπει τόν *έναντό* του ως Άλλον μέσα από την υπόδυση *έτερου* κοινωνικού ρόλου.

Σ' ένα πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, ή πρώτη στιγμή φαίνεται να είναι ή «έξωτερική», εκείνη δηλαδή στην όποία ή ισχύς *άντλείται* *έκ* της αναγνώρισης πού πηγάζει από την πειθώ ή την επιχειρηματολογική «καθυπόταξη» του Άλλου, *ένω* ή δεύτερη, ή «έσωτερική», εκείνη στην όποία ή ισχύς *άπορρέει* από την ικανότητα του *ύποκειμένου* να «*άνοίγεται*» στον *έναντό* του και να τόν καθιστά *έτοιμο* ν' *άποδεχθεί* την προοπτικότητα της πράξης του. Φαίνεται, *ώστόσο*, οί δύο παραπάνω «*στιγμές*» ή λειτουργίες να *εύρίσκονται* μεταξύ τους *σέ* διαλεκτική *άλληλεπίδραση* τόσο πού φθάνει να *μήν* είναι πάντοτε *όρατό* πού *έντοπίζεται* κάθε φορά τό πρόσωπο και πού τό προσωπείο, ποιά *έστία* τροφοδοτεί την *άλλη* ή ποιά βλέπεται *ώς* βαθύτερη και *άρα* πιά προσωπικά *έπενδυμένη* από την *έποψη* του πορισμού ταυτότητας. Έτσι λ.χ. τό στοιχείο πού θεωρείται ότι ό Άλλος *έκλαμβάνει* *ώς* ιδιότητα του *ύποκειμένου* προσπορίζουσα *σέ* αυτό την *κατ' έξοχήν* *προνομιακή* *έσωτερικά* θέση, τό *ίδιο* τό *ύποκειμένο* μπορεί να *άντικρίζει* *ώς* *μέσον* *άυτοεξάπατησης*, *έκεί* δηλαδή πού ό Άλλος *ύπολαμβάνει* *μιά* *πράξη* *ώς* *κύρια* *πηγή* *άυτοπραγμάτωσης* του *ύποκειμένου* ή *όχημα* *ύπεροχής* και *κοινωνικής* του *κατίσχυσης*, *έκεί* τό *ίδιο* τό Έγώ μπορεί να βλέπει *μονάχα* *έναν* *τόπο* της *έτερογονίας* των *σκοπών* και *μιά* *γωνιά* *χαμογελαστής* *σύνπτωσης* ή *κοσμικής* *είρωνείας*, *όπως* *άλλωστε* *κι* *άντίστροφα*: *έκεί* πού ό Άλλος *έντοπίζει* ένα *πλήγμα* *κοσμοεικόνας* και *μιά* *διασπαστική* *όπη*

ταυτότητας του Έγώ, *έκεί* μπορεί τό *ύποκειμένο* να *βρίσκει* την *πιά* *ιδιαιτέρη* *πτύχη* της *ύπερηφάνειας* του.

Τί σημαίνουν όλα αυτά για τό προκείμενο; Σημαίνουν *άπλούστατα* *ότι* στην *ίδια* την *πράξη* του *Κονδύλη* να *άνακοινώσει* τ*ά* *πορίσματα* της *ρηξικέλευθης* *θεωρίας* του *συνυπάρχουν* και *άλληλοδιαπλέκονται* *μιά* *στιγμή* πού *έπιδιώκει* *ύπεροχή* *έναντι* των *άλλων* και *μιά* *στιγμή* πού *έκφράζει* την *βούληση* *άποδοχής* της *ματαιότητας* της *παραπάνω* *επίδιωξης* στην *άρχη* της *έννοια*, *άπορρεύσης* της *δευτέρας* από την *έπίγνωση* της *μερικότητας* της *άποκτηθείσας* *ισχύος*, της *δομικής* *κοινοτοπίας* και της *προφάνειας* της *έπαναληπτικής* *ιστορικά* *τροχιάς* *μιάς* *ανάλογης* *κίνησης*. Τό *άξιοσημείωτο* *έδώ* είναι *ότι* *κάθε* *φορά* πού *ό* *τρόπος* *παρουσίασης* της *θεωρίας* του *τείνει* ν' *άνασύρει* την *στιγμή* της *θέλησης* για *συμφιλίωση* με την *ματαιότητα* και την *δομική* *κοινοτοπία*⁶⁵, *τότε* *άκριβώς* με *μιά* *βαθύτερη* ή *ιδιότυπη* *έννοια* είναι πού *άναδίδεται*, *ώς* *έπί* τό *πλείστον*, ή *αίσθηση* και τό *πάθος* *μιάς* *ύπερτατης* και *μανιασμένης* *προσωπικής* *φιλοδοξίας* και *κρύφιας* *έλπίδας* για *ύπεροχή* *κι* *άνωτερότητα*, *ένω*, *άπεναντίας*, *όταν* *ό* *ρητά* *έκπεφρασμένος* *στόχος* είναι να *άποθεωθεί* ή *ισχύς* και να *ύπογραμμισθεί* *πολεμικά* (*έναντι* των *ήθικολογικών*, *τούτη* *τη* *φορά*, *αίτίαςέων*) ή *ανάπόδραση* στην *άνθρωπολογική* *άνάγκη* για *έπικράτηση* και *έπιβολή*, *συχνά* *έκεί*, *άθέλητα* ή *άνεπίγνωστα* και *πάντα* *έμμεσα*, *θάλλει* *ένα* *αίσθημα* «*κενού*», *έλλειψης* *νοήματος* ή *ματαιότητας* *ώς* τό *ύπόβαθρο* *έκείνο* ή τό *προηγηθέν* *status* από τό *όποιο* *έπιδιώκεται* να *άποσπασθεί* ή *ύπαρξη* *διά* της *άνάδειξης* της *έννοιας* της *κοινωνικής* *κατίσχυσης*, *προτασσομένης*, *σέ* *τελική* *άνάλυση*, της *λογικής* του «*καλύτερα* (*ύπο*)*ταγμένος* ή *άφοσιωμένος* *στό* *κοσμικό* *παχνίδι* της *ισχύος*, *παρα* *δίχως*

⁶⁵ *Ίδέα* πού *τελικά* φαίνεται να *μήν* *διέλαθε* *όλότελα* του *Κονδύλη*: *βλέπε* την *τελευταία* *παράγραφο* του *δοκιμίου* «*Μελαγχολία και Πολεμική*» *στό* *όμότιτλο* *βιβλίο* (*Θεμέλιο*, *Άθήνα* 2002, *σελ.* 193).

καθόλου προσανατολισμό⁶⁶. Ένδέχεται, βέβαια, να μην ισχύει πάντοτε αυτό, να υπάρχουν τ.έ. περιπτώσεις στις οποίες τὰ κοινοποιημένα λόγια εν πολλοίς συμπίπτουν με την ίδια εσωτερη πεποίθηση, ωστόσο και τότε, ή ανάλογη “σύμπτωση” ή “εϊλικρίνεια” μπορεί να έμφανισθεί μόνον και μόνον επειδή ή περιρρέουσα ατμόσφαιρα έχει υποβάλει ως αυτονοήτως ισχύουσα την ανάγκη υιοθέτησης τής εκάστοτε αντίστροφης πεποίθησης (λ.χ. τὸ “δέον” τής αναίρεσης, αναθεώρησης ή –έστω– συμπλήρωσης [διά επίπρόσθετων πράξεων] μιάς όρισμένης κρατούσας αντίληψης πραγμάτων)· μόνον και μόνον, δηλαδή, επειδή τὸ λεκτικὸ / γλωσσικὸ ἐνέργημα προϋποθέτει στίς δονήσεις και μιά “πολεμική” αϊχμή ή μιά αναφορικότητα πρὸς κάτι, παρουσιαζόμενο τελικὰ ν’ αντιστρατεύεται τὸ ἤδη ισχύον ή να τὸ συμπληρώνει, συνυπάρχοντας πάντως στην αὐτὴ συνάρτηση με κάτι πὸν εἶχε προηγηθεῖ και στήν πράξη αναγνωριστεῖ μέχρι τὰ τότε ως θέσφατο.

Όπως και να έχει, μάς φαίνεται γενικὰ σωστό να πούμε ότι υπάρχει μιά στιγμή «αὐτοφανερώσεως» και μιά στιγμή «αὐτοαπόκρυψης» – δηλ. μιά ἀμφιρρέπεια στὸν τρόπο παρουσίασης τής συγκεκριμένης θεωρητικῆς πράξης (προδιδόμενη ἄλλωστε κι ἀπὸ τὸν πολεμικὸ τόνο τοῦ συγγραφέα) – σὲ κάθε δήλωση ὑπεροχῆς ἀπορρέουσας τόσο ἀπὸ τὴν ίδια ἐπιστημονική ἀνωτερότητα ὅσο και, ἀντίστροφα, ἀπὸ τὴν παραδοχή

τῆς ἀδυναμίας ἀναγόρευσης ἀνάλογης ὑπεροχῆς σὲ ἀπόλυτη ἰδία “καθολικότητα” ή “παντοδυναμία”, με δεδομένο πάντοτε ὅτι ή κατάκτηση τῆς τελευταίας, ἄρα και τῆς ἀμέριστης / ἀκατανέμητης “κεντρικότητας” τῆς ἰδίας προοπτικῆς στὸ κοινωνικὸ πεδίο, ὑπῆρξε πράγματι τὸ παιδιόθεν σοβαρὸ ὄνειρο κάθε ἀνθρώπου πὸν δὲν καταδέχεται να αὐτοπαραμυθιάζεται πὼς τάχα δὲν ἦταν αὐτό. Κάθε μιά στιγμή (ἐπιδίωξη ὑπεροχῆς δύναιται τῆς ἐπιστημονικῆς κατίσχυσης ὅσο και δύναιται τῆς ὑστερογενοῦς σχετικέυσης τῆς) δὲν μπορεί λοιπὸν να νοηθεῖ ως ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν εκάστοτε πολεμικὸ ἀποδέκτη.

Έχοντας αὐτὰ ὑπόψη, θὰ μπορούσαμε τώρα, συμπερασματικά, να ἀποφανθοῦμε –ξαναπιάνοντας τὸ ἐννοιολογικὸ ζεύγος “ισχύς - ἐξουσία” – ὅτι *ἐκεῖνο πὸν ἐπιδιώκεται τελικὰ εἶναι ή ἰσχύς με –ἐν μέρει– ὄρους ἐξουσίας*, τ.έ. δεσμευτικότητας. Πάει να πει: ἐπιζητεῖται ή ἰσχύς, ἀπὸ ἕνα σημείο και πέρα τουλάχιστον, με τρόπο τέτοιο ὅστε να μὴν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους και, ἐν τέλει, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο ως ἐκεῖνο πὸν ἀντλεῖ κανεῖς επειδή και μόνον δὲν (μπορεῖ να) διαθέτει ἐξουσία, παρά, ἀπεναντίας, ως ἐκεῖνο πὸν ἀντλεῖ κάποιος διότι –ἂν και γνωρίζει τὴν μεγάλη σημασία τῆς ἐξουσίας ή ὅτι ὁ ἴδιος (θὰ μπορούσε να) διαθέτει σημαντικὸ κρῦσταλλο θεσμικὰ δεσμευτικῆς κοινωνικῆς ἰσχύος (μετερχόμενος λ.χ. και ἄλλα μέσα)– “αὐτοβούλως” ἀποποιεῖται τὸν ἐν λόγω κρῦσταλλο ἐξουσίας σ’ ἕναν βαθμὸ, χάριν μιάς διαφορητικῆς, “μονιμότερης” και “ποιοτικότερης” μορφῆς ἰσχύος στήν ὁποία προσδίδονται πλέον σημαίνοντα προνομιακὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δεσμευτικότητας τῆς ἐξουσίας.

Ἡ *μερική* αὐτὴ ἀποποίηση συνεπάγεται ὅπως ὁδηγεῖται ὀρισμένες κοινωνικῆς θυσίες ή παραχωρήσεις πὸν δὲν μποροῦν παρά να μείνουν ἀνεκλογίκευτες· ή ἀνάληψη τοῦ ὁποιοῦ αὐτοῦ κόστους, ωστόσο, ἀντικρίζεται ως ἕνας «ἀνώτερος πραγματισμός»⁶⁷. Μονάχα ἔτσι ή ἰσχύς μπο-

⁶⁶ Στὸ ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 4578 ὁ Κονδύλης γράφει συναφῶς: «Προκειμένου κάποιος να βρεῖ θαλπωρὴ και *status* εἶναι διατεθειμένος να ὑποταχθεῖ σὲ μιά ἰσχύ [διάβαζε στήν παρούσα συνάρτηση: σὲ μιά κοινωνική νοο-τροπία]. Ἡ ἰσχύς [ή τοιαύτη νοο-τροπία] ἱκανοποιεῖ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. Ἡ λογική εἶναι: καλύτερα ὑποταγμένος παρά ἀνευ *status*». Γενικότερα, πρέπει να σημειωθεῖ πὼς σύσσωμο τὸ ἐπιχείρημα τοῦ κυρίως κειμένου για τὴν συχνὰ λανθάνουσα ἀνατιστοιχία ρητῶς ἐκπεφρασμένων λόγων και «εσωτερικῆς» ψυχικῆς κατάστασης ἀπῆχει κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ρήσης τοῦ Goethe: «Ἀρκεῖ να διακηρύξει κανεῖς πὼς εἶναι ἐλεύθερος και θὰ αἰσθανθεῖ ὅτι δὲν εἶναι. Ἄν έχει τὸ θάρρος να τὸ παραδεχθεῖ, θὰ αἰσθανθεῖ ἐλεύθερος.» (*Maximen und Reflexionen*, ἑλλην. μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος & Κλάους Μπέτσεν, Στιγμῆ, Ἀθήνα 1993, σελ. 21).

⁶⁷ Με τὴν ἔννοια πὸν δίδει στὸν ὄρο αὐτὸ ὁ Κονδύ-

ρεϊ τελικά να ιδωθεί ως ευρύτερη και (στην προοπτική θεώρηση του φορέα της) “περιεκτικότερη” ή “άνωτερη” τής εξουσίας, επειδή ακριβώς κατορθώνει σ’ έναν βαθμό να μετατοπίζει το κέντρο βάρους τής τελευταίας χωρίς εν ταυτῶ να αποποιείται συλλήβδην τὸ εἶδοποιό της στοιχείο, τ.ἔ. ἐκεῖνο τής δεσμευτικότητας. Ἀπὸ αὐτὸ πάλι ἀβίαστα συνάγεται ὅτι ὅσο πιὸ πολὺ προχωράει τὸ πνεῦμα, τόσο πιὸ βαθιά, σύνθετη, πολυδαίδαλη καὶ πολυμερῆς φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἐπιζήτηση τής ἰσχύος ποὺ διαποτίζει τὴν ἄσκηση τής θεωρητικῆς - ἐπιστημονικῆς πρακτικῆς⁶⁸. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἤξερε ὁ Κονδύλης καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ὅτι μὲ τὴν θεωρία του δὲν αἶρει τὶς συγκρούσεις -οὔτε καὶ προσπάθησε ἄλλωστε ποτὲ νὰ δείξει ὅτι εἶχε σκοπὸ νὰ τὶς ἐξοβελίσει- παρὰ μονάχα τὶς ἐκλεπτύνει, τὶς ἀναβιβάζει σ’ ἓνα ἄλλο ἐπιχειρηματολογικὸ ἐπίπεδο, καθιστώντας τες πιὸ “πνευματικῆς”⁶⁹. Καὶ μέσα σ’ ὅλα αὐτά,

λης στὴν καταληκτικὴ πρόταση τοῦ ἔργου *Ἐπιστήμη, Ἴσχύς καὶ Ἀπόφαση*, Στιγμῆ, Ἀθήνα 2001, σελ. 66.

⁶⁸ Στὸ δελτίο ἀρ. 5616 ὁ Κονδύλης ἔχει συμπεριλάβει τὴν συναφῆ ἄποψη τοῦ Bachelard (*Le Nouvel Esprit Scientifique*, σελ. 12) σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρηση εἶναι πάντα μιὰ παρατήρηση πολεμικῆ».

⁶⁹ Ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε μὲ νόημα «...ἡ δημόσια ἐμφάνιση τής ἀξιολογικῆς ἐλεύθερης σκέψης ἔχει ὡς μόνον ἀποτέλεσμα νὰ κινητοποιοῦνται οἱ ἐχθροὶ τῆς καὶ νὰ ἐκλεπτύνονται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κανονιστικῶν θεωριῶν», *Ἴσχύς καὶ Ἀπόφαση*, Εἰσαγωγή, ὁ.π., σελ. 15 (δική μου ἐμφαση)· βλ. καὶ «Ὁφειλόμενες Ἀπαντήσεις» στό: *Μελαγχολία καὶ Πολεμικὴ*, ὁ.π., σελ. 149-150. Ἴσως στὴν -ἀρχικῶς ἀθέλητη αὐτὴ- διαίω- νιση τής σύγκρουσης (διὰ τής ἔμμεσης παρότρυνσης γιὰ ἐκλεπτύνση τῶν κανονιστικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τὴν ἐν γένει “πνευματοποίηση” τῶν σύστοιχων πολεμικῶν θεωρητικῶν κατασκευῶν) νὰ ὀφείλεται, μεταξὺ ἄλλων, ἡ ἔνταξη τής ἐσωτερικῆς “σχάσης” ἢ ἀμφιθυμίας τοῦ Ἑλλῆνα στοχαστῆ, ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν ἐκρηκτικὴ ἀνάγκη του γιὰ ἐνεργητικότερη μετοχὴ στὸ κοινωνικοπρακτικὸ γίνεσθαι κάθε στιγμῆ ποὺ συνειδητοποιεῖ ἑαυτὸν ὡς “ἀμιγῆ” παρατηρητῆ ἢ “ἐπαίοντα τοῦ περιθωρίου” ὁ ὁποῖος ἄλλο δὲν κάνει ἀπὸ τὸ νὰ πυροδοτεῖ τὴν ἀνάγκη περιχαράκωσης τής -αὐτοκατανοηθείσας ὡς “ἀντίπαλης”- ἔτερης πλευράς.

ὑποδαυλίζει τὸν πόθο γιὰ ἓνα οὐτοπικὸ τους ξεπέραςμα (ἓνα ξεπέραςμα τῶν συγκρούσεων ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἔρθει μακάρι τί), ἀναδεικνύοντας τὴν στιγμῆ τής σχετικότητας, τής ματαιοδοξίας καὶ τής δομικῆς κοινοτοπίας, τὴν ἰδέα τοῦ αἰδίου κύκλου καὶ τὴν ἐξαισία στιγμῆ τοῦ αὐτοσαρκασμοῦ ποὺ κατακλύζει κάποιον ὅταν ἡ ὄλο- ἓνα ἀναπτυσσόμενη θέρμη τής ἐπαναληπτικῆς κίνησης νιώθει νὰ τὸν σηκώνει γιὰ ἓνα δέκατο τοῦ δευτερολέπτου πάνω ἀπ’ ὅλες τὶς γήινες τραγωδίες. Εἶναι τότε ποὺ ἀποκαλύπτεται στὸν θεωρητικὸ παρατηρητῆ πῶς ἡ θαρραλέα αὐτοσχετικὴ τοῦ δρῶντος ὑποκειμένου προϋποθέτει τὴν (λαθραία) μεταφορὰ τής ὑπερφάνειας ἢ ἀπόδοσης αὐτοαξίας του σ’ ἓνα ἄλλο, ἀθέατο, μέρος (πρβλ. καὶ τὸ προαναφερθὲν δελτίο ἀρ. 4710)· κι εἶναι ἐδῶ ἀκριβῶς ποὺ ἡ αὐτόβουλη ἐκθεση τοῦ κοινωνικῶς δρῶντος Ἐγὼ (στὴν πραγματικότητα: ἐνὸς μέρους του) στὴν πνευματικὴ λιακάδα τής σκεπτόμενης κοινότητας δείχνεται ἢ ἐκλαμβάνεται ὡς ἰδιότυπη μορφή αὐτοαπόκρυψης, τέτοιας ποὺ κάνει τὸν ἐν λόγῳ παρατηρητῆ νὰ ἀναφωνήσῃ αὐθόρμητα - ἀντιστρέφοντας τὴν ῥῆση τοῦ Αὐστριακοῦ “ὁμοτέχνου” του: «Εἶθε νὰ δοῦν κι οἱ ἄλλοι κάποτε ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ δικά μου μάτια!»⁷⁰. διότι ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς ἀντιλαμβάνεται εἶναι πῶς ἐδῶ ὁ φορέας τής “αὐτοσχετικέουσας” «δείχνει τὴν μάταιη πληγὴ στὸν ἥλιο»⁷¹, φαινομενικὰ ἀπολύτως παροπλισμένος, σὰν ἓνας ὅμως γεμάτος πίστη στὴν ζωὴ σύγχρονος Προμηθέας ποὺ περιμένει τοὺς συνειδησιακοὺς Ἡρακλεῖς του.

Ἐκεῖνο ποὺ ὀπωσδήποτε τροφοδοτεῖ ψυχολογικὰ τὸ κίνητρο τοῦ Κονδύλη νὰ συνεχίζει ἀπτόητος κι ἀσυγκράτητος τὴν διασκεπτικὴ του

⁷⁰ Ἡ ἀξιοποιηθεῖσα ἐδῶ ῥῆση τοῦ συγγραφέα τοῦ *Tractatus* εἶναι φυσικὰ: «Εἶθε νὰ δώσει ὁ Θεὸς νὰ δεῖ καὶ ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια ὀλωνῶν», L. Wittgenstein, *Culture and Value*, μτφρ. P. Winch, Oxford, Basil Blackwell, 1980, σελ. 63.

⁷¹ Ἡ ἔκφραση ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὸ ποίημα «Δὸν Κιχῶτες» τής συλλογῆς *Νηπενθῆ* τοῦ Κώστα Καρυωτάκη (*Ποιήματα καὶ Πεζά*, Ἑρμῆς, 1979, σελ. 22-23).

διαδρομή είναι πώς έχει στο κατόπι του πολεμικό αποδέκτη την αλαζονεία ή έπαρση των (άκαδημαϊκών) γραφιάδων και την καχυποψία των όχρωμένων πίσω από τις κρατούσες νόρμες επισημονιστών-θετικιστών. Κάθε πράξη αποτελεί πάντοτε μια αντί-δραση και έχει στο βάθος –και στο ίδιο τὸ ύπαρξιακό της ρίζωμα– πολεμικό αποδέκτη πρὸς τὸν ὁποῖο ρητὰ ἢ ὑπόρητα ἀναφέρεται. Ἔτσι κι ἐδῶ, ὁ Κονδύλης εἶναι σὰν νὰ λέει: «Ἄς μιλήσω λοιπὸν στὴν γλώσσα τῶν γραφιάδων, ὄχι διότι ἔχω νὰ προτείνω κάτι ὅπως ἄλλο, παρὰ γιατί ἐπιθυμῶ νὰ χτυπήσω παιχιδιάρικα τὴν αλαζονεία ἐκείνη πού ἀρνεῖται ν' ἀντιληφθεῖ τὴν ματαιοδοξία της, προκειμένου πάλι νὰ τὴν ἀφήσω ἐλεύθερη μετὰ δύο-τρία χτυπήματα, ἀπλῶς καὶ μόνον γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὴν σημασία τοῦ χτυπήματος γενικὰ ὡς προπομποῦ μιᾶς βαθύτερης ἐπικείμενης “ἦττας”. Ἄς παιζῶ τὸ παιχνίδι τούτων τῶν λεξιλάγων κύκλων, ἄς νικήσω στὴν δική τους ἔδρα γιὰ νὰ δείξω ἐντέλει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἐπιμέρους παιχνίδι καὶ πῶς τὴν ἦττα τους αὐτὴ μᾶλλον δὲν θά 'πρεπε νὰ τὴν πάρουν κατὰκαρδὰ παρὰ σὰν μικρογραφία ἢ σημα μιᾶς γενικότερης ἀπώλειας, ἐκείνης πού φέρνει μαζί του τὸ ἀδήριτο τσουνάμι τοῦ πεπερασμένου χαρακτήρα ὄλων τῶν ἀνθρώπινων ἐγχειρημάτων (τὰ ὁποῖα καὶ –ὡς θὰ 'λεγε ὁ Nietzsche– στήθηκαν ἐπάνω στὴν πλάτη μιᾶς κοιμώμενης φάλαινας), *σχετικεύοντας ἔτσι κάθε ἔννοια “ἀπόλυτης ἰσχύος” ἀπὸ τὸ ὕψος ὅμως μιᾶς ἐπιμέρους ὑπέρτερης θεωρητικῆς προοπτικῆς*. Ἄς τοὺς κάμω μετὸν τρόπο αὐτὸ νὰ αἰσθανθοῦν μετὰ μιὰν ἄλλη σοβαρότητα ἢ ὑπαρξιακὴ ἐτοιμότητα τὸ νόημα τῶν στίχων: «Κάνε ἄλμα πιὸ γρήγορο ἀπὸ τὴ φθορά, [ἐνθυμούμενος πάντα πῶς] τὸ κενὸ ὑπάρχει ὅσο δὲν πέφτεις μέσα του»⁷². Τραβώντας ἴσαμε τίς ἐσχαιτίες της τὴν διασκεπτικὴ διαδρομὴ ὁ Κονδύλης προσπαθεῖ ν' ἀντλήσει ἰσχύ μετὰ ἐν μέρει μόνον –ὅπως ἤδη εἴπαμε– ὄρους ἐξουσίας (στὸ μέτρο πού ὁ τομέας τοῦ πνεύματος λ.χ.

τιμᾶται κοινωνικὰ μετὰ τρόπο ἄπτό). Ἐπιλέγει λοιπὸν τὸν “γενικὸ ἐπηρεασμὸ” ἐναντι τοῦ βραχυπρόθεσμου “δεσμευτικοῦ” τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν συμβατικῶν πνευματικῶν θυλάκων τῆς τελευταίας, δίχως, ὡστόσο, νὰ χάνει τελικὰ ἀπὸ τὰ μάτια του τὰ ὅρια καὶ τὴν ἐν γένει σχετικότητα τῆς ἀξίας καὶ σημασίας καὶ τῆς δικῆς του ἀκόμη θεωρητικῆς δραστηριότητος ἐπειδὴ καὶ μόνον προβαίνει στὸ τέτοιο πολεμικὸ καὶ “περιχαρᾶκωτικὸ” ἐγχείρημα.

Πῶς γίνεται ὅμως, ἐπὶ τῆς οὐσίας, κάποιος νὰ αἰσθάνεται ὁ ἰσχυρότερος σ' ἓναν τομέα –καὶ διὰ τὸν πνευματικὸ– καὶ ταυτόχρονα, μετὰ μιὰ ὀρισμένη ἔννοια, ὁ πιὸ κοινὸς ἄνθρωπος – διατηρώντας ἀκέραια τὴν ἐπίγνωση πῶς τὸν ὁποῖο σημαίνοντα κρύσταλλο ἰσχύος ἀντλεῖ, τὸν ὀφείλει κατ' ἐξοχὴν κι αὐστηρὰ σὲ μιὰν ἐπιμέρους ἐπίδοση ἢ καλλιεργημένη δεξιότητα; Φαίνεται, ἀλήθεια, νὰ αἰσθάνεται κάπως ἔτσι ὁ Ἕλληνας στοχαστής; Ἡ χαρακτηριστικὴ ἀπόκριση, στὸ πλαίσιο ὄψιμης συνέντευξής του, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποῖα «ὅταν οἱ ἄνθρωποι δραστηριοποιοῦνται φιλοσοφικὰ δὲν συμπεριφέρονται διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι ὅταν ἐνεργοῦν πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ» στὸν βαθμὸ πού κι ἐκεῖνοι «λαμβάνουν μιὰ θέση, ἢ ὁποῖα συμφωνεῖ μετὰ τίς θέσεις μερικῶν ἀνθρώπων καὶ συνάμα στρέφεται ἐναντίον ἄλλων», καθὼς καὶ ἡ συναφὴς μετὰ αὐτὴν ἀπόφανση ὅτι «ἡ δομὴ τῆς φιλοσοφικῆς πράξης ὑπερφραγαγγίζει τίς φιλοδοξίες ὄσων πράττουν ὡς φιλόσοφοι»⁷³, δείχνουν πράγματι νὰ ὑποβάλλουν ἀνάλογη ἐντύπωση, ἢ ὁποῖα ἐνισχύεται σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπὸ τὴν ἕτερη παραδοχὴ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρηση εἶναι ἐξίσου μιὰ παρατήρηση πολεμικῆ⁷⁴. Ἡ *ιδιαιτερότητα* στὴν προκειμένη περίπτωση συνίσταται στὸ ὅτι ὁ Κονδύλης, ὡς πλέον ἐμβριθὴς «παρατηρητῆς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων» καὶ

⁷³ Π. Κονδύλης, *Τὸ Ἀόρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης*, ὅ.π., σελ. 10.

⁷⁴ Βλ. τὸ προαναφερθὲν ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 5616-συναφῶς στὸ δελτίο ἀρ. 5292 ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς σημειώνει πῶς «δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη, ὑπάρχουν ἐπιστήμονες – ἦτοι σχέσεις ἀνθρώπων».

⁷² Ὀδυσσεᾶς Ἐλύτης, *Σηματολόγιον*, Ὑψίλον, 2001, σελ. 11 & 19.

«ἀναλυτής τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς μέσα σὲ συγκεκριμένες καταστάσεις»⁷⁵, κατορθώνει μὲν νὰ κρυσταλλώνει ἢ “καθυποτάσσει” στὸ θεωρητικὸ του σχῆμα ὅλες τὶς γνωστὲς βασικὲς δομὲς πράξης καὶ συμπεριφορᾶς, χωρὶς ὅμως τοῦτο καὶ νὰ συνεπάγεται ὅτι “ἐκτὸς τῶν τειχῶν” τῆς ἐπιστήμης ἢ ἐν λόγῳ ἰκανότητά του γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς κάτι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἐπιμέρους ἐπίδοση, μιὰ εἰδικὴ δεξιότητα ἢ ἓνα καλλιεργημένο χάρισμα μεταξὺ τόσων ἄλλων· χωρὶς, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ κατορθώνει ν’ ἀποσπάσει ὁ ἴδιος τὴν ἀνάλογη περιωπὴ ἢ τὸ κύρος (ποῦ ἢ θεωρητικὴ ἰκανότητα τοῦ παρέχει *intra muros* τῆς ἐπιστήμης) ἀφ’ ἧς στιγμῆς ἀποφασισθεῖ ὁ ἐκάστοτε κοινωνικὸς διατιμητὴς νὰ δρασκελίσει ἐκτὸς τοῦ προοπτικῶ ὀρίζοντα τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀναζητήσης τῆς ἀλήθειας.

Αἰτία πρόδηλη τῆς σχετικῆς ἢ μερικῆς μονάχα ἰσχὺς ποῦ ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς της μπορεῖ νὰ προσπορίσει στὸν ἐκάστοτε φορέα ἢ ἰκανότητα θεωρητικῆς ἀνασυγκρότησης τῶν δομῶν κοινωνικῆς δράσης ἐν γένει, εἶναι πῶς ἄλλο πράγμα εἶναι γιὰ κάποιον νὰ σαρκώνει ὁ ἴδιος μιὰ κοσμοθεωρητικὴ στάση καὶ νὰ δρέπει σὲ πρῶτο πρόσωπο τὰ ὅποια προνόμια τῆς ἐμπράγματης ἐκδίπλωσής της στὸ κοινωνικὸ πεδίο καὶ ἄλλο ἀπλῶς νὰ περιγράφεται ἢ στάση του αὐτῆ καὶ τὰ συναφῆ της ἀποτελέσματα “ἐκ τῶν ἔξω” ἀπὸ ἓναν τρίτο, ὅσοδήποτε ἀδρὰ καὶ μὲ ἀκρίβεια κι ἂν ἀναλαμβάνεται τὸ τελευταῖο. Ὁ ἐμβριθῆς θεωρητικὸς παρατηρητὴς μπορεῖ θαυμάσια (στὴν βάση τοῦ μηχανισμοῦ υιοθέτησης τῆς σκοπιᾶς τοῦ ἄλλου) νὰ περιγράψει λ.χ. μὲ ποιά ἔννοια ἓνας ἀθλητῆς ἢ μουσικὸς (αἰσθάνεται ὅτι) ἀντλεῖ ἰσχὺ καὶ ἰκανοποιητικὴ αὐτοτέλεια ἔναντι τῶν ἄλλων δυνάμει τῆς ἰδιαίτερης ἰκανότητάς του καὶ –στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων μάλιστα– μπορεῖ ἐξίσου θαυμάσια νὰ ἀντιληφθεῖ τὸν συγκεκριμένο τρόπο σύνδεσης τῶν προσωπικῶν κινήτρων, ὅπως καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ νοήμα-

τος μὲ τὸ ὅποιο συνυφαίνεται μιὰ πράξη ἢ ἀλληλενέργεια (*interaction*) ἀπὸ μέρους τοῦ δρῶντος ὑποκειμένου, μὲ τὰ ἀντικειμενικὰ ἀποτελέσματα τῆς τελευταίας ὅπως αὐτὰ ἀναδρομικὰ ἐξάγονται ἀπὸ τὴν περάτωση μιᾶς ὀρισμένης κοινωνικῆς διεργασίας (τῆς ὑπὸ τοῦ παρατηρητῆ ἀνασυγκροτηθεῖσας ἐκείνης διεργασίας δηλαδή, ποῦ λαμβάνει χώρα μέσα ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν ἐπιμέρους συνιστωσῶν τῶν μετεχόντων σ’ ἓνα κοινὸ φαινόμενο / “γεγονός” κοινωνικῶς δρώντων ἀνθρώπων). Ἐπ’ οὐδενὶ ὅμως δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ νιώσει τὸ μέγεθος ἢ τὴν ἔνταση τῆς ἰκανοποίησης καὶ ἐπίρρωσης ποῦ ὁ ἐν λόγῳ ἀθλητῆς ἢ μουσικὸς αἰσθάνεται ἀπὸ τὴν “δημιουργία” του, τὴν σημειωθεῖσα ἐπίδοσή του ἢ τὴν ὅποια “νίκη” ἢ ὑπάρξιακὴ κατάκτηση συνδέεται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιαίτερης δεξιότητάς του, ὅσοδήποτε ὀξυδερκῆς καὶ νὰ εἶναι ἡ περιγραφή τῶν δομῶν σκέψης καὶ δράσης τοῦ ἐν λόγῳ δρῶντος ὑποκειμένου κι ὅσοδήποτε βαθιὰ καὶ νὰ ἔχει καταστῆ ἢ συναισθηματικὴ ταύτιση ποῦ ἐπιστρατεύεται στὸ πλαίσιο τῆς κατανοητικῆς διαδικασίας.

Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἢ θεωρητικὴ ἐξηγητικὴ ὡς ἔμμεση «καθυποτάξη» τῶν δομῶν σκέψης καὶ δράσης τοῦ Ἄλλου (διάβαζε νιτσειστί: ὡς καταστήσασα τὸν Ἄλλον –κι ἰδίως τὸν πανίσχυρο σ’ ἕτερον τομέα Ἄλλον– “διάφανο” προκειμένου νὰ τὸν φέροι “νοεῶς” ἢ “ἐξ ἀποστάσεως” στὰ μέτρα του) ἔχει ἀπλῶς τὸ «μειονέκτημα» τῆς ἰδίας τῆς ἀρετῆς της. Καὶ εἶναι ἡ ἀθέατη προσπάθεια πρόσθετης ἀντιμετώπισης αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ «μειονεκτήματος» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἑλληνα στοχαστῆ ποῦ θὰ ἄξιζε νὰ μᾶς ἀπασχολήσει περαιτέρω.

⁷⁵ Π. Κονδύλης, *Τὸ Ἄδρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης*, ὁ.π., σελ. 9-10.